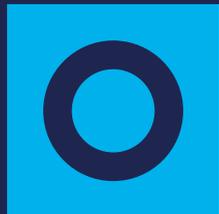

Γνωσιακή Βάση
Ελληνικού Συστήματος Αναγνώρισης
και Πιστοποίησης Μουσείων

Ο Δ Η Γ Ο Σ

ΜΟΥΣΕΙΑΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ
ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ
ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗΣ
ΚΑΙ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗΣ
ΜΟΥΣΕΙΩΝ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΝΕΟΤΕΡΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ

ΠΡΑΞΗ: «ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗΣ ΚΑΙ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗΣ ΜΟΥΣΕΙΩΝ»
«Μεταρρύθμιση Δημόσιου 2014-2020»
«Ψηφιακός Μετασχηματισμός 2021-2027»
Συνολικός Προϋπολογισμός: 1.295.895,62€
Με τη συγχρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Ανάδοχος ΥΕ3: RADIANT TECHNOLOGIES ΑΕΒΕ

Παραδοτέα Υποέργου 3:
Γνωσιακή Βάση αποτελούμενη από 11 Οδηγούς για όλα τα θέματα λειτουργίας & οργάνωσης μουσείων

ΟΔΗΓΟΣ 1

ΜΟΥΣΕΙΑΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ: ΤΑΝΙΑ ΚΥΡΙΑΚΟΥ,
ΙΩΑΝΝΑ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ

ΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΓΝΩΣΗ: ΑΝΝΑ ΚΑΛΛΙΝΙΚΙΔΟΥ,
ΣΠΥΡΟΣ ΝΑΣΑΙΝΑΣ ΚΑΙ ΟΜΑΔΑ ΕΠΙΒΛΕΠΟΝΤΩΝ

ΟΜΑΔΑ ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΥ:

ΣΤΑΥΡΟΥΛΑ-ΒΙΛΛΥ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΥ
Διευθύντρια Νεότερης Πολιτιστικής Κληρονομιάς
Επικεφαλής Ομάδας Έργου

ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΛΑΖΑΡΙΔΟΥ
Διευθύντρια Αρχαιολογικών Μουσείων, Εκθέσεων
και Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων, έως 12.2022

ΝΙΚΟΛΕΤΤΑ ΣΑΡΑΓΑ
Αναπλ. Διευθύντρια Αρχαιολογικών Μουσείων,
Εκθέσεων και Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων, 7.2023 κ.ε.

ΑΝΤΩΝΗΣ ΣΚΛΕΠΑΡΗΣ
Διευθυντής Εικαστικών, Αρχιτεκτονικής,
Φωτογραφίας και Μουσείων Σύγχρονου Πολιτισμού

ΜΑΡΙΑ ΜΕΡΤΖΑΝΗ
Διευθύντρια Συντήρησης Αρχαίων και Νεότερων Μνημείων

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΦΡΙΣΗΡΑΣ
Διευθυντής Μελετών και Εκτέλεσης Έργων Μουσείων
και Πολιτιστικών Κτιρίων

ΜΑΡΙΑ-ΞΕΝΗ ΓΑΡΕΖΟΥ
Αναπλ. Διευθύντρια Διαχείρισης Εθνικού Αρχείου Μνημείων

**ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ ΜΕ ΣΥΜΒΑΣΗ ΙΔΙΩΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ
ΟΡΙΣΜΕΝΟΥ ΧΡΟΝΟΥ:**

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ

ΣΟΦΗΡΙΑ ΔΗΜΟΠΟΥΛΟΥ - ΔΙΝΕΠΟΚ
ΦΩΤΕΙΝΗ ΠΑΠΑΣΩΤΗΡΙΟΥ - ΔΙΝΕΠΟΚ
ΔΕΣΠΟΙΝΑ-ΘΕΟΔΩΡΑ ΜΟΣΧΟΥ - ΔΕΑΦΜΣΠ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΟΙ ΜΟΥΣΕΙΟΛΟΓΟΙ

ΑΝΝΑ ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΥ - ΔΑΜΕΕΠ
ΞΑΝΘΗ ΤΣΙΦΤΣΗ - ΔΑΜΕΕΠ

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ-ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ
ΕΛΕΝΗ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΙΔΟΥ - ΔΙΝΕΠΟΚ

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ-ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ ΓΝΩΣΙΑΚΗΣ ΒΑΣΗΣ:

ΣΤΑΥΡΟΥΛΑ-ΒΙΛΛΥ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΥ,
ΜΑΡΙΑ-ΞΕΝΗ ΓΑΡΕΖΟΥ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ:

ΕΛΙΑ ΒΛΑΧΟΥ

ΟΜΑΔΑ ΕΠΙΒΛΕΠΟΝΤΩΝ:

ΣΤΑΥΡΟΥΛΑ-ΒΙΛΛΥ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΥ
Διευθύντρια Νεότερης Πολιτιστικής Κληρονομιάς
Επικεφαλής Ομάδας Έργου

ΜΑΡΙΑ-ΞΕΝΗ ΓΑΡΕΖΟΥ
Αναπλ. Διευθύντρια Διαχείρισης Εθνικού Αρχείου Μνημείων

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΔΟΥΜΑ
Τμηματάρχης Αρχαιολογικών Μουσείων
και Συλλογών, ΔΑΜΕΕΠ

ΑΝΔΡΟΜΑΧΗ ΚΑΤΣΕΛΑΚΗ
Τμηματάρχης Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων
και Επικοινωνίας, ΔΑΜΕΕΠ

ΜΑΡΙΑ ΜΕΡΤΖΑΝΗ
Διευθύντρια Συντήρησης Αρχαίων και Νεότερων Μνημείων

ΜΑΡΙΑ ΚΡΙΝΗ
Στέλεχος Διεύθυνσης Συντήρησης Αρχαίων και
Νεότερων Μνημείων

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΣΩΤΗΡΙΟΥ
Τμηματάρχης Μουσείων Νεότερου Πολιτισμού, ΔΙΝΕΠΟΚ

ΕΛΕΝΗ ΣΠΥΡΑΚΗ
Τμηματάρχης Υποστήριξης Λειτουργίας, ΔΙΝΕΠΟΚ

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΜΑΚΚΑΣ
Τμηματάρχης Μουσείων Σύγχρονου Πολιτισμού, ΔΕΑΦΜΣΠ

ΝΙΚΟΣ ΒΡΑΝΙΚΑΣ
Τμηματάρχης Αρχιτεκτονικών Μελετών και
Πολιτιστικών Κτιρίων

ΕΛΕΝΗ ΓΛΥΤΣΗ
Στέλεχος Τμήματος Αρχαιολογικών Μουσείων
και Συλλογών, ΔΑΜΕΕΠ

ΜΑΡΙΑ ΖΑΧΑΡΑΚΗ
Στέλεχος Τμήματος Μουσείων Νεότερου Πολιτισμού,
ΔΙΝΕΠΟΚ

ΣΟΦΙΑ ΜΠΑΣΙΟΥΚΑ
Στέλεχος Τμήματος Μουσείων Νεότερου Πολιτισμού,
ΔΙΝΕΠΟΚ

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΑΚΡΙΒΟΠΟΥΛΟΥ
Στέλεχος Τμήματος Μουσείων Νεότερου Πολιτισμού,
ΔΙΝΕΠΟΚ

ΜΑΡΙΑ-ΑΘΗΝΑ ΣΚΟΡΔΑΡΑ
Στέλεχος Τμήματος Διαχείρισης Εθνικού Αρχείου
Μνημείων και Αρχαιολογικού Κτηματολογίου, ΔΔΕΑΜ

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΥΡΡΗΣ
Στέλεχος Τμήματος Διαχείρισης Εθνικού Αρχείου
Μνημείων και Αρχαιολογικού Κτηματολογίου, ΔΔΕΑΜ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΚΕΙΜΕΝΟΥ:

ΜΑΡΙΝΑ ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΥ

ΓΡΑΦΙΣΤΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ:

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΚΑΡΜΟΥΤΣΟΣ

Γνωσιακή Βάση Ελληνικού Συστήματος Αναγνώρισης και Πιστοποίησης Μουσείων

01

ΜΟΥΣΕΙΑΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ

Με τη συγχρηματοδότηση
της Ευρωπαϊκής Ένωσης
Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης
2014-2020 / 2021-2027

ΕΣΠΑ
2021-2027
Ευρωπαϊκή Ανάπτυξη για Όλους

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Υπουργείο Πολιτισμού

Διεύθυνση Νεότερης
Πολιτιστικής Κληρονομιάς

ISBN: 9789603867579

©2025, ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ, ΑΘΗΝΑ

ΟΔΗΓΟΣ 1
ΜΟΥΣΕΙΑΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ-ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ ΓΝΩΣΙΑΚΗΣ ΒΑΣΗΣ:
ΣΤΑΥΡΟΥΛΑ-ΒΙΛΛΥ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΥ, ΜΑΡΙΑ-ΞΕΝΗ ΓΑΡΕΖΟΥ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: ΕΛΙΑ ΒΛΑΧΟΥ
ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ: ΤΑΝΙΑ ΚΥΡΙΑΚΟΥ, ΙΩΑΝΝΑ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ
ΓΡΑΦΙΣΤΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ: ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΚΑΡΜΟΥΤΣΟΣ
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΚΕΙΜΕΝΟΥ: ΜΑΡΙΝΑ ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΥ

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΥΠΟΥΡΓΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Καθώς εισερχόμαστε στο δεύτερο τέταρτο του 21ου αιώνα, καθίσταται σαφές ότι τα Μουσεία, σήμερα, διαφέρουν σημαντικά από εκείνα του παρελθόντος. Δεν αποτελούν απλά κτηριακά κελύφη με στατικές συλλογές, αλλά ζωντανούς και δυναμικούς οργανισμούς με σύνθετους κοινωνικούς ρόλους, που προσαρμόζονται στο ιδεολογικό, κοινωνικοοικονομικό και πολιτισμικό πλαίσιο των κοινοτήτων στις οποίες ανήκουν, εξελισσόμενα μαζί με αυτές. Η σημαντική αυτή αλλαγή στην αντίληψη περί της φύσης και του ρόλου των Μουσείων αντικατοπτρίζεται και στον διευρυμένο και πιο συμπεριληπτικό ορισμό του τι εστί Μουσείον που υιοθετήθηκε πρόσφατα από το Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων (ICOM).

Σε αυτό το νέο και σύνθετο περιβάλλον, τα σύγχρονα μουσεία οφείλουν να είναι ανοιχτά, προσβάσιμα και ελκυστικά, να εκπαιδεύουν και να εμπνέουν προσφέροντας ολοκληρωμένες και ουσιαστικές εμπειρίες γνώσης και συναισθήματος. Για να παραμείνουν επίκαιρα, πρέπει να συμμετέχουν στην καθημερινή ζωή και στον δημόσιο διάλογο, να συνδυάζουν την έμπνευση με την ενσυναίσθηση και την κοινωνική ευθύνη. Αυτό απαιτεί στρατηγική σκέψη και όραμα, αλλά και επιχειρησιακή βιωσιμότητα, ανθεκτικότητα και ευελιξία, βασισμένη σε ορθή ανάλυση και κατανόηση των συνθηκών και των προκλήσεων του περιβάλλοντος, μέσω μιας αξιόπιστης και λειτουργικής διαδικασίας εσωτερικής και εξωτερικής αξιολόγησης.

Το θεσμικό και λειτουργικό πλαίσιο αυτής ακριβώς της διαδικασίας θέτει το Ελληνικό Σύστημα Αναγνώρισης και Πιστοποίησης Μουσείων του Υπουργείου Πολιτισμού, που αναπτύσσεται και εφαρμόζεται, τα τελευταία χρόνια, με χρηματοδότηση από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης μέσω των Επιχειρησιακών Προγραμμάτων «Μεταρρύθμιση του Δημόσιου Τομέα 2014-2020» και «Ψηφιακός Μετασχηματισμός 2021-2027». Απώτερος στόχος του έργου είναι η συνολική αναβάθμιση της δομής, της λειτουργίας και των υπηρεσιών, φυσικών και ψηφιακών, που παρέχουν τα Μουσεία της χώρας μας, μέσω ενός συστήματος ενιαίων και συνεκτικών διαδικασιών αξιολόγησης με βάση τα διεθνή πρότυπα μουσειακής πολιτικής και τους κανόνες δεοντολογίας του Διεθνούς Συμβουλίου Μουσείων.

Με το Ελληνικό Σύστημα Αναγνώρισης και Πιστοποίησης Μουσείων, το Υπουργείο Πολιτισμού ασκεί τον θεσμικό εποπτικό του ρόλο και επικουρεί στην πράξη τα Δημόσια και τα Ιδιωτικά μουσεία, παρέχοντας τεχνογνωσία στην αντιμετώπιση αδυναμιών, στην εμπέδωση καλών πρακτικών και στην εφαρμογή δράσεων με-

ταρρύθμισης και εκσυγχρονισμού. Με την ολοκλήρωση των σχετικών διαδικασιών αξιολόγησης και προσαρμογής, τα μουσεία τα οποία ανήκουν στο Υπουργείο Πολιτισμού, αλλά και εκείνα οργανισμών και φορέων που αποδεδειγμένα πληρούν συγκεκριμένες προδιαγραφές οργάνωσης και λειτουργίας και παρέχουν εγγυημένες υπηρεσίες υψηλής ποιότητας προς τους επισκέπτες, αποκτούν τον τίτλο του «Πιστοποιημένου» και του «Αναγνωρισμένου» Μουσείου αντίστοιχα. Η διαδικασία αυτή δεν συνιστά απλώς ηθική επιβράβευση. Παρέχει πρόσβαση και σε μια σειρά σημαντικών προνομίων.

Το Σύστημα, από τα πρώτα χρόνια της πιλοτικής εφαρμογής του, έχει αποδείξει ότι αποδίδει απτά αποτελέσματα στους μουσειακούς οργανισμούς στους οποίους εφαρμόζεται. Η διαδικασία «Πιστοποίησης» των Μουσείων του Υπουργείου Πολιτισμού έχει ήδη εφαρμοστεί με επιτυχία στην Περιφέρεια Ηπείρου και εξελίσσεται στις Περιφέρειες Δυτικής Μακεδονίας και Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης. Στην αντίστοιχη διαδικασία «Αναγνώρισης» έχουν παράλληλα εισαχθεί περισσότερα από 40 Μουσεία τρίτων φορέων, εκτός του Υπουργείου Πολιτισμού. Ένας σημαντικός αριθμός από αυτά την έχει ήδη ολοκληρώσει επιτυχώς. Το μεγάλο ενδιαφέρον συμμετοχής επιβεβαιώνει επί της αρχής, αλλά και στην πράξη, την ορθότητα των στρατηγικών επιλογών και της ασκούμενης πολιτικής εκ μέρους του Υπουργείου Πολιτισμού.

Οι διαδικασίες Πιστοποίησης και Αναγνώρισης των Μουσείων, που αρχικά πραγματοποιούνταν με συμβατικό τρόπο, τώρα πλέον υποστηρίζονται από ένα Ολοκληρωμένο Πληροφοριακό Σύστημα. Το ΟΠΣ συμβάλλει ήδη σημαντικά στην προτυποποίηση, στον συντονισμό, στην ταχύτερη και αποτελεσματικότερη διεκπεραίωση των διαδικασιών, στην εξοικονόμηση πόρων, στη διάχυση και εμπέδωση των καλών πρακτικών, καθώς και στην εδραίωση της διαφάνειας, της εμπιστοσύνης και της λογοδοσίας, που απαιτεί η αρχή της χρηστής διοίκησης.

Προς τη συγκεκριμένη κατεύθυνση, καθοριστικός είναι ο ρόλος του ψηφιακού αποθετηρίου του Συστήματος, το οποίο λειτουργεί ως Γνωσιακή Βάση δεδομένων αναφοράς για το σύνολο των επιμέρους διαδικασιών. Το αποθετήριο αυτό εμπλουτίζεται διαρκώς με νέο περιεχόμενο και υποστηρικτικό υλικό, το οποίο συγκεντρώνεται ή δημιουργείται πρωτογενώς από τις συναρμόδιες Υπηρεσίες του Υπουργείου Πολιτισμού, προκειμένου να είναι ελεύθερα και μόνιμα διαθέσιμο στους μουσειακούς οργανισμούς, στους ειδικούς, στα μέλη της ακαδημαϊκής κοινότητας και σε κάθε ενδιαφερόμενο.

Ο παρών Οδηγός αποτελεί έναν από τους ένδεκα της Γνωσιακής Βάσης, που δημιουργήθηκαν από την Ομάδα Έργου σε συνεργασία με εγνωσμένου κύρους επαγγελματίες της μουσειακής διαχείρισης, με σκοπό να συνδράμουν τους επαγγελματίες και τους φορείς του μουσειακού τομέα στο πλαίσιο των επιμέρους διαδικασιών Αναγνώρισης και Πιστοποίησης. Οι συγκεκριμένοι Οδηγοί προορίζονται να λειτουργήσουν ως εύληπτα εγχειρίδια και εύχρηστα βοηθήματα εφαρμογής καλών μουσειολογικών πρακτικών για ένα ευρύ και ετερογενές –ως προς την επιστημονική κατάρτιση, την εξειδίκευση και την εμπειρία– κοινό, γεγονός που επηρεάζει τη διαμόρφωση της δομής και του περιεχομένου τους.

Υπό αυτό το πρίσμα, η στόχευση των Οδηγών είναι συγκεκριμένη και δεν επέχουν θέση γενικών εγχειριδίων μουσειολογίας, χωρίς αυτό να μειώνει στο ελάχιστο την υψηλή επιστημονική και βιβλιογραφική τους αξία. Οι Οδηγοί είναι απολύτως συμβατοί με τις βασικές αρχές μουσειακής οργάνωσης και λειτουργίας που προβλέπονται από τον Κώδικα Δεοντολογίας του ICOM (2009) και το σχετικό θεσμικό πλαίσιο. Περιλαμβάνουν πλούσιο εποπτικό υλικό, παραδείγματα και καλές πρακτικές από την ελληνική και διεθνή εμπειρία, παραπομπές και αναφορές στη σύγχρονη σχετική βιβλιογραφία.

Για το εξαιρετικά σημαντικό και απαιτητικό έργο της παραγωγής των Οδηγών της Γνωσιακής Βάσης, τη συγκρότηση και τον εμπλουτισμό του ψηφιακού αποθετηρίου, καθώς και για την ανάπτυξη του Ολοκληρωμένου Πληροφοριακού Συστήματος εφαρμογής και υποστήριξης του Ελληνικού Συστήματος Αναγνώρισης και Πιστοποίησης Μουσείων, ευχαριστώ και συγχαίρω όλους τους συντελεστές: Τα στελέχη των συναρμόδιων Υπηρεσιών του Υπουργείου Πολιτισμού, της Κοινωνίας της Πληροφορίας ΜΑΕ και των αναδόχων εταιρειών, καθώς και τους εξειδικευμένους επαγγελματίες και ερευνητές. Η συνδρομή τους στην έγκαιρη και επιτυχή ολοκλήρωση αυτού του εξαιρετικά σημαντικού για το παρόν και το μέλλον του ελληνικού μουσειακού τομέα έργου υπήρξε πολύτιμη.

Δρ Λίνα Μενδώνη

Υπουργός Πολιτισμού

ΠΡΟΛΟΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Σε ένα διαρκώς μεταβαλλόμενο παγκόσμιο περιβάλλον, όπου κυριαρχούν σύνθετες και αλληλένδετες κοινωνικές, τεχνολογικές, πολιτικές και οικονομικές προκλήσεις, τα Μουσεία του 21ου αιώνα καλούνται να επαναπροσδιορίσουν τον θεσμικό τους ρόλο και να αναστοχαστούν την αποστολή, τις αξίες και τις λειτουργίες τους. Η επιβίωσή τους, αλλά πρωτίστως η ουσιαστική τους συμβολή στις σύγχρονες κοινωνίες, εξαρτώνται πλέον από την ικανότητά τους να ενσωματώνουν καινοτόμες στρατηγικές, προσεγγίσεις και μοντέλα διαχείρισης που ανταποκρίνονται στις ανάγκες ενός ποικιλόμορφου, απαιτητικού και ενίοτε ρευστού κοινού. Εντός αυτού του πλαισίου, χαρακτηριστικά όπως η εξωστρέφεια, η συμπερίληψη, η διαπολιτισμική ευαισθησία, η προσβασιμότητα, και ιδίως η ενεργός συμμετοχή των πολιτών στην πολιτισμική πρακτική και στον δημόσιο διάλογο, αναδεικνύονται σε κρίσιμους παράγοντες για την ενίσχυση της βιωσιμότητας, της αξιοπιστίας και της διαχρονικής αξίας των μουσειακών οργανισμών ως δυναμικών και κοινωνικά εμπλεκόμενων πολιτιστικών θεσμών.

Αντιλαμβανόμενο την ανάγκη ανταπόκρισης στους σύγχρονους και πολυεπίπεδους μετασχηματισμούς, το Υπουργείο Πολιτισμού διαδραματίζει καίριο ρόλο, λειτουργώντας ως θεσμικός αρωγός των μουσειακών φορέων. Μέσα από την παροχή τεχνολογίας και υποστήριξης και –όπου είναι εφικτό– την αξιοποίηση διαθέσιμων πόρων, επιδιώκει τον λειτουργικό εκσυγχρονισμό του μουσειακού τοπίου της χώρας. Ιδιαίτερης σημασίας προς αυτή την κατεύθυνση κρίνεται η συμβολή του Ελληνικού Συστήματος Αναγνώρισης και Πιστοποίησης Μουσείων, το οποίο, ως διοικητική διαδικασία του ΥΠΠΟ, στοχεύει στην αναβάθμιση του συνόλου των μουσειακών οργανισμών της ελληνικής επικράτειας. Το σύστημα αυτό προάγει τη διαδικασία αυτοαξιολόγησης των Μουσείων, βάσει διεθνώς αναγνωρισμένων προτύπων, ενώ ταυτόχρονα ενθαρρύνει την υιοθέτηση βέλτιστων πρακτικών σε όλους τους τομείς της οργάνωσης και της λειτουργίας τους.

Η διαδικασία υποστηρίζεται πλέον από ένα Ολοκληρωμένο Πληροφοριακό Σύστημα, που υπερβαίνει τους περιορισμούς της παραδοσιακής λειτουργίας, συμβάλλοντας στην εξοικονόμηση χρόνου, καθώς και στην ενίσχυση της αποτελεσματικότητας και της διαφάνειας. Κεντρικό στοιχείο αυτού του συστήματος αποτελεί η διαδικτυακή πύλη του Ελληνικού Συστήματος Αναγνώρισης και Πιστοποίησης Μουσείων, εντός της οποίας λειτουργεί η Γνωσιακή Βάση – ένα ψηφιακό αποθετήριο που φιλοξενεί, μεταξύ άλλων, έντεκα Οδηγούς Καλών Μουσειολογικών Πρακτικών. Οι εν λόγω Οδηγοί καλύπτουν επιμέρους θεματικές λειτουργίες και οργάνωσης των Μουσείων στους τομείς της διοίκησης, της διαχείρισης των συλλογών, της επικοινωνίας, του μάρκετινγκ, της εκπαίδευσης, της ψηφιακής προβολής, πάντα με βάση τις διεθνείς πρακτικές.

Ελπίζουμε ότι στο σύνολό τους οι Οδηγοί αυτοί θα αποδειχθούν πολύτιμο εργαλείο για τους επαγγελματίες και τους εθελοντές των Μουσείων, αλλά και για κάθε ενδιαφερόμενο. Ως μια εύχρηστη και αξιόπιστη πηγή πληροφοριών και γνώσεων, έχουν τη δυνατότητα να λειτουργήσουν ως θεμέλιο για τη συστηματική ενδυνάμωση της μουσειακής κοινότητας, ενώ παράλληλα μπορεί να αποτελέσουν το έναυσμα για την ενεργοποίηση ενός γόνιμου, δημιουργικού και ουσιαστικού διαλόγου, απαραίτητου για την προώθηση καινοτόμων πρακτικών και την ανανέωση του σύγχρονου μουσειακού σκηνικού. Ταυτόχρονα, αναμένεται να αποτελέσουν έναν αξιόπιστο αρωγό και για τα στελέχη του ΥΠΠΟ, προσφέροντας συμπληρωματική γνώση και πληροφόρηση με απώτερο στόχο τη διαρκή βελτίωση και την ενίσχυση των παρεχόμενων υπηρεσιών.

Δρ Ολυμπία Βικάτου

Γενική Διευθύντρια
Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗ ΓΝΩΣΙΑΚΗ ΒΑΣΗ

Ο Οδηγός που διαβάζετε αποτελεί μέρος της Γνωσιακής Βάσης του «Ελληνικού Συστήματος Αναγνώρισης και Πιστοποίησης Μουσείων», <https://accreditation.culture.gov.gr>. Δημιουργήθηκε στο πλαίσιο της Πράξης «Ελληνικό Σύστημα Αναγνώρισης και Πιστοποίησης Μουσείων» και αποτελεί το απαραίτητο συμπλήρωμά της.

Η Γνωσιακή Βάση είναι ένα συλλογικό εγχείρημα, στο οποίο έχουν συμβάλει εξίσου στελέχη του ΥΠΠΟ και έγκριτοι επαγγελματίες από τον χώρο των μουσείων.

Απευθύνεται σε επαγγελματίες ή εθελοντές των μουσείων, με στόχο να τους βοηθήσει να αντιληφθούν τις ανάγκες του μουσείου τους και να επιλέξουν τα μέτρα (μελέτες, έργα κ.ά.) με τα οποία θα τις εξυπηρετήσουν. Έτσι, η Γνωσιακή Βάση δεν αποτελείται από εγχειρίδια διδασκαλίας, αλλά εγχειρίδια προς επαγγελματίες των μουσείων. Πέρα από τις πληροφορίες και τις καλές πρακτικές που προσφέρει, λειτουργεί πολύ καλά και στο μεταγνωστικό επίπεδο: να γνωρίζουμε τι γνωρίζουμε, τι δεν γνωρίζουμε και πώς μπορούμε να καλύψουμε τις ανάγκες μας στα θέματα που δεν γνωρίζουμε.

Οι Οδηγοί της Γνωσιακής Βάσης απευθύνονται σε ετερογενές κοινό, που δεν διαθέτει ομοιογενή εκπαιδευτικά προσόντα, αλλά διαθέτει επαγγελματική εμπειρία στον χώρο του μουσείου (επ' αμοιβή ή στο πλαίσιο εθελοντικής προσφοράς). Ο στόχος τους είναι να βοηθήσουν τους επαγγελματίες των μουσείων να εντοπίσουν σημεία στα οποία ο οργανισμός στον οποίο εργάζονται χρειάζεται να βελτιωθεί και, στη συνέχεια, με εφόδιο τις γνώσεις και πρακτικές που περιλαμβάνονται στη Γνωσιακή Βάση, να μπορούν:

- Να αποτυπώσουν με σαφήνεια την υφιστάμενη κατάσταση και να διατυπώσουν την προσδοκώμενη βελτίωση, σε οποιαδήποτε πτυχή της λειτουργίας των μουσείων τους.
- Να επιλέξουν τους κατάλληλους φορείς ή/και επαγγελματίες στους οποίους θα απευθυνθούν για να βελτιώσουν το μουσείο τους.

Είναι συμβατοί με τις βασικές αρχές μουσειακής οργάνωσης και λειτουργίας, ακολουθούν τον Κώδικα Δεοντολογίας του ICOM και το θεσμικό πλαίσιο που έχει διαμορφωθεί με το άρθρο 45 του ν. 4858/2021 «Για την Προστασία των Αρχαιοτήτων και της Πολιτιστικής Κληρονομιάς», αλλά και σχετικές ρυθμίσεις για την καθολική προσβασιμότητα και άλλες πτυχές της μουσειακής λειτουργίας.

Η Γνωσιακή Βάση προσφέρει εφόδια για όλα τα μουσεία της χώρας, διότι το «Ελληνικό Σύστημα Αναγνώρισης και Πιστοποίησης Μουσείων» αντιμετωπίζει το μουσειακό τοπίο συνολικά, με βάση την παραδοχή ότι τα μουσεία συνιστούν τα ίδια

ένα σύστημα, λειτουργούν ως ένα δίκτυο, είτε αυτό έχει κάποια θεσμική έκφραση είτε (στην πλειονότητα των περιπτώσεων) δεν έχει καμιά εξωτερική έκφραση. Μπορούμε εντούτοις να μιλάμε για μουσειακό σύστημα, καθώς όλα τα μουσεία επηρεάζονται τόσο από τις εξελίξεις στη θεωρία και την πρακτική της μουσειολογίας (αν και τις υιοθετούν σε κυμαινόμενο βαθμό και ταχύτητα) όσο και από την απλή χωρική συνύπαρξή τους ή τη θεματική συνάφεια μεταξύ τους ή, τέλος, σε ό,τι αφορά στα αρχαιολογικά μουσεία του ΥΠΠΟ, από το κοινό οργανωσιακό σχήμα και διοικητικό πλαίσιο.

Το «Ελληνικό Σύστημα Αναγνώρισης και Πιστοποίησης Μουσείων» αποτελεί μια δημόσια πολιτική, βασισμένη στο σύστημα Διοίκησης Ολικής Ποιότητας και προσαρμοσμένη για τους μουσειακούς οργανισμούς, με στόχο να καταστήσει τα μουσεία:

- Ελκυστικά για πολλές και διαφορετικές ομάδες κοινού και ιδιαίτερα τους νέους.
- Συμπεριληπτικά και προσβάσιμα, ώστε να εξυπηρετούν τις ανάγκες των σύγχρονων κοινωνιών.
- Ανθεκτικά και βιώσιμα, έτσι ώστε να προσαρμόζονται γρηγορότερα και να ανταποκρίνονται καλύτερα στις πολλαπλές προκλήσεις –περιβαλλοντικές, οικονομικές, κοινωνικές– του 21ου αιώνα.

Σταυρούλα-Βίλλυ Φωτοπούλου

Διευθύντρια Νεότερης Πολιτιστικής Κληρονομιάς
Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς
Υπουργείο Πολιτισμού

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	15
1.i ΣΚΟΠΟΣ	15
1.ii ΠΡΟΣΔΟΚΩΜΕΝΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ	15
1.iii ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ	16
1.1. ΟΡΙΣΜΟΣ – ΑΠΟΣΤΟΛΗ – ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΜΟΥΣΕΙΩΝ – ΝΟΜΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ	17
1.1.1 Ορισμός	17
1.1.2 Η αποστολή του μουσείου	18
1.1.3 Κατηγορίες μουσείων	18
1.1.4 Μουσεία που ιδρύονται και λειτουργούν από το ΥΠΠΟ	19
1.1.4.1 Μορφές διοικητικής οργάνωσης	20
1.1.4.1.1 Μουσεία υπαγόμενα σε Εφορείες Αρχαιοτήτων και Υπηρεσίες Νεωτέρων Μνημείων και Τεχνικών Έργων	20
1.1.4.1.2 Μουσεία που συνιστούν Ειδικές Περιφερειακές Υπηρεσίες	20
1.1.5 Μουσεία που δεν ανήκουν στο ΥΠΠΟ	21
1.1.5.1 Γενικά – Σκοπός	22
1.1.5.1.1 Μη κερδοσκοπικός χαρακτήρας	22
1.1.5.1.2 Πόροι – Έσοδα	23
1.1.5.1.3 Ελάχιστο περιεχόμενο ιδρυτικής πράξης και καταστατικού	23
1.1.5.1.3.1 Γενικές προβλέψεις	24
1.1.5.1.3.2 Ειδικά οι διατάξεις για την ενότητα, ακεραιότητα και τύχη των συλλογών σε περίπτωση διάλυσης του νομικού προσώπου	24
1.1.5.2 Μουσεία που συστήνονται από φορείς Κεντρικής Κυβέρνησης	25
1.1.5.2.1 Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου	25
1.1.5.2.1.1 Ίδρυση	25
1.1.5.2.1.2 Διοίκηση – Νόμιμη εκπροσώπηση	25
1.1.5.2.2 Νομικά Πρόσωπα Ιδιωτικού Δικαίου	26
1.1.5.2.2.1 Ίδρυση	26
1.1.5.2.2.2 Διοίκηση – Νόμιμη εκπροσώπηση	26
1.1.5.3 Μουσεία που συστήνονται από ΟΤΑ Α΄ βαθμού	27
1.1.5.3.1 Μορφές οργάνωσης	27
1.1.5.3.1.1 Μονάδες εντασσόμενες στην οργανωτική δομή των ΟΤΑ	28
1.1.5.3.1.2 Ιδρύματα των Δήμων	28
1.1.5.3.1.2.1 Ελάχιστο περιεχόμενο ιδρυτικής πράξης	29
1.1.5.3.1.2.2 Διοίκηση – Νόμιμη εκπροσώπηση	29
1.1.5.4 Ειδικές κατηγορίες	30

1.1.5.4.1	Πανεπιστημιακά μουσεία	30
1.1.5.4.1.1	Ελάχιστο περιεχόμενο ιδρυτικής πράξης	31
1.1.5.4.1.2	Διοίκηση – Νόμιμη εκπροσώπηση	32
1.1.5.4.2	Εκκλησιαστικά μουσεία	32
1.1.5.5	Μουσεία που συστήνονται από ιδιωτικούς φορείς	33
1.1.5.5.1	Κοινωφελές Ίδρυμα	33
1.1.5.5.1.1	Βασικά χαρακτηριστικά	33
1.1.5.5.1.2	Διαδικασία σύστασης – Ελάχιστο περιεχόμενο ιδρυτικής πράξης	34
1.1.5.5.1.3	Διοίκηση – Νόμιμη εκπροσώπηση	35
1.1.5.5.2	Σωματείο (άρθρα 78-83 ΑΚ)	35
1.1.5.5.2.1	Βασικά χαρακτηριστικά	36
1.1.5.5.2.2	Διαδικασία σύστασης	36
1.1.5.5.2.3	Ελάχιστο περιεχόμενο καταστατικού	36
1.1.5.5.2.4	Διοίκηση – Νόμιμη εκπροσώπηση	37
1.1.5.5.3	Αστική μη Κερδοσκοπική Εταιρεία με νομική προσωπικότητα	37
1.1.5.5.3.1	Βασικά χαρακτηριστικά	37
1.1.5.5.3.2	Διαδικασία σύστασης	38
1.1.5.5.3.3	Διοίκηση – Νόμιμη εκπροσώπηση	38
1.1.5.5.4	Σύνοψη	38

1.2 ΔΙΟΙΚΗΣΗ – ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ 40

1.2.1	Όργανα διοίκησης.....	40
1.2.1.1	Διακρίσεις αρμοδιοτήτων διοίκησης	40
1.2.1.2	Σκοπός και ρόλος της διοίκησης στη λειτουργία του μουσείου.....	41
1.2.2	Εσωτερικός Κανονισμός Λειτουργίας.....	41
1.2.2.1	Βασικές αρχές λειτουργίας	42
1.2.2.2	Διοίκηση – Οργανόγραμμα – Κανονισμός Προσωπικού	42
1.2.2.2.1	Οργανόγραμμα.....	43
1.2.2.2.2	Προσωπικό (Κανονισμός Εργασίας).....	43
1.2.2.3	Ημέρες και ώρες λειτουργίας	43
1.2.2.4	Κανόνες επισκεπτών μουσείου	44
1.2.2.5	Διαχείριση και προστασία των συλλογών	45
1.2.2.6	Πρόσβαση στις συλλογές.....	45
1.2.2.7	Συντήρηση εγκαταστάσεων.....	46
1.2.2.8	Ασφάλεια των συλλογών, του προσωπικού και των επισκεπτών	46
1.2.2.9	Προϋπολογισμός – Διαχείριση – Έργα – Προμήθειες	47
1.2.2.10	Ψηφιακή πολιτική	47

1.2.2.11	Διαχείριση Προσωπικών Δεδομένων	47
1.2.2.12	Εκπαιδευτική δραστηριότητα	48
1.3	ΟΡΓΑΝΟΓΡΑΜΜΑ	49
1.3.1	Θέσεις ευθύνης.....	49
1.3.2	Ειδικότητες προσωπικού.....	49
1.3.3	Ενδεικτική συγκρότηση σε οργανικές μονάδες	49
1.4	ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΚΑΙ ΕΜΠΛΟΥΤΙΣΜΟΣ ΣΥΛΛΟΓΩΝ: ΤΡΟΠΟΙ ΕΜΠΛΟΥΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΕΛΕΓΧΟΣ ΝΟΜΙΜΟΤΗΤΑΣ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ ΜΟΥΣΕΙΑΚΩΝ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΩΝ	51
1.4.1	Πολιτική διαχείρισης συλλογών.....	51
1.4.1.1	Εμπλουτισμός μουσειακών συλλογών.....	51
1.4.1.2	Απομάκρυνση αντικειμένων από τη συλλογή.....	55
1.4.2	Νομικό πλαίσιο για τη διακίνηση των πολιτιστικών αντικειμένων.....	58
1.4.2.1	Διεθνές δίκαιο	58
1.4.2.1.1	Σύμβαση της Χάγης (UNESCO, 1954)	58
1.4.1.2.2	Σύμβαση των Παρισίων κατά της παράνομης διακίνησης πολιτιστικών αγαθών (UNESCO, 1970)	59
1.4.1.2.3	Σύμβαση UNIDROIT (1995).....	61
1.4.1.2.4	Σύμβαση της Λευκωσίας (2017)	62
1.4.2.2	Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης	63
1.4.2.2.1	Πρωτογενές δίκαιο ΕΕ: Ελεύθερη κυκλοφορία αγαθών και η εξαίρεση των εθνικών θησαυρών	63
1.4.2.2.2	Δευτερογενές δίκαιο ΕΕ: Οδηγία 2014/60/ΕΕ.....	63
1.4.2.2.3	Δευτερογενές δίκαιο ΕΕ: Κανονισμός (ΕΚ) 116/2009 σχετικά με την εξαγωγή πολιτιστικών αγαθών	64
1.4.2.2.4	Δευτερογενές δίκαιο ΕΕ: Κανονισμός εισαγωγών (ΕΕ) 2019/880 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 17ης Απριλίου 2019, σχετικά με την είσοδο και την εισαγωγή πολιτιστικών αγαθών	66
1.4.2.3	Εθνικό δίκαιο	67
1.4.2.3.1	Εισαγωγή πολιτιστικών αγαθών	68
1.4.2.3.2	Εξαγωγή πολιτιστικών αγαθών	70
1.4.3	Δέουσα επιμέλεια: Έλεγχος νομιμότητας προέλευσης μουσειακών αντικειμένων	71
1.5	ΚΩΔΙΚΑΣ ΔΕΟΝΤΟΛΟΓΙΑΣ ΜΟΥΣΕΙΩΝ	74
1.5.1	Τι είναι οι Κώδικες Δεοντολογίας Μουσείων	74
1.5.2	Τι προβλέπει ο Κώδικας Δεοντολογίας του ICOM και ποιους δεσμεύει.....	74
1.5.3	Σχέση Κώδικα Δεοντολογίας του ICOM με το νομικό πλαίσιο	77

1.6	ΚΡΑΤΙΚΗ ΕΓΓΥΗΣΗ	79
1.6.1	Εισαγωγή – Πεδίο εφαρμογής.....	79
1.6.2	Διαδικασία και προϋποθέσεις κρατικής εγγύησης	80
1.7	ΓΕΝΙΚΟΣ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΚΑΙ ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΙΣ ΜΟΥΣΕΙΩΝ	84
1.7.1	Εισαγωγή στην προστασία των προσωπικών δεδομένων – Βασικές έννοιες	84
1.7.2	Αρχείο δραστηριοτήτων επεξεργασίας προσωπικών δεδομένων	85
1.7.3	Κείμενα ενημέρωσης των υποκειμένων σχετικά με την επεξεργασία των δεδομένων τους	86
1.7.4	Άσκηση δικαιωμάτων των υποκειμένων.....	87
1.7.5	Συμβάσεις επεξεργασίας προσωπικών δεδομένων με εκτελούντες την επεξεργασία.....	88
1.7.6	Πολιτικές και διαδικασίες.....	89
1.7.7	Διενέργεια Μελέτης Εκτίμησης Αντικτύπου (Data Protection Impact Assessment – DPIA)	90
1.7.8	Ορισμός Υπεύθυνου Προστασίας Δεδομένων (Data Protection Officer – DPO).....	92
1.8	ΜΟΥΣΕΙΑ ΚΑΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ	94
1.8.1	Γενικά για τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας.....	94
1.8.2	Ρυθμίσεις του ν. 2121/1993 περί πνευματικής ιδιοκτησίας που αφορούν τη λειτουργία των μουσείων	96
1.8.2.1	Παρουσίαση από τα μουσεία εικαστικών έργων στο κοινό	97
1.8.2.2	Αναπαραγωγή έργων σε καταλόγους	97
1.8.2.3	Αναπαραγωγή έργων με σκοπό την εξόρυξη κειμένων και δεδομένων για σκοπούς επιστημονικής έρευνας	97
1.8.2.4	Αναπαραγωγή για λόγους διατήρησης της πολιτιστικής κληρονομιάς	98
1.8.2.5	Αναπαραγωγή ορφανών έργων	98
1.8.2.6	Χρήση έργων μη διαθέσιμων στο εμπόριο	99
1.8.2.7	Αναπαραγωγή για λόγους διδασκαλίας	100
1.8.2.8	Περιορισμός των δικαιωμάτων των μουσείων επί εικαστικών έργων των συλλογών τους που έχουν καταστεί κοινό κτήμα	100
1.8.3	Άλλα ζητήματα πνευματικής ιδιοκτησίας	101
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ		103
Π.1.i	ΣΥΧΝΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ	103
Π.1.ii	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	104
Π.1.iii	ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ	106

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.i ΣΚΟΠΟΣ

Σκοπός του Οδηγού 1 είναι η παρουσίαση του θεσμικού πλαισίου για την ίδρυση, εσωτερική οργάνωση και λειτουργία ενός μουσείου.

Ο Οδηγός απευθύνεται σε επαγγελματίες των μουσείων και περιλαμβάνει γενικές πληροφορίες σχετικά με τις διαφορετικές νομικές μορφές που μπορεί να λάβει ένα μουσείο, σύμφωνα με την ελληνική νομοθεσία, τα βασικά χαρακτηριστικά των διαφόρων τύπων νομικών προσώπων και τη διαδικασία σύστασης καθενός από αυτά. Παρέχει, επίσης, κατευθυντήριες οδηγίες σχετικά με τη σύνταξη του εσωτερικού κανονισμού λειτουργίας, το οργανόγραμμα ενός μουσείου και το περίγραμμα των οργανικών μονάδων του.

1.ii ΠΡΟΣΔΟΚΩΜΕΝΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Ο παρών Οδηγός αναμένεται να αποτελέσει ένα εύχρηστο βοήθημα για τους/τις επαγγελματίες των μουσείων σε θέματα σύστασης, διοίκησης και λειτουργίας. Οι πληροφορίες που περιλαμβάνονται στις θεματικές ενότητες του Οδηγού αποτελούν εργαλείο για τους/τις επαγγελματίες των μουσείων προκειμένου να είναι σε θέση:

- Να εκκινήσουν τη διαδικασία ίδρυσης ενός μουσείου.
- Να εντοπίσουν ποια νομική μορφή εξυπηρετεί καλύτερα τα δεδομένα και τις ανάγκες τους.
- Να συντάξουν τον Εσωτερικό Κανονισμό Λειτουργίας.
- Να εντοπίσουν τυχόν κενά στον τρόπο διοίκησης και λειτουργίας του μουσείου που σχεδιάζουν ή ήδη λειτουργούν, καθώς και σημεία τα οποία χρειάζονται βελτίωση.
- Να κατανοήσουν το βασικό πλαίσιο συγκρότησης και εμπλουτισμού συλλογών.
- Να εκκινήσουν τη διαδικασία αναγνώρισης/πιστοποίησης του μουσείου.
- Να ενσωματώσουν στη λειτουργία του μουσείου τις αρχές του Κώδικα Δεοντολογίας του ICOM.
- Να μεριμνήσουν για τη σύνταξη και εφαρμογή του Γενικού Κανονισμού για την Προστασία των Δεδομένων (ΓΚΠΔ).

1.iii ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ

Μουσείο

Η υπηρεσία ή ο οργανισμός μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, με ή χωρίς ίδια νομική προσωπικότητα, που αποκτά, δέχεται, φυλάσσει, συντηρεί, καταγράφει, τεκμηριώνει, ερευνά, ερμηνεύει και κυρίως εκθέτει και προβάλλει στο κοινό συλλογές αρχαιολογικών, καλλιτεχνικών, εθνολογικών ή άλλων υλικών μαρτυριών του ανθρώπου και του περιβάλλοντός του, με σκοπό τη μελέτη, την εκπαίδευση και την ψυχαγωγία, καθώς και υπηρεσίες ή οργανισμοί που έχουν παρεμφερείς σκοπούς και λειτουργίες, όπως τα μουσεία ανοικτού χώρου.

Ιδρυτική πράξη

Έγγραφο με το οποίο συστήνεται νομικό πρόσωπο κατά το ιδιωτικό δίκαιο.

Καταστατικό

Έγγραφο με το οποίο καθορίζονται οι σκοποί και οι βασικοί κανόνες λειτουργίας ενός νομικού προσώπου κατά το ιδιωτικό δίκαιο.

Εσωτερικός Κανονισμός Λειτουργίας

Έγγραφο που περιλαμβάνει κατ' ελάχιστον τις βασικές ρυθμίσεις που διέπουν τη λειτουργία του μουσείου και επιτρέπουν τη σύμφωνη με τη νομοθεσία και εύρυθμη λειτουργία του.

Πολιτική διαχείρισης συλλογών

Είναι η πολιτική η οποία περιλαμβάνει τις βασικές αρχές του μουσείου ως προς την απόκτηση των εκθεμάτων του (τι επιτρέπεται να αποκτηθεί και με ποιους όρους), τη χρήση τους (δανεισμός, πρόσβαση μελετητών), την απομάκρυνσή τους από τις συλλογές, τα όργανα λήψης των σχετικών αποφάσεων κ.λπ. Η πολιτική αυτή αποτελεί δήλωση αυτοδέσμευσης του μουσείου και ενδυναμώνει τη διαφάνεια της λειτουργίας του.

Δέουσα επιμέλεια

Ως δέουσα επιμέλεια νοείται η ενδελεχής αξιολόγηση ενός πολιτιστικού αγαθού που πρόκειται να ενταχθεί στις συλλογές του μουσείου, προκειμένου να διαπιστωθεί το ιστορικό της προέλευσής του και η τήρηση των δεοντολογικών κανόνων, το ιδιοκτησιακό του καθεστώς και η γνησιότητά του. Με άλλα λόγια, η δέουσα επιμέλεια είναι μια σειρά ενεργειών στις οποίες πρέπει να προβαίνουν όλοι/όλες οι επιμελείς ενδιαφερόμενοι/ενδιαφερόμενες, προκειμένου να διασφαλίζουν ότι δεν διευκολύνουν οποιαδήποτε παράνομη μεταβίβαση κυριότητας.

1.1. ΟΡΙΣΜΟΣ – ΑΠΟΣΤΟΛΗ – ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΜΟΥΣΕΙΩΝ – ΝΟΜΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ

Στην παρούσα ενότητα παρουσιάζεται ο ορισμός του μουσείου, οι εργασίες που επιτελεί ένα μουσείο, οι διάφορες κατηγορίες και οι νομικές μορφές υπό τις οποίες μπορεί να ιδρυθεί και να λειτουργήσει ένα μουσείο.

1.1.1 Ορισμός

Ο ορισμός του μουσείου στην ελληνική νομοθεσία βρίσκεται στην παρ. 1 του άρθρου 45 του ν. 4858/2021 (Α' 220). Κατά τον ορισμό αυτό:

«Ως μουσείο νοείται η υπηρεσία ή ο οργανισμός μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, με ή χωρίς ίδια νομική προσωπικότητα, που αποκτά, δέχεται, φυλάσσει, συντηρεί, καταγράφει, τεκμηριώνει, ερευνά, ερμηνεύει και κυρίως εκθέτει και προβάλλει στο κοινό συλλογές αρχαιολογικών, καλλιτεχνικών, εθνολογικών ή άλλων υλικών μαρτυριών του ανθρώπου και του περιβάλλοντός του, με σκοπό τη μελέτη, την εκπαίδευση και την ψυχαγωγία. Ως μουσεία μπορούν να θεωρηθούν επίσης υπηρεσίες ή οργανισμοί που έχουν παρεμφερείς σκοπούς και λειτουργίες, όπως τα μουσεία ανοικτού χώρου».¹

Μεταγενέστερος του ορισμού του ν. 4858/2021 είναι ο νέος ορισμός του μουσείου του Διεθνούς Συμβουλίου Μουσείων (ICOM). Ψηφίστηκε στις 24 Αυγούστου 2022 από την Έκτακτη Γενική Συνέλευση του ICOM και έχει ως εξής, σε επίσημη απόδοση στα ελληνικά από το Ελληνικό Τμήμα του ICOM:²

«Το Μουσείο είναι ένας μόνιμος, μη κερδοσκοπικός οργανισμός, στην υπηρεσία της κοινωνίας, ο οποίος ερευνά, συλλέγει, συντηρεί, ερμηνεύει και εκθέτει τεκμήρια υλικής και άυλης κληρονομιάς. Ανοιχτά και προσβάσιμα στο κοινό, χωρίς αποκλεισμούς, τα μουσεία προάγουν την ποικιλομορφία και την αειφορία. Λειτουργούν και επικοινωνούν με επαγγελματική δεοντολογία και με τη συμμετοχή των κοινοτήτων, προσφέροντας ποικίλες εμπειρίες με σκοπό την εκπαίδευση, την ψυχαγωγία, τον αναστοχασμό και τη διάδοση της γνώσης».

Ο ορισμός του ICOM δεν είναι νομικά δεσμευτικός. Ωστόσο, είναι χρήσιμος ως εργαλείο ερμηνείας του ορισμού του ν. 4858/2021, στο μέτρο που συνθέτει και αποτυπώνει τη διεθνή εμπειρία στον τομέα των μουσείων, καθώς και ως κείμενο

1 Ως μουσεία ανοικτού χώρου νοούνται αυτά που συγκροτούνται από ακίνητα ή και κινητά αγαθά που αποτελούν πολιτιστικό απόθεμα. Βλ. περ. α) άρθρο 4 της Απόφασης της Υπουργού Πολιτισμού και Αθλητισμού υπ' αριθμ. 526637/2022 «Αναγνώριση Μουσείων της παρ. 4 του άρθρου 45 του ν. 4858/2021 (Α' 220)» (Β' 5684).

2 <https://shorturl.at/CUqJi> (τελευταία επίσκεψη 18 Μαΐου 2025).

αναφοράς και ταυτοποίησης για τις ανάγκες λειτουργίας και τις δράσεις των ελληνικών μουσείων στο διεθνές περιβάλλον. Σε κάθε περίπτωση, ο ορισμός του ICOM καθορίζει τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες ένα μουσείο μπορεί να αποκτήσει την ιδιότητα μέλους του ICOM.

Ο νέος ορισμός του ICOM διαφοροποιείται σε σχέση με τον προηγούμενο³ και κατά τούτο διαφοροποιείται και ο ορισμός του ν. 4858/2021, ο οποίος, λόγω του χρόνου θέσπισής του, ακολουθεί τους θεμελιώδεις άξονες του προηγούμενου ορισμού του ICOM. Για πρώτη φορά, ο ορισμός συμπεριλαμβάνει τις έννοιες της συμπερίληψης, της προσβασιμότητας και της βιωσιμότητας, καθώς και της ποικιλομορφίας και της ανάδειξης της άυλης κληρονομιάς στις συλλογές των μουσείων (Κανελλοπούλου-Μπότση, 2023, σ. 12).

1.1.2 Η αποστολή του μουσείου

Η αποστολή του μουσείου έχει ως αντικείμενο ή σχετίζεται με μία ή περισσότερες συλλογές αρχαιολογικών, καλλιτεχνικών, εθνολογικών ή άλλων υλικών μαρτυριών του ανθρώπου και του περιβάλλοντός του. Κύρια αποστολή του μουσείου είναι η δημιουργία, η διατήρηση και ο εμπλουτισμός της συλλογής του και η παρουσίασή της στο κοινό. Την κύρια αυτή εργασία συμπληρώνουν οι αναγκαίες για την υλοποίησή της εργασίες της φύλαξης, της συντήρησης, της καταγραφής, της τεκμηρίωσης, της έρευνας και της ερμηνείας της/των συλλογής/συλλογών του μουσείου.

Βασική αποστολή του μουσείου, όπως προκύπτει από τη χρήση της λέξης «κυρίως» στον ορισμό του, είναι η έκθεση στο κοινό της/των συλλογής/συλλογών του. Η απόκτηση και συντήρηση της συλλογής ενός μουσείου είναι μεν η κύρια λειτουργία του, αλλά στοχεύει στο να αποτελέσει πηγή γνώσης για την κοινωνία, καθιστώντας δυνατή τη μελέτη της, την εκπαίδευση του κοινού και την ψυχαγωγία του.

1.1.3 Κατηγορίες μουσείων

Τα μουσεία διακρίνονται κατά το άρθρο 45 του ν. 4858/2021 σε δύο βασικές κατηγορίες, αναλόγως του φορέα ίδρυσης και λειτουργίας τους. Στην πρώτη κατηγορία περιλαμβάνονται τα μουσεία που ιδρύονται και λειτουργούν από το ΥΠΠΟ. Στη δεύτερη κατηγορία ανήκουν αυτά που ιδρύονται και λειτουργούν από άλλους φορείς. Στη δεύτερη αυτή κατηγορία υπάγονται μουσεία που ιδρύονται μεν από το ΥΠΠΟ αλλά δεν λειτουργούν εντός της οργανωτικής δομής του, καθώς και μουσεία που ιδρύονται και λειτουργούν από άλλα Υπουργεία, από νομικά πρό-

³ Ο ορισμός αυτός, που υιοθετήθηκε από τη Γενική Συνέλευση του ICOM στις 24.8.2007, προέβλεπε ότι μουσείο είναι ένας μη κερδοσκοπικός μόνιμος οργανισμός στην υπηρεσία της κοινωνίας και της ανάπτυξής της, ανοικτός στο κοινό, ο οποίος συντηρεί, ερευνά, επικοινωνεί και εκθέτει, για λόγους μελέτης, εκπαίδευσης και ψυχαγωγίας, υλικές αποδείξεις των ανθρώπων και του περιβάλλοντός τους.

σωπα δημοσίου δικαίου, συμπεριλαμβανομένων των Ανώτατων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων, από κρατικά ή δημόσια νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου, από Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης (ΟΤΑ), από την Εκκλησία της Ελλάδος και από ιδιωτικούς φορείς.

Τα μουσεία διακρίνονται επίσης με βάση τη θεματική της συλλογής τους, όπως ιδίως σε αρχαιολογικά, ιστορικά, εικαστικών τεχνών, λαογραφικά-εθνολογικά, τεχνολογίας και επιστημών, θεάτρου, κινηματογράφου, μουσικής, φωτογραφίας, ναυτικά και μουσεία με θέματα ειδικού ενδιαφέροντος.⁴

Στη βιβλιογραφία προτείνονται διάφοροι τρόποι διάκρισης των μουσείων βάσει ουσιαστικών κριτηρίων συναρτώμενων ιδίως από το αντικείμενο των συλλογών τους ή την ιστορική εποχή από την οποία προκύπτουν τα αντικείμενα των συλλογών τους (Κανελλοπούλου-Μπότη, 2023, σ. 57).

Ο παρών Οδηγός ακολουθεί την κατηγοριοποίηση του άρθρου 45 του ν. 4858/2021, δεδομένου ότι από αυτή εξαρτάται και η υπαγωγή ενός μουσείου είτε σε καθεστώς πιστοποίησης είτε σε καθεστώς αναγνώρισης, κατά τις ειδικότερες προϋποθέσεις της Απόφασης της Υπουργού Πολιτισμού και Αθλητισμού υπ' αριθμ. ΥΠΠΟΑ/526643/2022 «Ίδρυση και λειτουργία Μουσείων από το Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού και πιστοποίηση αυτών» (Β' 5708) ή της Απόφασης της Υπουργού Πολιτισμού και Αθλητισμού υπ' αριθμ. 526637/2022 «Αναγνώριση Μουσείων της παρ. 4 του άρθρου 45 του ν. 4858/2021 (Α' 220)» (Β' 5684) αντίστοιχα.

1.1.4 Μουσεία που ιδρύονται και λειτουργούν από το ΥΠΠΟ

Τα μουσεία που ιδρύονται και λειτουργούν από το ΥΠΠΟ αποτελούν πραγμάτωση της αποστολής του Υπουργείου, σε σχέση με την προαγωγή της επιστημονικής έρευνας, την ανεύρεση, τη διάσωση, την προστασία, την ανάδειξη και την προβολή του συνόλου της πολιτιστικής κληρονομιάς (υλικής και άυλης, κινητής και ακίνητης).

Τα μουσεία αυτά ιδρύονται με απόφαση του αρμόδιου οργάνου του ΥΠΠΟ, ύστερα από γνώμη τού προβλεπόμενου στο άρθρο 51 του ν. 4858/2021 Συμβουλίου Μουσείων, εφόσον διασφαλίζονται οι λειτουργίες και οι σκοποί που τίθενται στον ορισμό του μουσείου κατά την παρ. 1 του άρθρου 45 του ν. 4858/2021 και λαμβανομένης υπόψη της γενικότερης μουσειακής πολιτικής.

Όλα τα μουσεία της κατηγορίας αυτής υπάγονται στο πεδίο εφαρμογής των παραγράφων 2 και 3 του άρθρου 45 του ν. 4858/2021 και της Απόφασης της Υπουργού Πολιτισμού και Αθλητισμού υπ' αριθμ. ΥΠΠΟΑ/526643/2022 «Ίδρυση και λειτουργία Μουσείων από το Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού και πιστοποίηση αυτών» (Β' 5708). Στην παρ. 2 του άρθρου 2 της ανωτέρω Υ.Α. προβλέπονται

4 http://odysseus.culture.gr/h/1/gh110.jsp?theme_id=41 (τελευταία επίσκεψη 18 Μαΐου 2025).

πρόσθετες ουσιαστικές προϋποθέσεις για την ίδρυση των μουσείων αυτής της κατηγορίας, οι οποίες εκτίθενται αναλυτικά κατωτέρω (@Ο.1.6).

1.1.4.1 Μορφές διοικητικής οργάνωσης

Τα μουσεία που ιδρύονται και λειτουργούν από το ΥΠΠΟ εντάσσονται στην οργανωτική δομή του Υπουργείου. Η ένταξή τους γίνεται μέσω του Οργανισμού του ΥΠΠΟ, είτε με την υπαγωγή τους στις Περιφερειακές Υπηρεσίες των κατά τόπον αρμόδιων Εφορειών Αρχαιοτήτων και Υπηρεσιών Νεωτέρων Μνημείων και Τεχνικών Έργων είτε με τη συγκρότησή τους σε Ειδικές Περιφερειακές Υπηρεσίες.

1.1.4.1.1 Μουσεία υπαγόμενα σε Εφορείες Αρχαιοτήτων και Υπηρεσίες Νεωτέρων Μνημείων και Τεχνικών Έργων

Οι Εφορείες Αρχαιοτήτων, ως αποκεντρωμένες-περιφερειακές υπηρεσίες του Υπουργείου, έχουν ως επιχειρησιακό στόχο την επιστημονική έρευνα, αποκάλυψη, διατήρηση, συντήρηση, προστασία, ανάδειξη, προβολή και φύλαξη των αρχαιοτήτων της χωρικής αρμοδιότητάς τους. Στο πλαίσιο αυτό, ρητώς προβλέπεται η έκθεση των αρχαιοτήτων σε μουσεία, στην παρ. 1 του άρθρου 25 του π.δ. 4/2018 «Οργανισμός Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού» (Α' 7).

Εκτός από τις κατά τόπους Εφορείες Αρχαιοτήτων, μουσεία ιδρύονται και λειτουργούν και στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων των δύο Ειδικών Περιφερειακών Υπηρεσιών του ΥΠΠΟ: της Εφορείας Εναλίων Αρχαιοτήτων (άρθρο 26 του π.δ. 4/2018) και της Εφορείας Παλαιοανθρωπολογίας – Σηπλιολογίας (άρθρο 27 του π.δ. 4/2018).

Αντιστοίχως, οι Περιφερειακές Υπηρεσίες Νεωτέρων Μνημείων και Τεχνικών Έργων έχουν ως επιχειρησιακό στόχο, μεταξύ άλλων, την εκτέλεση και εναρμόνιση έργων και δραστηριοτήτων αναφορικά με τα μουσεία της δικής τους καθ' ύλην και κατά τόπον αρμοδιότητας και είναι αρμόδιες για την καταγραφή, τη συλλογή, τον χαρακτηρισμό, την προστασία, την εποπτεία και τη διαφύλαξη των νεότερων κινητών μνημείων (άρθρο 46 του π.δ. 4/2018).

1.1.4.1.2 Μουσεία που συνιστούν Ειδικές Περιφερειακές Υπηρεσίες

Μουσεία συστήνονται και ως Ειδικές Περιφερειακές Υπηρεσίες του ΥΠΠΟ, ιδίως στις περιπτώσεις που το καθ' ύλην αντικείμενο των συλλογών τους υπερβαίνει τα όρια της χωρικής αρμοδιότητας των κατά τόπον Εφορειών Αρχαιοτήτων ή Υπηρεσιών Νεωτέρων Μνημείων και εντάσσεται καθ' ύλην σε θεματική οριζόντιου ενδιαφέροντος.

Τέτοια μουσεία αποτελούν κατά την περ. γ) της παρ. 2 του άρθρου 16 και το άρθρο 28 του π.δ. 4/2018 (Α' 7), όπως σήμερα ισχύει, (α) το Νομισματικό Μουσείο, (β) το Επιγραφικό Μουσείο, (γ) το Μουσείο Ασιατικής Τέχνης, (δ) το Μουσείο Νεότερου Ελληνικού Πολιτισμού και (ε) το Μουσείο Ελληνικών Λαϊκών Μουσικών Οργάνων «Φοίβος Ανωγειανάκης» – Κέντρο Εθνομουσικολογίας, τα οποία υπάγονται στη Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς και λειτουργούν ως Ειδικές Περιφερειακές Υπηρεσίες σε επίπεδο Διεύθυνσης.

1.1.5 Μουσεία που δεν ανήκουν στο ΥΠΠΟ

Στην ευρύτερη αυτή κατηγορία υπάγονται όλα τα υπόλοιπα μουσεία, πλην αυτών που ιδρύονται και λειτουργούν από το ΥΠΠΟ. Υπάγονται, επομένως, σε αυτή και τα μουσεία τα οποία ιδρύονται μεν από το ΥΠΠΟ, πλην όμως δεν λειτουργούν από αυτό, όπως τα μουσεία που μετατράπηκαν από Ειδικές Περιφερειακές Υπηρεσίες του ΥΠΠΟ σε αυτοτελή νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου, με τον ν. 5021/2023 (Α' 31). Υπάγονται σε αυτή επίσης:

- Μουσεία που συστήνονται από φορείς της Κεντρικής Κυβέρνησης.
- Μουσεία που συστήνονται από ΟΤΑ.
- Πανεπιστημιακά μουσεία.
- Εκκλησιαστικά μουσεία.
- Μουσεία που συστήνονται από ιδιωτικούς φορείς.

Όλα τα μουσεία της κατηγορίας αυτής υπάγονται στο πεδίο εφαρμογής της παρ. 4 του άρθρου 45 του ν. 4858/2021 και της Υ.Α. 526637/2022 «Αναγνώριση Μουσείων της παρ. 4 του άρθρου 45 του ν. 4858/2021 (Α' 220)» (Β' 5684) και στο προβλεπόμενο από τις διατάξεις αυτές καθεστώς αναγνώρισης. Η απόφαση θέτει γενικές προϋποθέσεις, κανόνες και απαιτήσεις σχετικά με την ίδρυση και τη λειτουργία των μουσείων, που εφαρμόζονται οριζόντια σε όλα τα μουσεία της κατηγορίας αυτής, ανεξάρτητα από τον φορέα ίδρυσής τους και την ειδικότερη νομική μορφή τους.

Στην παρούσα ενότητα, δίνονται βασικές πληροφορίες για τον σκοπό των μουσείων της κατηγορίας αυτής και το ελάχιστο περιεχόμενο της πράξης ίδρυσής τους, όπως προβλέπεται στην Υ.Α. 526637/2022 (Β' 5684). Παρέχονται, επίσης, πληροφορίες για τις διάφορες νομικές μορφές υπό τις οποίες μπορεί να συσταθεί ένα μουσείο, αναλόγως του φορέα που το ιδρύει, και ειδικότερα αν πρόκειται για μουσείο που ιδρύει ένας φορέας της Κεντρικής Κυβέρνησης, ένας Οργανισμός Τοπικής Αυτοδιοίκησης, ένα Ανώτατο Εκπαιδευτικό Ίδρυμα, η Εκκλησία της Ελλάδος ή ένας ιδιώτης. Παρουσιάζεται, τέλος, συνοπτικά η διαδικασία που πρέπει ο ιδρυτικός δημόσιος ή ιδιωτικός φορέας να ακολουθήσει, καθώς και τα βασικά χαρακτηριστικά κάθε ειδικού τύπου νομικού προσώπου και τα όργανα διοίκησης και εκπροσώπησης του.

1.1.5.1 Γενικά – Σκοπός

Ο σκοπός των μουσείων καθορίζεται από τον ορισμό της παρ. 1 του άρθρου 45 του ν. 4858/2021, ο οποίος επαναλαμβάνεται αυτούσιος στο άρθρο 1 της Υ.Α. 526637/2022 (Β' 5684) και παρατίθεται ανωτέρω (@O.1.1.1). Στην ιδρυτική πράξη του μουσείου εξειδικεύεται ο σκοπός του, με αναφορά στο αντικείμενο της συλλογής.

1.1.5.1.1 Μη κερδοσκοπικός χαρακτήρας

Σύμφωνα με τον ορισμό του νόμου, το μουσείο το ίδιο, ως αυτοτελές νομικό πρόσωπο, ή το νομικό πρόσωπο στο οποίο το μουσείο ανήκει έχουν υποχρεωτικά μη κερδοσκοπικό χαρακτήρα.

Τι σημαίνει *μη κερδοσκοπικός χαρακτήρας*; Ότι οι εργασίες που εκτελεί το μουσείο και η λειτουργία του δεν μπορούν να διενεργούνται με σκοπό την επίτευξη κέρδους. Δεν σημαίνει, όμως, ότι απαγορεύεται η άσκηση οικονομικής δραστηριότητας για τη συγκέντρωση οικονομικών πόρων που θα χρησιμοποιηθούν για την εξυπηρέτηση του σκοπού του μουσείου (@O.2.3.3). Ωστόσο, τα όποια έσοδα προκύπτουν από την εκπλήρωση του σκοπού του μουσείου και τις επιμέρους εργασίες που εκτελούνται για τον σκοπό αυτό, όπως, π.χ., από το αντίτιμο εισόδου ή τα έσοδα από τις πωλήσεις αντιγράφων των συλλογών του μουσείου, πρέπει να διατίθενται αποκλειστικά για την εκπλήρωση των σκοπών του μουσείου και δεν διανέμονται στα μέλη του.

Οι συνέπειες που έχει ο υποχρεωτικά μη κερδοσκοπικός χαρακτήρας του μουσείου είναι σημαντικές όσον αφορά τις επιλογές των ιδρυτών του μουσείου σε σχέση με τη νομική μορφή που θα λάβει το μουσείο ως οργανισμός. Λόγω του μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, αποκλείονται από τις επιτρεπόμενες νομικές μορφές, υπό τις οποίες μπορεί να ιδρυθεί και λειτουργήσει ένα μουσείο, αυτές των εμπορικών εταιρειών. Αποκλείεται, δηλαδή, η σύσταση μουσείου που αποτελεί –ή εντάσσεται σε (όσον αφορά τα μουσεία χωρίς ίδια νομική προσωπικότητα)– νομικό πρόσωπο που έχει συσταθεί ως ανώνυμη εταιρεία, εταιρεία περιορισμένης ευθύνης, ιδιωτική κεφαλαιουχική εταιρεία, ομόρρυθμη ή ετερόρρυθμη εταιρεία, οι οποίες εξ ορισμού ασκούν την εμπορική δραστηριότητά τους για την απόκτηση κέρδους, το οποίο διανέμεται στους εταίρους. Αντιθέτως, μουσεία που ιδρύονται ως αυτοτελή νομικά πρόσωπα με ίδια νομική προσωπικότητα από εμπορικές εταιρείες οποιασδήποτε μορφής, στο πλαίσιο της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης που αναπτύσσουν, μπορούν να τύχουν αναγνώρισης κατά την παρ. 4 του άρθρου 45 του ν. 4858/2021.

Τέλος, ως ειδική περίπτωση πρέπει να αντιμετωπιστούν οι ανώνυμες εταιρείες του δημόσιου τομέα οι οποίες συστήνονται ρητώς ως νομικά πρόσωπα μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα.

1.1.5.1.2 Πόροι – Έσοδα

Οι πόροι του μουσείου μπορεί να προκύπτουν από δύο πηγές: Η πρώτη είναι η δική του λειτουργία και δραστηριότητα, και η δεύτερη είναι οι εισφορές τρίτων, Κράτους ή ιδιωτών.

Ενδεικτικά, πόροι ενός μουσείου μπορεί να είναι:

- Έσοδα από το αντίτιμο επίσκεψης.
- Έσοδα από το αντίτιμο επίσκεψης περιοδικών εκθέσεων, από ξεναγήσεις, εκδηλώσεις, προβολή οπτικοακουστικού υλικού.
- Έσοδα από τη δημιουργία και διαχείριση αναψυκτηρίων, εστιατορίων και πωλητηρίων.
- Έσοδα από προγράμματα συνδρομών στο μουσείο.
- Έσοδα από τη διάθεση αντιγράφων των συλλογών του μουσείου.
- Έσοδα από την εκμίσθωση οπτικοακουστικών μέσων στους χώρους του.
- Έσοδα από την παραχώρηση των χώρων του για την πραγματοποίηση πολιτιστικών εκδηλώσεων.
- Επιχορηγήσεις από το Κράτος.
- Έσοδα ή επιχορηγήσεις από τη συμμετοχή του μουσείου σε προγράμματα εθνικά, ενωσιακά ή διεθνή.
- Δωρεές, χορηγίες, κληρονομίες, κληροδοσίες και κάθε είδους τακτικές ή έκτακτες εισφορές.

1.1.5.1.3 Ελάχιστο περιεχόμενο ιδρυτικής πράξης και καταστατικού

Το ελάχιστο περιεχόμενο της πράξης με την οποία ιδρύεται ένα μουσείο ως αυτοτελές νομικό πρόσωπο ή το ελάχιστο περιεχόμενο του καταστατικού τού νομικού προσώπου, το οποίο συστήνει μουσείο χωρίς ίδια νομική προσωπικότητα, προσδιορίζεται από δύο πηγές:

α) Αφενός, από τη νομοθεσία που διέπει τον συγκεκριμένο τύπο νομικού προσώπου και αναλόγως της νομικής μορφής του. Οι σχετικές ρυθμίσεις αναλύονται κατωτέρω στο αντίστοιχο υποκεφάλαιο για κάθε τύπο νομικού προσώπου.

β) Αφετέρου, από τις διατάξεις του άρθρου 45 του ν. 4858/2021 και της Υ.Α. 526637/2022 (Β' 5684), οι οποίες περιλαμβάνουν τόσο γενικές όσο και ειδικές προβλέψεις, οι οποίες αναλύονται αμέσως πιο κάτω (@Ο.1.1.5.1.3.1-2).

1.1.5.1.3.1 Γενικές προβλέψεις

Για τα μουσεία που ιδρύονται ως αυτοτελή νομικά πρόσωπα, στην ιδρυτική πράξη ή στο καταστατικό τους θα πρέπει να περιλαμβάνονται, σύμφωνα με την περ. α) του άρθρου 3 της Υ.Α. 526637/2022 (Β' 5684):

- Ακριβής περιγραφή του σκοπού/αποστολής του μουσείου σύμφωνα με τον ορισμό του άρθρου 45 του ν. 4858/2021, στον οποίο δηλαδή θα συμπεριλαμβάνεται υποχρεωτικά η απόκτηση, αποδοχή, φύλαξη, συντήρηση, καταγραφή, τεκμηρίωση, έρευνα, ερμηνεία και η έκθεση και προβολή στο κοινό της συλλογής του.
- Ο μη κερδοσκοπικός χαρακτήρας, σε περίπτωση που δεν προκύπτει από την ίδια την νομική μορφή του νομικού προσώπου.
- Οι όροι λειτουργίας του.

Για τα μουσεία που δεν έχουν ίδια νομική προσωπικότητα αλλά ανήκουν σε νομικά πρόσωπα, το καταστατικό των τελευταίων πρέπει να περιλαμβάνει ρητή πρόβλεψη για την ίδρυση μουσείου. Η πρόβλεψη αυτή μπορεί να περιλαμβάνεται είτε στο άρθρο που καθορίζει τους σκοπούς του είτε στο άρθρο που καθορίζει τα μέσα για την επίτευξη των σκοπών του.

1.1.5.1.3.2 Ειδικά οι διατάξεις για την ενότητα, ακεραιότητα και τύχη των συλλογών σε περίπτωση διάλυσης του νομικού προσώπου

Πέραν των παραπάνω γενικών προβλέψεων, σύμφωνα με την περ. α) του άρθρου 3 της Υ.Α. 526637/2022 (Β' 5684), στην ιδρυτική πράξη ή στο καταστατικό του νομικού προσώπου αντιστοίχως, πρέπει να προβλέπονται ειδικοί όροι για τη διασφάλιση της ακεραιότητας της/των συλλογής/συλλογών του μουσείου και πρόβλεψη για την τύχη αυτής/αυτών σε περίπτωση λύσης του νομικού προσώπου. Δεδομένου ότι, με την πρόβλεψη αυτή, θα πρέπει να διασφαλίζεται η συνέχεια και ακεραιότητα της συλλογής, προκρίνεται η περιέλευσή της είτε σε νομικό πρόσωπο συναφούς σκοπού είτε στον φορέα που σύστησε το νομικό πρόσωπο, εάν πρόκειται για το Κράτος ή άλλο νομικό πρόσωπο, ή, τέλος, στο Κράτος.

Ειδική ρύθμιση, η οποία είναι σύμφωνη με την κατά τα ανωτέρω αρχή της διασφάλισης της συνέχειας και ακεραιότητας της συλλογής, περιλαμβάνει το άρθρο 237 του Κώδικα Δήμων και Κοινοτήτων για τα δημοτικά ιδρύματα, σύμφωνα με το οποίο, σε περίπτωση κατάργησης δημοτικού ιδρύματος, η περιουσία του περιέρχεται στον Δήμο που το ίδρυσε. Ο δε Δήμος υποχρεούται να διαθέτει τις ιδιωτικές περιουσίες που έχουν περιέλθει στο ίδρυμα με πράξεις εν ζωής ή αιτία θανάτου –εν προκειμένω και τις συλλογές που τυχόν έχουν δωρηθεί ή καταληφθεί στο δημοτικό ίδρυμα– αποκλειστικά για τον ειδικό σκοπό για τον οποίο αφιερώθηκαν, με την επιφύλαξη και των διατάξεων που αφορούν την επωφελέστερη αξιοποίηση ή

διάθεση του περιουσιακού στοιχείου που έχει καταληφθεί ή δωρηθεί για τον ίδιο ή άλλον κοινωφελή σκοπό.

1.1.5.2 Μουσεία που συστήνονται από φορείς Κεντρικής Κυβέρνησης

Από τους φορείς της Κεντρικής Κυβέρνησης⁵ οι φορείς της Κεντρικής Διοίκησης, τα νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου και οι Ανεξάρτητες Διοικητικές Αρχές με νομική προσωπικότητα μπορούν να συστήσουν μουσεία ως υπηρεσίες εντασσόμενες στην οργανωτική δομή τους ή ως αυτοτελή νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου (ΝΠΔΔ) ή ως αυτοτελή νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου (ΝΠΙΔ). Τα νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου που αποτελούν φορείς της Κεντρικής Κυβέρνησης μπορούν να συστήσουν μουσεία είτε ως υπηρεσίες εντασσόμενες στην οργανωτική δομή τους είτε ως αυτοτελή νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου.

Σε όλες τις περιπτώσεις, η ίδρυση μουσείου θα πρέπει να προβλέπεται στη σχετική με τον φορέα που επιθυμεί την ίδρυση μουσείου νομοθεσία, όπου θα καθορίζεται και η ειδικότερη νομική μορφή του μουσείου (ΝΠΔΔ ή ΝΠΙΔ).

1.1.5.2.1 Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου

Τα νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου ιδρύονται για την επίδιωξη ορισμένου ειδικού σκοπού. Αποτελούν μονάδες καθ' ύλην αυτοδιοίκησης,⁶ που απολαμβάνουν πλήρη οργανική ανεξαρτησία από το Δημόσιο και υπάγονται στην εποπτεία του Κράτους. Διέπονται, όσον αφορά την οργάνωση και λειτουργία τους, από τους κανόνες του διοικητικού δικαίου.

1.1.5.2.1.1 Ίδρυση

Τα νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου ιδρύονται με νόμο ή με πράξη κανονιστικού χαρακτήρα, η οποία εκδίδεται κατά νομοθετική εξουσιοδότηση, και θα πρέπει να χαρακτηρίζονται ρητά ως ΝΠΔΔ.

1.1.5.2.1.2 Διοίκηση – Νόμιμη εκπροσώπηση

Τα νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου διαθέτουν διοικητική αυτοτέλεια. Όλα τα

5 Κατά τους ορισμούς και διακρίσεις του άρθρου 14 του ν. 4270/2014 (Α' 143).

6 Η καθ' ύλην αυτοδιοίκηση αποτελεί μορφή διοικητικής οργάνωσης, στο πλαίσιο της οποίας η αρμοδιότητα για την επίτευξη ενός ειδικού σκοπού ανατίθεται από το Κράτος σε ιδιαίτερο νομικό πρόσωπο.

ζητήματα τα σχετικά με τη δραστηριότητά τους ρυθμίζονται από τα όργανα διοίκησης τους, τα οποία καθορίζονται με τον νόμο ή την κανονιστική πράξη που τα ιδρύει.

Η οργάνωση της διοίκησης τους περιλαμβάνει συνήθως ένα πολυμελές συλλογικό όργανο (διοικητικό συμβούλιο), που έχει τη γενική αρμοδιότητα για τη λήψη των σχετικών με τη διοίκηση αποφάσεων, και ένα μονομελές όργανο (ενδεικτικά: διευθυντή/διευθύντρια), αρμόδιο για τη διεύθυνση των εργασιών του νομικού προσώπου.

Η νόμιμη εκπροσώπηση του νομικού προσώπου καθορίζεται στον νόμο ή στην κανονιστική πράξη που το ιδρύει και μπορεί να ανήκει είτε στο συλλογικό είτε στο μονοπρόσωπο όργανο διοίκησης. Σε κάθε περίπτωση, το συλλογικό όργανο του νομικού προσώπου μπορεί με απόφασή του να μεταβιβάσει την εξουσία εκπροσώπησης είτε σε ένα ή περισσότερα από τα μέλη του είτε στο μονοπρόσωπο όργανο που διευθύνει τις εργασίες του.

1.1.5.2.2 Νομικά Πρόσωπα Ιδιωτικού Δικαίου

Ως νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου υπό τη νομική μορφή των οποίων επιτρέπεται η ίδρυση και λειτουργία μουσείου νοούνται τα μη κερδοσκοπικά ή κοινωφελή. Έτσι, κατ' αρχάς, θα πρέπει να αποκλείονται οι ανώνυμες εταιρείες του Δημοσίου, εκτός εάν ρητώς ορίζεται στον σχετικό ιδρυτικό νόμο ή στην κανονιστική απόφαση ότι είναι μη κερδοσκοπικές. Τα νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου που συστήνονται από Φορείς της Κεντρικής Κυβέρνησης διέπονται, όσον αφορά την οργάνωση και λειτουργία τους, από τους κανόνες του ιδιωτικού δικαίου και υπάγονται στην εποπτεία του Κράτους.

1.1.5.2.2.1 Ίδρυση

Τα νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου των φορέων της Κεντρικής Κυβέρνησης ιδρύονται με νόμο ή με πράξη κανονιστικού χαρακτήρα, εφόσον υπάρχει σχετική νομοθετική εξουσιοδότηση. Στον νόμο ή στην πράξη που ιδρύει ένα νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου θα πρέπει αυτό είτε να χαρακτηρίζεται ρητά ως ΝΠΙΔ είτε να ορίζεται ρητά ότι διέπεται από τους κανόνες της ιδιωτικής οικονομίας.

1.1.5.2.2.2 Διοίκηση – Νόμιμη εκπροσώπηση

Τα νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου αποτελούν, όπως και τα ΝΠΔΔ, μονάδες της καθ' ύλην αυτοδιοίκησης και διαθέτουν διοικητική αυτοτέλεια. Αυτό σημαίνει ότι τα ζητήματα τα σχετικά με τη δραστηριότητά τους ρυθμίζονται από τα όργανα διοίκησης τους. Τα όργανα διοίκησης των νομικών προσώπων ιδιωτικού δικαίου καθορίζονται με τον νόμο ή την κανονιστική πράξη που τα ιδρύει, εφόσον στην τελευταία περίπτωση έχει δοθεί σχετική νομοθετική εξουσιοδότηση.

Η οργάνωση της διοίκησής τους περιλαμβάνει συνήθως ένα πολυμελές συλλογικό όργανο (διοικητικό συμβούλιο), που έχει τη γενική αρμοδιότητα για τη λήψη των σχετικών με τη διοίκηση αποφάσεων, και ένα μονομελές όργανο (ενδεικτικά: διευθυντή/διευθύντρια), αρμόδιο για τη διεύθυνση των εργασιών του.

Η νόμιμη εκπροσώπηση του νομικού προσώπου καθορίζεται στον νόμο ή στην κανονιστική πράξη που το ιδρύει και μπορεί να ανήκει είτε στο συλλογικό είτε στο μονοπρόσωπο όργανο διοίκησης. Σε κάθε περίπτωση, το συλλογικό όργανο του νομικού προσώπου μπορεί με απόφασή του να μεταβιβάσει την εξουσία εκπροσώπησης είτε σε ένα ή περισσότερα από τα μέλη είτε στο μονοπρόσωπο όργανο που διευθύνει τις εργασίες του.

Για τις Ανώνυμες Εταιρείες του Δημοσίου, συμπεριλαμβανομένων των μη κερδοσκοπικών ανωνύμων εταιρειών, ισχύουν οι διατάξεις ν. 4972/2022 «Εταιρική διακυβέρνηση των Ανωνύμων Εταιρειών του Δημοσίου και των λοιπών θυγατρικών της Ελληνικής Εταιρείας Συμμετοχών και Περιουσίας, διαχείριση συμμετοχών του Δημοσίου σε ανώνυμες εταιρείες και ρυθμίσεις για την Ελληνική Εταιρεία Συμμετοχών και Περιουσίας, αξιολόγηση της έναντι του Δημοσίου φερεγγυότητας και πιστοληπτικής ικανότητας φυσικών και νομικών προσώπων και σύσταση Ανεξάρτητης Αρχής Πιστοληπτικής Αξιολόγησης, ίδρυση και λειτουργία Κεντρικού Μητρώου Πιστώσεων, Συμπληρωματικός Κρατικός Προϋπολογισμός οικονομικού έτους 2022 και λοιπές διατάξεις οικονομικού και αναπτυξιακού χαρακτήρα» (Α' 181).

1.1.5.3 Μουσεία που συστήνονται από ΟΤΑ Α' βαθμού

Ο Κώδικας Δήμων και Κοινοτήτων [ν. 3463/2006 (Α' 114), εφεξής ΚΔΚ] απονέμει στους ΟΤΑ Α' βαθμού την αρμοδιότητα να ιδρύσουν μουσεία.

Στο πλαίσιο της αποστολής τους για τη διοίκηση των τοπικών υποθέσεων εντός των ορίων της χωρικής αρμοδιότητάς τους με στόχο την προστασία, την ανάπτυξη και τη συνεχή βελτίωση των συμφερόντων και της ποιότητας ζωής της τοπικής κοινωνίας, οι ΟΤΑ Α' βαθμού (Δήμοι) έχουν αρμοδιότητα για τη δημιουργία μουσείων, με σκοπό την ανάδειξη και προστασία του τοπικού πολιτισμού και την προβολή των πολιτιστικών αγαθών και σύγχρονων πολιτιστικών έργων που παράγονται σε τοπικό επίπεδο [υποπ. 5 περ. στ) παρ. 1 άρθρο 75 του ΚΔΚ].

1.1.5.3.1 Μορφές οργάνωσης

Οι ΟΤΑ μπορούν να συστήσουν μουσεία είτε ως μονάδες εντασσόμενες στην οργανωτική δομή τους είτε ως αυτοτελή νομικά πρόσωπα. Ο ΚΔΚ προβλέπει στα άρθρα 266 επόμε. διάφορους τύπους νομικών προσώπων που μπορούν να ιδρύσουν οι ΟΤΑ, είτε ως νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου είτε ως νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου. Ωστόσο, με τη ρύθμιση του άρθρου 31 του ν. 5056/2023 με τίτλο «Αναμόρφωση του συστήματος διακυβέρνησης Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης α' και β' βαθμού, κατάργηση νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου

δήμων, παρακολούθηση επιδόσεων τοπικής αυτοδιοίκησης, οικονομική και διοικητική διαχείριση οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης, ευζωία των ζώων συντροφιάς, κατασκευή και αναβάθμιση λειτουργούντων χερσαίων συνοριακών σταθμών και λοιπές διατάξεις του Υπουργείου Εσωτερικών» (Α' 163), ορίστηκε ότι δεν επιτρέπεται πλέον στους Δήμους να ιδρύουν ΝΠΔΔ και κοινωφελείς επιχειρήσεις. Επομένως, σήμερα, το δημοτικό ίδρυμα, δεδομένου και του μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα του, αποτελεί τη μόνη επιτρεπόμενη νομική μορφή σύστασης μουσείου ως αυτοτελούς δημοτικού νομικού προσώπου.

1.1.5.3.1.1 Μονάδες εντασσόμενες στην οργανωτική δομή των ΟΤΑ

Τα μουσεία που συνιστώνται ως μονάδες των ΟΤΑ απαιτείται να προβλέπονται ως τέτοιες στον Οργανισμό Εσωτερικής Υπηρεσίας του οικείου ΟΤΑ. Απόκειται στη διακριτική ευχέρεια του Δήμου αν θα συγκροτηθούν ως αυτοτελείς αποκεντρωμένες υπηρεσίες ή ως οργανικές μονάδες της κεντρικής διοικητικής δομής του ΟΤΑ. Ενδείκνυται, ωστόσο, η συγκρότησή τους σε αυτοτελείς αποκεντρωμένες υπηρεσίες, στις οποίες εφαρμόζονται όλες οι διατάξεις του ΚΔΚ, αλλά ταυτοχρόνως είναι δυνατόν να διέπονται από Εσωτερικό Κανονισμό Λειτουργίας, όπως απαιτείται από την Υ.Α. 526637/2022 (Β' 5684).

1.1.5.3.1.2 Ιδρύματα των Δήμων

Τα δημοτικά ιδρύματα αποτελούν νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου. Η σύσταση και η λειτουργία τους ρυθμίζεται από τις διατάξεις των άρθρων 226-238 του ΚΔΚ.

Για τη σύσταση δημοτικού ιδρύματος απαιτείται η έκδοση προεδρικού διατάγματος ύστερα από απόφαση του δημοτικού συμβουλίου, με προεδρικό διάταγμα.

Το προεδρικό διάταγμα εκδίδεται με πρόταση του/της Υπουργού Εσωτερικών και του/της/των αρμόδιου/αρμόδιας/αρμόδιων καθ' ύλην Υπουργού/Υπουργών, αφού τηρηθούν και οι ειδικές, για κάθε κατηγορία ιδρυμάτων, διατάξεις. Περαιτέρω, για τη λειτουργία δημοτικού ιδρύματος απαιτείται η χορήγηση άδειας ίδρυσης και λειτουργίας από τον/τη Γενικό Γραμματέα της Περιφέρειας. Οι προϋποθέσεις για τη χορήγηση της άδειας, η διαδικασία αδειοδότησης και ελέγχου, καθώς και κάθε άλλη αναγκαία λεπτομέρεια, προβλέπεται⁷ ότι καθορίζεται με απόφαση του/της Υπουργού Εσωτερικών, η οποία δεν έχει μέχρι σήμερα (2025) εκδοθεί.

 7 Εδάφιο τρίτο του άρθρου 226 του ΚΔΚ.

1.1.5.3.1.2.1 Ελάχιστο περιεχόμενο ιδρυτικής πράξης

Στο ελάχιστο περιεχόμενο της ιδρυτικής πράξης του ιδρύματος (προεδρικού διατάγματος) περιλαμβάνεται ο σκοπός, η επωνυμία, τα όργανα διοίκησης, οι πόροι, η περιουσία που αφιερώνεται στο ίδρυμα. Επίσης, στην περίπτωση που ο/η δωρητής/δωρήτρια της περιουσίας ιδρύματος έχει επιφυλάξει δικαίωμα συμμετοχής στο διοικητικό συμβούλιο του ιδρύματος, είτε του/της ιδίου/ιδίας αυτοπροσώπως ή μέσω αντιπροσώπου ή των εκτελεστών της διαθήκης του/της, στο ελάχιστο περιεχόμενο της συστατικής πράξης συμπεριλαμβάνεται και ο καθορισμός του τρόπου άσκησης των δικαιωμάτων αυτών.

1.1.5.3.1.2.2 Διοίκηση – Νόμιμη εκπροσώπηση

Όργανα των δημοτικών ιδρυμάτων είναι το διοικητικό συμβούλιο και η εκτελεστική επιτροπή. Το διοικητικό συμβούλιο αποτελείται από τον/τη δήμαρχο ή άλλο αιρετό ή μη πρόσωπο που ορίζεται από αυτόν/αυτή ως πρόεδρο και έξι (6) έως δέκα (10) μέλη, Έλληνες/Ελληνίδες πολίτες ή πολίτες της ΕΕ, που εκλέγονται από το δημοτικό συμβούλιο. Η σύνθεση του διοικητικού συμβουλίου ορίζεται στον νόμο [άρθρο 227 ΚΔΚ και παρ. 3 άρθρο 177 του ν. 4635/2019 (Α' 167)].

Στο διοικητικό συμβούλιο δημοτικού ιδρύματος μπορούν να συμμετέχουν είτε ως μέλη είτε να παρίστανται στις συνεδριάσεις ο/η δωρητής/δωρήτρια της περιουσίας του ιδρύματος αυτοπροσώπως ή με αντιπρόσωπο, εφόσον έχει επιφυλάξει υπέρ αυτού/αυτής σχετικό δικαίωμα (παρ. 1 άρθρο 228 ΚΔΚ). Ομοίως, μπορούν να επιφυλαχθούν ανάλογα δικαιώματα σε διάταξη τελευταίας βούλησης, με την οποία αφήνεται περιουσία σε ίδρυμα, υπέρ των εκτελεστών της διαθήκης ή άλλων προσώπων (παρ. 2 άρθρο 228 ΚΔΚ).

Η θητεία των μελών του διοικητικού συμβουλίου δημοτικού ιδρύματος είναι διετής.

Το διοικητικό συμβούλιο διοικεί το ίδρυμα, λαμβάνοντας τις σχετικές αποφάσεις. Για τις αποφάσεις, ωστόσο, που αφορούν τον προϋπολογισμό, τον απολογισμό, την εκποίηση ή την ανταλλαγή ακινήτων ή την επιβάρυνσή τους με εμπράγματα δικαιώματα,⁸ την αποδοχή κληρονομιών και δωρεών που περιέχουν όρο, ή κληροδοσιών, καθώς και τη συνομολόγηση δανείων, απαιτείται προηγούμενη έγκριση του οικείου δημοτικού συμβουλίου (παρ. 3 άρθρο 234 ΚΔΚ).

Η εκτελεστική επιτροπή του δημοτικού ιδρύματος συγκροτείται από τρία μέλη, τον/την πρόεδρο ή αντιπρόεδρο και δύο μέλη του διοικητικού συμβουλίου, που εκλέγονται για διετή θητεία από το διοικητικό συμβούλιο του ιδρύματος (άρθρο 232 ΚΔΚ).

Το διοικητικό συμβούλιο, ο/η πρόεδρός του και η Εκτελεστική επιτροπή έχουν, ως προς τη διοίκηση του ιδρύματος, τις αρμοδιότητες δημοτικού συμβουλίου,

 8 Δουλείες, ενέχυρο και υποθήκη.

δημάρχου και δημαρχιακής επιτροπής, αντιστοίχως. Επομένως, ο/η πρόεδρος του διοικητικού συμβουλίου είναι νόμιμος εκπρόσωπος του δημοτικού ιδρύματος και το εκπροσωπεί δικαστικά και εξώδικα [άρθρο 223 ΚΔΚ σε συνδυασμό με άρθρο 58 ν. 3852/2010 (Α' 87)].

Για την οργάνωση και λειτουργία των δημοτικών ιδρυμάτων, εκδίδονται οργανισμός εσωτερικής υπηρεσίας και κανονισμός λειτουργίας, οι οποίοι καταρτίζονται από το διοικητικό συμβούλιο του ιδρύματος και εγκρίνονται από το οικείο δημοτικό συμβούλιο.

Οι γενικοί όροι λειτουργίας που συμπεριλαμβάνονται στον σχετικό Κανονισμό Λειτουργίας προβλέπεται ότι καθορίζονται με απόφαση του/της Υπουργού Εσωτερικών, η οποία δεν έχει μέχρι σήμερα εκδοθεί (2025).

1.1.5.4 Ειδικές κατηγορίες

Πέραν των ανωτέρω κατηγοριών μουσείων, δύο κατηγορίες μουσείων, αυτά που ιδρύονται από τα Πανεπιστήμια και αυτά που ιδρύονται από την Εκκλησία, προβλέπονται σε ειδική νομοθεσία.

1.1.5.4.1 Πανεπιστημιακά μουσεία

Στο άρθρο 60 του ν. 4957/2022 «Νέοι Ορίζοντες στα Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα: Ενίσχυση της ποιότητας, της λειτουργικότητας και της σύνδεσης των Α.Ε.Ι. με την κοινωνία και λοιπές διατάξεις» (Α' 141) προβλέπεται η δυνατότητα ίδρυσης πανεπιστημιακών μουσείων και περιλαμβάνονται λεπτομερείς ρυθμίσεις ως προς τον σκοπό, τις προϋποθέσεις και τη διαδικασία ίδρυσής τους.

Σκοπός του πανεπιστημιακού μουσείου είναι να φυλάσσει, συντηρεί, καταγράφει, τεκμηριώνει, ερευνά, ερμηνεύει και ιδίως να εκθέτει και να προβάλλει στους φοιτητές του ΑΕΙ, καθώς και στο ευρύ κοινό, συλλογές αρχαιολογικών, καλλιτεχνικών, εθνολογικών ή άλλων υλικών μαρτυριών του ανθρώπου και του περιβάλλοντός του, με σκοπό τη μελέτη, την εκπαίδευση και την ψυχαγωγία.

Ο ν. 4957/2022 καθορίζει τρεις (3) ουσιαστικές προϋποθέσεις που πρέπει να πληρούνται για την ίδρυση πανεπιστημιακού μουσείου εντός Ανωτάτου Εκπαιδευτικού Ιδρύματος (ΑΕΙ): α) την ύπαρξη τουλάχιστον μίας (1) μόνιμης συλλογής, αρχαιολογικής, καλλιτεχνικής, εθνολογικής ή αποτελούμενης από άλλες υλικές μαρτυρίες του ανθρώπου και του περιβάλλοντός του, σύμφωνα με την παρ. 1 του άρθρου 45 του ν. 4858/2021, β) την εξασφάλιση κατάλληλων χώρων για τη φύλαξη, συντήρηση, καταγραφή, τεκμηρίωση και μελέτη, έκθεση και προβολή των συλλογών, καθώς και την υποδοχή και εξυπηρέτηση των φοιτητών και του κοινού, γ) την εξασφάλιση κατάλληλου και επαρκούς επιστημονικού και λοιπού προσωπικού για την επίτευξη των σκοπών του μουσείου.

Όσον αφορά τη διαδικασία ίδρυσης, ο νόμος προβλέπει την έκδοση απόφασης

της Συγκλήτου του ΑΕΙ, η οποία απαιτείται να συνοδεύεται από μελέτη σκοπιμότητας και βιωσιμότητας για την ίδρυση μουσείου. Η απόφαση της Συγκλήτου κοινοποιείται με επιμέλεια του ΑΕΙ στο Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων και στο Υπουργείο Πολιτισμού.

Από άποψη οργανωτικής διάρθρωσης, το πανεπιστημιακό μουσείο μπορεί να εντάσσεται και να λειτουργεί στο πλαίσιο μιας ακαδημαϊκής μονάδας, Σχολής, Τμήματος ή Τομέα, ή απευθείας στο ΑΕΙ. Αν πανεπιστημιακό μουσείο εντάσσεται σε επιμέρους ακαδημαϊκή μονάδα, για την ίδρυσή του απαιτείται εισήγηση του αρμόδιου συλλογικού οργάνου της ακαδημαϊκής μονάδας στην οποία εντάσσεται, της Κοσμητείας, της Συνέλευσης του Τμήματος ή της Γενικής Συνέλευσης του Τομέα, προς τη Σύγκλητο του ΑΕΙ.

1.1.5.4.1.1 Ελάχιστο περιεχόμενο ιδρυτικής πράξης

Στο ελάχιστο περιεχόμενο της απόφασης ίδρυσης πανεπιστημιακού μουσείου περιλαμβάνονται:

α) Αναλυτική παρουσίαση του περιεχομένου των συλλογών του μουσείου και περιγραφή του τρόπου καταγραφής και τεκμηρίωσής τους.

β) Οι σκοποί του μουσείου, οι οποίοι πρέπει να εξυπηρετούν τις εκπαιδευτικές και ερευνητικές ανάγκες σε ίδια ή συναφή γνωστικά αντικείμενα με αυτά της ακαδημαϊκής μονάδας, οι δράσεις και οι δραστηριότητες του μουσείου.

γ) Αναφορά στην πολιτική εμπλουτισμού των συλλογών.

δ) Τεκμηρίωση της καταλληλότητας και της επάρκειας των κτηρίων ή χώρων για την εγκατάσταση του πανεπιστημιακού μουσείου, σε σχέση και με τις επιμέρους λειτουργίες, τις οποίες τα κτήρια ή οι χώροι για την εγκατάσταση καλύπτουν, καθώς και της προσβασιμότητας των φυσικών και ψηφιακών υποδομών και υπηρεσιών του σε προσωπικό και επισκέπτες με αναπηρία.

ε) Το προσωπικό που θα στελεχώσει το πανεπιστημιακό μουσείο.

στ) Συνοπτική έκθεση που περιλαμβάνει τις αρχές παρουσίασης των εκθεμάτων, το περιεχόμενο και τις δυνατότητες θεματολογικής αξιοποίησης της υφιστάμενης συλλογής, σε συνάρτηση και με αναφορές στον τόπο όπου βρίσκεται το μουσείο.

ζ) Σχέδιο για την αντιμετώπιση καταστάσεων έκτακτης ανάγκης που να εξασφαλίζει την προστασία των συλλογών.

η) Οι πόροι και κάθε πηγή χρηματοδότησης του πανεπιστημιακού μουσείου.

θ) Εσωτερικός κανονισμός λειτουργίας του πανεπιστημιακού μουσείου.

ι) Κάθε άλλο θέμα σχετικό με την ίδρυση, οργάνωση και λειτουργία του πανεπιστημιακού μουσείου.

1.1.5.4.1.2 Διοίκηση – Νόμιμη εκπροσώπηση

Η διοίκηση του πανεπιστημιακού μουσείου ασκείται από τα όργανα της ακαδημαϊκής μονάδας, ήτοι της Κοσμητείας, της Συνέλευσης του Τμήματος ή της Γενικής Συνέλευσης του Τομέα, στην οποία εντάσσεται.

Επιπλέον, το άρθρο 61 του ν. 4957/2022 προβλέπει θέση Διευθυντή/Διευθύντριας Πανεπιστημιακού Μουσείου, με τριετή θητεία.

Διευθυντής/Διευθύντρια εκλέγεται μέλος του Διδακτικού Ερευνητικού Προσωπικού (ΔΕΠ) πλήρους απασχόλησης, της βαθμίδας του Καθηγητή ή Αναπληρωτή Καθηγητή, που υπηρετεί στην ακαδημαϊκή μονάδα στην οποία εντάσσεται το πανεπιστημιακό μουσείο. Κατ' εξαίρεση, μπορεί να οριστεί Διευθυντής/Διευθύντρια με απόφαση της Συγκλήτου του ΑΕΙ, χωρίς διαδικασία εκλογής, στις περιπτώσεις: α) μη υποβολής υποψηφιοτήτων κατά την εκλογική διαδικασία, β) παραίτησης ή έκλειψης για οποιονδήποτε λόγο του/της Διευθυντή/Διευθύντριας του πανεπιστημιακού μουσείου κατά τη διάρκεια της θητείας του/της, και έως τη λήξη της, γ) αν το πανεπιστημιακό μουσείο εντάσσεται απευθείας στο ΑΕΙ, και όχι σε επιμέρους ακαδημαϊκή μονάδα του ΑΕΙ.

Ο Διευθυντής ή η Διευθύντρια του πανεπιστημιακού μουσείου έχει τις ακόλουθες αρμοδιότητες:

- α) Προϊστάται και εποπτεύει τη λειτουργία του πανεπιστημιακού μουσείου.
- β) Μεριμνά για την εφαρμογή του εσωτερικού κανονισμού λειτουργίας του πανεπιστημιακού μουσείου, του εσωτερικού κανονισμού του ΑΕΙ και των αποφάσεων των οργάνων του ΑΕΙ, καθώς και για την τήρηση της νομοθεσίας.
- γ) Έχει την ιδιότητα του Επιστημονικού Υπευθύνου σε έργα/προγράμματα του Ειδικού Λογαριασμού Κονδυλίων Έρευνας (ΕΛΚΕ), ο οποίος διαχειρίζεται τους ίδιους πόρους του μουσείου.
- δ) Εισηγείται προς τον/την Πρύτανη τη διάθεση διοικητικού προσωπικού του ΑΕΙ για την υποστήριξή του.
- ε) Μεριμνά για τον εμπλουτισμό των συλλογών του μουσείου και την εφαρμογή των αρχών παρουσίασης των εκθεμάτων.
- στ) Μεριμνά για την προστασία των συλλογών σε περίπτωση έκτακτης ανάγκης σύμφωνα με το ισχύον σχέδιο.
- ζ) Ασκεί κάθε άλλη αρμοδιότητα που ορίζεται στον εσωτερικό κανονισμό του ΑΕΙ και στον εσωτερικό κανονισμό λειτουργίας του πανεπιστημιακού μουσείου.

1.1.5.4.2 Εκκλησιαστικά μουσεία

Η ίδρυση εκκλησιαστικών μουσείων προβλέπεται στην παρ. 5 του άρθρου 45 του ν. 590/1977 «Περί του Καταστατικού Χάρτου της Εκκλησίας της Ελλάδος» (Α' 146).

Τα εκκλησιαστικά μουσεία ιδρύονται στις Ιερές Μητροπόλεις προς τον σκοπό της καταγραφής, φύλαξης και συντήρησης κειμηλίων, ιερών εικόνων και λοιπών έργων εκκλησιαστικής τέχνης.

Για την ίδρυση εκκλησιαστικού μουσείου απαιτείται πρόταση του οικείου Μητροπολίτη και απόφαση της Διαρκούς Ιεράς Συνόδου, η οποία εγκρίνεται από την Ιερά Σύνοδο της Ιεραρχίας και δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβέρνησης.

1.1.5.5 Μουσεία που συστήνονται από ιδιωτικούς φορείς

Στην κατηγορία αυτή υπάγονται όλα τα μουσεία τα οποία ιδρύονται από ιδιώτες ή από νομικά πρόσωπα του ιδιωτικού δικαίου. Μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα νομικά πρόσωπα είναι τα κοινωφελή ιδρύματα, τα σωματεία και οι αστικές μη κερδοσκοπικές εταιρείες.

1.1.5.5.1 Κοινωφελές Ίδρυμα

Το ίδρυμα ρυθμίζεται από τις γενικές διατάξεις 108-121 του Αστικού Κώδικα. Ειδική νομοθεσία υπάρχει για τα κοινωφελή ιδρύματα, για τα οποία ισχύει ο ν. 4182/2013 «Κώδικας κοινωφελών περιουσιών, σχολαζουσών κληρονομιών και λοιπές διατάξεις» (Α' 185), οι διατάξεις του οποίου, ως ειδικές, κατ'εξουσιοδότηση συγκρούονται με αυτές του Αστικού Κώδικα.

Ως «κοινωφελής σκοπός» κατά τον ορισμό της παρ. 3 του άρθρου 1 του ν. 4182/2013 νοείται κάθε εθνικός, θρησκευτικός, φιλανθρωπικός, εκπαιδευτικός, πολιτιστικός και γενικά επωφελής για την κοινωνία, εν όλω ή εν μέρει, σκοπός. Επομένως, τα μουσεία, τα οποία κατά τον ορισμό του άρθρου 45 του ν. 4858/2021 έχουν ως αποστολή, μεταξύ άλλων, την εκπαίδευση ιδίως μέσω της έκθεσης και προβολής στο κοινό της συλλογής τους, υπάγονται στις ρυθμίσεις του ν. 4182/2013 (ιδίως άρθρα 50 και επόμενα).

1.1.5.5.1.1 Βασικά χαρακτηριστικά

Ίδρυμα είναι ένα σύνολο περιουσίας, το οποίο αφιερώνεται με την ιδρυτική πράξη του στην εξυπηρέτηση ενός διαρκούς σκοπού και έχει αποκτήσει νομική προσωπικότητα.

Η περιουσία που τάσσεται θα πρέπει να είναι επαρκής για την εκπλήρωση του σκοπού.

Το ίδρυμα δεν μπορεί να αναπτύσσει επιχειρηματική δραστηριότητα παρά μόνον εάν αυτή συνδέεται με την αξιοποίηση της περιουσίας του προς επίτευξη του σκοπού του.

Τα κοινωφελή ιδρύματα υπόκεινται στην εποπτεία του Κράτους, η οποία συνί-

σταται ιδίως στην υποχρέωση να υποβάλλουν κάθε έτος στην αρμόδια Αρχή προϋπολογισμό, απολογισμό και ισολογισμό, στην υπαγωγή της εκποίησης και της απόκτησης ακινήτων στην προηγούμενη έγκριση της αρμόδιας Αρχής, στην τήρηση ειδικής διαδικασίας για την εκποίηση κινητών και ακινήτων και την εκμίσθωση ακινήτων, στον έλεγχο και στην έγκριση των συμβάσεων ανάθεσης και εκτέλεσης έργων, στην τήρηση ειδικής διαδικασίας ανάθεσης συμβάσεων προμηθειών και υπηρεσιών, και στην υπαγωγή στην έγκριση της αρμόδιας Αρχής των συμβάσεων αξίας ανώτερης των πέντε χιλιάδων ευρώ (άρθρο 58 και εκεί παραπομπή στα άρθρα 42, 45, 48 του ν. 4182/2013).

1.1.5.5.1.2 Διαδικασία σύστασης – Ελάχιστο περιεχόμενο ιδρυτικής πράξης

Για τη σύσταση ιδρύματος απαιτείται δικαιοπραξία είτε εν ζωή είτε αιτία θανάτου (διαθήκη) του ιδρυτή. Με τη δικαιοπραξία εκδηλώνεται η βούλησή του για τη σύσταση του ιδρύματος και έκδοση εγκριτικού προεδρικού διατάγματος. Αν πρόκειται για σύσταση ιδρύματος εν ζωή, απαιτείται συμβολαιογραφικό έγγραφο, ο δε ιδρυτής υποχρεούται, από τον χρόνο έκδοσης του εγκριτικού προεδρικού διατάγματος, να μεταβιβάσει στο ίδρυμα την περιουσία που του αφιέρωσε. Σε περίπτωση σύστασης ιδρύματος με διαθήκη, για τη μεταβίβαση της περιουσίας του κληρονομούμενου που έχει αφιερωθεί στο ίδρυμα εφαρμόζονται οι διατάξεις του κληρονομικού δικαίου, ειδικά δε όσον αφορά την καταλειπόμενη σε αυτό περιουσία, το ίδρυμα θεωρείται ότι υπάρχει κατά τον χρόνο θανάτου του ιδρυτή (άρθρο 114 ΑΚ).

Το ίδρυμα αποκτά νομική προσωπικότητα από τη δημοσίευση του προεδρικού διατάγματος που εγκρίνει τη σύστασή του στην Εφημερίδα της Κυβέρνησης.

Μετά τη σύστασή τους, τα κοινωφελή ιδρύματα καταχωρίζονται στο Μητρώο Κοινωφελών Περιουσιών, το οποίο τηρείται στη Διεύθυνση Κοινωφελών Περιουσιών του Υπουργείου Εθνικής Οικονομίας και Οικονομικών και στο οποίο συμπεριλαμβάνεται φάκελος για κάθε κοινωφελές ίδρυμα, με τα βασικά στοιχεία που διέπουν τη σύσταση και λειτουργία εκάστου (ιδρυτική πράξη, οργανισμός, τυχόν δικαστικές αποφάσεις, σύνθεση διοικητικού συμβουλίου, περιουσιακά στοιχεία, προϋπολογισμοί, ισολογισμοί, απολογισμοί και κάθε άλλο χρήσιμο έγγραφο και στοιχείο).

Επίσης, το ίδρυμα εγγράφεται υποχρεωτικά στο Μητρώο Μη Εμπορικής Οικονομικής Δραστηριότητας (ΜΜΕΟΔ) που τηρείται στο Γενικό Εμπορικό Μητρώο (ΓΕΜΗ).

Ελάχιστο περιεχόμενο ιδρυτικής πράξης: Στην ιδρυτική πράξη πρέπει ο ιδρυτής να καθορίζει τον σκοπό του ιδρύματος κατά τρόπο επαρκώς ορισμένο, την περιουσία που αφιερώνεται προς επίτευξη του σκοπού και τον οργανισμό του. Αν στην ιδρυτική πράξη δεν καθοριστεί ο σκοπός και η περιουσία του ιδρύματος, αυτή είναι άκυρη.

Αντίστοιχα, ο ν. 4182/2013 προβλέπει (άρθρα 51, 52) για τα κοινωφελή ιδρύματα ότι με το διάταγμα σύστασης του ιδρύματος εγκρίνεται ο οργανισμός του, ο οποίος συντάσσεται από τον εκτελεστή ή τους διοικητές του ιδρύματος σύμφωνα με όσα ορίζονται στη συστατική πράξη ή από την αρμόδια Αρχή, σε περίπτωση που αυτοί αμελούν, και ότι οι προτείνοντες Υπουργοί μπορούν να τροποποιούν το σχέδιο που υποβλήθηκε από τον εκτελεστή ή τους διοικητές, με την τήρηση, πάντα, των όρων της συστατικής πράξης.

Με τον οργανισμό του ιδρύματος ορίζονται η μορφή, η επωνυμία, η διοίκηση και εκπροσώπησή του, η περιουσία, η οικονομική του διαχείριση, τα μέσα και ο τρόπος εκτέλεσης του σκοπού, και συμπληρώνονται τυχόν ελλείψεις των όρων της συστατικής πράξης. Εάν η ιδρυτική πράξη του ιδρύματος δεν περιλαμβάνει όρους για τον οργανισμό του ιδρύματος ή αυτοί είναι ελλιπείς, επιτρέπεται στη Διοίκηση, με το εγκριτικό προεδρικό διάταγμα σύστασης του ιδρύματος, να ορίσει ή να συμπληρώσει ή να τροποποιήσει τον οργανισμό, υπό τον όρο ότι η θέληση του ιδρυτή θα παραμείνει σεβαστή.

1.1.5.5.1.3 Διοίκηση – Νόμιμη εκπροσώπηση

Ο τρόπος διοίκησης του ιδρύματος και τα όργανα διοίκησης καθορίζονται στον Οργανισμό του. Σύμφωνα με τις γενικές διατάξεις περί νομικών προσώπων του ΑΚ (άρθρα 65 επόμενα), οι οποίες εφαρμόζονται και στα ιδρύματα, η διοίκηση μπορεί να ασκείται από συλλογικό ή μονοπρόσωπο όργανο και το όργανο που ασκεί τη διοίκηση φροντίζει τις υποθέσεις του νομικού προσώπου και το εκπροσωπεί δικαστικά και εξώδικα.

Στην πράξη, η διοίκηση στα ιδρύματα ασκείται συνήθως από πολυμελές συλλογικό όργανο –το οποίο συνήθως ονομάζεται διοικητικό συμβούλιο ή διοικούσα επιτροπή– τη σύνθεση του οποίου συχνά καθορίζει εν όλω ή εν μέρει ο ίδιος ο ιδρυτής. Το συλλογικό όργανο διοίκησης ασκεί όλες τις διαχειριστικές πράξεις και εκπροσωπεί το ίδρυμα δικαστικά και εξώδικα. Εφόσον προβλέπεται στον Οργανισμό, το διοικητικό συμβούλιο μπορεί με απόφασή του να μεταβιβάσει ορισμένες από τις εξουσίες του σε μέλος του ή τρίτο πρόσωπο. Συνήθως στον πρόεδρο του διοικητικού συμβουλίου του ιδρύματος ανατίθεται από τον Οργανισμό του η νόμιμη εκπροσώπηση του ιδρύματος ενώπιον των Δικαστηρίων και των Αρχών και έναντι τρίτων.

1.1.5.5.2 Σωματείο (άρθρα 78-83 ΑΚ)

Σωματείο είναι η ένωση προσώπων η οποία επιδιώκει σκοπό μη κερδοσκοπικό και έχει αποκτήσει νομική προσωπικότητα.

1.1.5.5.2.1 Βασικά χαρακτηριστικά

Τα ουσιώδη χαρακτηριστικά του σωματείου είναι ότι πρόκειται για ένωση προσώπων –σε αντιδιαστολή με το ίδρυμα, που αποτελεί σύνολο περιουσίας–, ο μη κερδοσκοπικός χαρακτήρας και η απόκτηση νομικής προσωπικότητας.

1.1.5.5.2.2 Διαδικασία σύστασης

Για τη σύσταση σωματείου απαιτούνται είκοσι (20) τουλάχιστον πρόσωπα. Τα πρόσωπα αυτά υπογράφουν τη συστατική πράξη του σωματείου και το καταστατικό του. Συστατική πράξη και καταστατικό καταρτίζονται με έγγραφο και υποβάλλονται στο μονομελές πρωτοδικείο της περιφέρειας του σωματείου, που επικουρείται από δικηγόρο ο οποίος διενεργεί προέλεγχο της αίτησης.

Στην αίτηση, εκτός από τη συστατική πράξη και το καταστατικό, επισυνάπτεται και έγγραφο με τα ονόματα των μελών της διοίκησης του σωματείου. Η συστατική πράξη αποτυπώνει τη συμφωνία των μελών για τη σύσταση του νομικού προσώπου του σωματείου και το καταστατικό τούς κανόνες λειτουργίας του σωματείου. Συνήθως οι δύο αυτές πράξεις συντάσσονται σε κοινό έγγραφο.

Το δικαστήριο ελέγχει εάν συντρέχουν οι προϋποθέσεις του νόμου για τη σύσταση του σωματείου. Ο έλεγχος είναι νομιμότητας και αφορά κυρίως τον σκοπό του σωματείου, ιδίως εάν είναι συγκεκριμένος και σαφής, μη κερδοσκοπικός, νόμιμος, και δεν αντίκειται στα χρηστά ήθη, καθώς και εάν το καταστατικό περιλαμβάνει τα ελάχιστα στοιχεία που απαιτεί ο νόμος (@Ο.1.1.5.5.2.3).

Αν συντρέχουν οι νόμιμοι όροι σύστασης του σωματείου, με την απόφαση του δικαστηρίου διατάσσεται η δημοσίευση στον τύπο περιληψής του καταστατικού με τα ουσιώδη στοιχεία του και η εγγραφή του σωματείου στο βιβλίο σωματείων. Το σωματείο αποκτά νομική προσωπικότητα από την εγγραφή του στο βιβλίο σωματείων.

Επίσης, το σωματείο εγγράφεται υποχρεωτικά στο Μητρώο Μη Εμπορικής Οικονομικής Δραστηριότητας (ΜΜΕΟΔ) που τηρείται στο Γενικό Εμπορικό Μητρώο (ΓΕΜΗ).

1.1.5.5.2.3 Ελάχιστο περιεχόμενο καταστατικού

Το καταστατικό του σωματείου πρέπει να καθορίζει τουλάχιστον τα ακόλουθα (άρθρο 80 ΑΚ):

- α) Τον σκοπό, την επωνυμία και την έδρα του σωματείου.
- β) Τους όρους της εισόδου, της αποχώρησης και της αποβολής των μελών, καθώς και τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους.
- γ) Τους πόρους του σωματείου.
- δ) Τον τρόπο της δικαστικής και της εξώδικης αντιπροσώπευσης του σωματείου.

ε) Τα όργανα της διοίκησης του σωματείου, καθώς και τους όρους με τους οποίους καταρτίζεται και λειτουργεί η διοίκηση και παύονται τα όργανά της.

στ) Τους όρους με τους οποίους συγκαλείται, συνεδριάζει και αποφασίζει η συνέλευση των μελών.

ζ) Τους όρους για την τροποποίηση του καταστατικού.

η) Τους όρους για τη διάλυση του σωματείου.

1.1.5.5.2.4 Διοίκηση – Νόμιμη εκπροσώπηση

Στα σωματεία προβλέπονται δύο βασικά όργανα: η συνέλευση των μελών, η οποία αποτελεί το ανώτατο όργανο του σωματείου και αποφασίζει για κάθε υπόθεσή του που δεν υπάγεται στην αρμοδιότητα άλλου οργάνου, και η διοίκηση, η οποία εκλέγεται από τη συνέλευση των μελών. Τα σχετικά με τη λειτουργία της διοίκησης του σωματείου ρυθμίζονται στο καταστατικό του. Αν στο καταστατικό δεν περιλαμβάνονται σχετικές ρυθμίσεις, εφαρμόζονται οι γενικές διατάξεις περί νομικών προσώπων του ΑΚ (άρθρα 65 επόμ.), σύμφωνα με τις οποίες η διοίκηση μπορεί να ασκείται από συλλογικό ή μονοπρόσωπο όργανο. Το όργανο που ασκεί τη διοίκηση φροντίζει τις υποθέσεις του νομικού προσώπου και το εκπροσωπεί δικαστικά και εξώδικα. Συνήθως, ως όργανο διοίκησης σωματείου ορίζεται συλλογικό όργανο, το διοικητικό συμβούλιο. Εφόσον προβλέπεται στο καταστατικό, το διοικητικό συμβούλιο μπορεί με απόφασή του να μεταβιβάσει ορισμένες από τις εξουσίες του σε μέλος του ή τρίτο πρόσωπο. Συνήθως στον/στην πρόεδρο του διοικητικού συμβουλίου του σωματείου ανατίθεται από το καταστατικό η νόμιμη εκπροσώπηση του σωματείου ενώπιον των Δικαστηρίων και των Αρχών και έναντι τρίτων.

1.1.5.5.3 Αστική μη Κερδοσκοπική Εταιρεία με νομική προσωπικότητα

Η αστική μη κερδοσκοπική εταιρεία με νομική προσωπικότητα ρυθμίζεται από τις διατάξεις των άρθρων 741 ΑΚ επόμ. σε συνδυασμό με αυτές του ν. 4072/2012 για τις ομόρρυθμες εταιρείες.

1.1.5.5.3.1 Βασικά χαρακτηριστικά

Η αστική μη κερδοσκοπική εταιρεία είναι ένωση προσώπων, η οποία συστήνεται για την επιδίωξη από τους εταίρους της με κοινές εισφορές ορισμένου κοινού σκοπού. Η αστική εταιρεία δεν έχει κατ' αρχήν νομική προσωπικότητα. Μπορεί όμως να αποκτήσει, σύμφωνα με το άρθρο 758 ΑΚ, αν επιδιώκει οικονομικό σκοπό και εφόσον τηρηθούν οι όροι της δημοσιότητας που ισχύουν για τις ομόρρυθμες εμπορικές εταιρείες.

Οι εισφορές των εταιρών μπορεί να συνίστανται σε χρήμα, είδος, εργασία ή οποιαδήποτε άλλη παροχή.

Ο οικονομικός σκοπός της εταιρείας διακρίνεται από τον κερδοσκοπικό. Η αστική μη κερδοσκοπική εταιρεία μπορεί να αναπτύσσει οικονομικές δραστηριότητες, αρκεί να πρόκειται για δραστηριότητες αναγκαίες για την αντιμετώπιση των δαπανών των σχετικών μη κερδοσκοπικών δραστηριοτήτων της και τα έσοδα που προκύπτουν από την οικονομική δραστηριότητα να διατίθενται για την εκπλήρωση των σκοπών της εταιρείας. Δεν επιτρέπεται η διανομή κερδών στους εταίρους της αστικής μη κερδοσκοπικής εταιρείας.

1.1.5.5.3.2 Διαδικασία σύστασης

Για τη σύσταση της ΑΜΚΕ με νομική προσωπικότητα απαιτούνται τουλάχιστον δύο πρόσωπα, φυσικά ή νομικά, η σύναψη σύμβασης με ιδιωτικό έγγραφο, στην οποία περιλαμβάνεται και το καταστατικό που διέπει τη λειτουργία της εταιρείας, και η τήρηση διατυπώσεων δημοσιότητας, δηλαδή η καταχώριση της εταιρείας στο ΓΕΜΗ.

1.1.5.5.3.3 Διοίκηση – Νόμιμη εκπροσώπηση

Η διοίκηση της ΑΜΚΕ φροντίζει τις υποθέσεις της εταιρείας και την εκπροσωπεί δικαστικά και εξώδικα.

Η διοίκηση της ΑΜΚΕ με νομική προσωπικότητα ανατίθεται με το καταστατικό είτε σε συλλογικό όργανο (διοικητικό συμβούλιο) ή σε έναν ή περισσότερους εταίρους, οι οποίοι καλούνται συνήθως διαχειριστές. Σε περίπτωση άσκησης της διοίκησης από διοικητικό συμβούλιο, στο καταστατικό πρέπει να ορίζεται ο αριθμός των μελών του και οι αρμοδιότητές του, καθώς και τα πρόσωπα που εκπροσωπούν νόμιμα την ΑΜΚΕ (λ.χ. το διοικητικό συμβούλιο συλλογικά ή μόνο ένα μέλος, όπως ο/η πρόεδρος ή ο/η αντιπρόεδρος). Αντίστοιχα, εάν το καταστατικό ορίζει περισσότερους εταίρους ως διαχειριστές, θα πρέπει να ορίζει αν η διοίκηση ή/και η εκπροσώπηση της ΑΜΚΕ ασκείται από κοινού ή χωριστά. Αν δεν ορίζεται διαφορετικά, απαιτείται σύμπραξη του συνόλου των διαχειριστών.

1.1.5.5.4 Σύνοψη

Από την παρουσίαση που προηγήθηκε προκύπτει ότι ένας ιδιωτικός φορέας έχει πληθώρα επιλογών ως προς τη νομική μορφή την οποία θα επιλέξει για την ίδρυση ενός μουσείου. Η τελική επιλογή της νομικής μορφής εξαρτάται από διάφορες παραμέτρους, όπως ενδεικτικά: εάν ο/οι ιδρυτής/ιδρυτές διαθέτουν περιουσία που επιθυμούν να διατεθεί στην εξυπηρέτηση του σκοπού του μουσείου και αυτή επαρκεί για την εκπλήρωση αυτού, οπότε είναι δυνατή η σύσταση ιδρύματος, ο

αριθμός των προσώπων που προτίθενται να συστήσουν το νομικό πρόσωπο (π.χ. αν δεν συγκεντρώνεται ο απαιτούμενος για σύσταση σωματείου αριθμός μελών, θα πρέπει να επιλεγεί κάποια άλλη μορφή ένωσης προσώπων). Πέραν αυτών, η επιλογή κάθε νομικής μορφής συνεπάγεται εκ του νόμου υποχρεώσεις, σε κάθε περίπτωση φορολογικής φύσεως για όλους τους νομικούς τύπους, αλλά και δεσμεύσεις ως προς τη λειτουργία τους στην περίπτωση των νομικών προσώπων που υπόκεινται σε κρατική εποπτεία (κοινωνική ιδρύματα).

Επομένως, κρίνεται απαραίτητη, κατά το πρώτο στάδιο σχεδιασμού του μουσείου, η συνδρομή διαφόρων επαγγελματικών ειδικοτήτων, όπως δικηγόρου, λογιστή ή/και συμβολαιογράφου (για τα ιδρύματα), που θα συμβουλευθούν τον/τους ιδρυτή/ιδρυτές για την πλέον ενδεδειγμένη νομική μορφή και θα τους καθοδηγήσουν στη σύνταξη των απαιτούμενων εγγράφων και την τήρηση της απαιτούμενης διαδικασίας και των νόμιμων διατυπώσεων για τη νόμιμη σύσταση του ιδρύματος.

1.2 ΔΙΟΙΚΗΣΗ – ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ

Στην ενότητα αυτή παρουσιάζονται τα όργανα διοίκησης του μουσείου και οι αρμοδιότητές τους και παρέχονται οδηγίες ως προς το περιεχόμενο του εσωτερικού κανονισμού λειτουργίας του μουσείου, καθώς και ως προς την οργανωτική δομή που απαιτείται για να επιτελέσει το μουσείο την αποστολή του.

1.2.1 Όργανα διοίκησης

Το όργανο διοίκησης του μουσείου καθορίζεται κατ' αρχάς βάσει της νομικής μορφής του μουσείου ή του νομικού προσώπου στο οποίο ανήκει η αποφασιστική αρμοδιότητα για τη διοίκηση του νομικού προσώπου.

Περαιτέρω, για την κάλυψη των αναγκών λειτουργίας του μουσείου που συνδέονται με τις επιστημονικές, ερευνητικές και διοικητικές δράσεις του, τόσο σε επίπεδο σχεδιασμού όσο και σε επίπεδο υλοποίησης, σκόπιμη κρίνεται η πρόβλεψη στον ιδρυτικό νόμο του μουσείου, στη συστατική πράξη ή στο καταστατικό αυτού, θέσης Διευθυντή/Διευθύντριας ανάλογων επιστημονικών προσόντων, ο/η οποίος/οποία ασκεί αντίστοιχα καθήκοντα διοίκησης.

1.2.1.1 Διακρίσεις αρμοδιοτήτων διοίκησης

Το όργανο διοίκησης του νομικού προσώπου –συνήθως συλλογικό– έχει τις αρμοδιότητες που προβλέπονται στην ιδρυτική πράξη ή στο καταστατικό ή στον νόμο ή στην κανονιστική απόφαση που το ιδρύει. Ως το ανώτατο αποφασιστικό όργανο του νομικού προσώπου, το συλλογικό όργανο διοίκησης έχει την αρμοδιότητα για τη χάραξη της πολιτιστικής πολιτικής του μουσείου. Επίσης, είναι αρμόδιο για κάθε θέμα σχετικό με τη διοίκηση και τη λειτουργία του μουσείου στο πλαίσιο επίτευξης των σκοπών του, και ιδίως για:

- Την έγκριση προγραμμάτων, εκθέσεων, εκδηλώσεων, ημερών ελεύθερης επίσκεψης του κοινού, προγραμμάτων επιδοτήσεων, χρηματοδοτήσεων.
- Τον εμπλουτισμό των συλλογών του μουσείου, τον δανεισμό, την παρακαταθήκη, την ανταλλαγή και εξαγωγή αντικειμένων των συλλογών του μουσείου, σύμφωνα με την κείμενη νομοθεσία.
- Την έγκριση των ετήσιων οικονομικών καταστάσεων.
- Τη ρύθμιση θεμάτων του προσωπικού και την άσκηση πειθαρχικής εξουσίας επ' αυτού.
- Τον έλεγχο νομιμότητας και απολογισμού του έργου του/της Διευθυντή/Διευθύντριας.

Ο Διευθυντής ή η Διευθύντρια του μουσείου έχει την αρμοδιότητα για τον επιστημονικό, ερευνητικό και διοικητικό προγραμματισμό του μουσείου και μεριμνά

για την υλοποίησή του. Στο πλαίσιο αυτό, είναι αρμόδιος/αρμόδια ιδίως για τον σχεδιασμό, την εισήγηση προς το ΔΣ και την υλοποίηση της διοργάνωσης των εκθέσεων και των λοιπών προγραμμάτων και εκδηλώσεων του μουσείου, την εισήγηση προς το ΔΣ προγραμμάτων επιδοτήσεων, χρηματοδοτήσεων και άλλων χρηματοδοτικών εργαλείων, την εισήγηση προς το ΔΣ επί ζητημάτων που αφορούν τις συλλογές του μουσείου (εμπλουτισμός, διαχείριση, δανεισμός κ.λπ.), τη διοικητική εποπτεία και την αξιολόγηση του έργου των υπηρεσιών του μουσείου και την υποβολή σχετικών εκθέσεων στο ΔΣ, την εισήγηση προς το ΔΣ για κάθε θέμα σχετικό με το προσωπικό του μουσείου (προσλήψεις, απολύσεις), καθώς και την άσκηση κάθε άλλης αρμοδιότητας που του/της ανατίθεται από το ΔΣ.

1.2.1.2 Σκοπός και ρόλος της διοίκησης στη λειτουργία του μουσείου

Η διοίκηση αποτελεί βασική προϋπόθεση για την αποτελεσματικότητα ενός οργανισμού, ανεξάρτητα από το αντικείμενό του. Στην πραγματικότητα, αποτελεί τη βασική προϋπόθεση για την αποτελεσματική αξιοποίηση πόρων και την επίτευξη των στόχων του. Στο πλαίσιο αυτό, προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι, οφείλει να ακολουθεί μια διαδικασία που ξεκινά με την ορθή οργάνωση, τον προγραμματισμό, τη διεύθυνση και, τελικά, τον έλεγχο και την αναθεώρηση. Κομβικό ρόλο σε όλα τα επιμέρους στάδια έχει η διοίκηση του μουσείου (αναλυτικά @O.2).

1.2.2 Εσωτερικός Κανονισμός Λειτουργίας

Όλα τα μουσεία, είτε υπάγονται σε καθεστώς αναγνώρισης είτε σε καθεστώς πιστοποίησης, απαιτείται να διαθέτουν Εσωτερικό Κανονισμό Λειτουργίας. Τα υπαγόμενα σε καθεστώς αναγνώρισης μουσεία μπορούν εναλλακτικά να διαθέτουν άλλο ισόδυναμο με κανονισμό λειτουργίας έγγραφο, στο οποίο ρυθμίζεται η λειτουργία τους. Το ακριβές περιεχόμενο του Εσωτερικού Κανονισμού Λειτουργίας δεν καθορίζεται στον νόμο, ωστόσο ο Κανονισμός πρέπει να περιλαμβάνει κατ' ελάχιστον τις βασικές ρυθμίσεις που διέπουν τη λειτουργία του μουσείου και επιτρέπουν τη σύμφωνη με τη νομοθεσία και εύρυθμη λειτουργία του, οι οποίες καθορίζονται κατωτέρω (@O.1.2.2.1).

Για τα μουσεία που ιδρύονται και λειτουργούν από το ΥΠΠΟ, καθώς και για τα μουσεία που ιδρύθηκαν από το ΥΠΠΟ ως ΝΠΔΔ, έχει εκδοθεί η υπ' αρ. πρωτ. ΥΠΠΟ/80300/2024 απόφαση της Υπουργού Πολιτισμού «Έγκριση περιγράμματος δομής πρότυπου εσωτερικού κανονισμού λειτουργίας των μουσείων του ΥΠΠΟ, σύμφωνα με το άρθρο 45 του Ν. 4858/2021» (ΑΔΑ Ψ3ΖΣ46ΝΚΟΤ-8ΛΨ). Στην απόφαση παρέχονται αναλυτικές οδηγίες όσον αφορά το περιεχόμενο του Κανονισμού Λειτουργίας και των επιμέρους ζητημάτων που ρυθμίζονται από αυτόν.

1.2.2.1 Βασικές αρχές λειτουργίας

Στον Εσωτερικό Κανονισμό Λειτουργίας θα πρέπει να αποτυπώνονται οι βασικές αρχές που διαμορφώνουν το πλαίσιο λειτουργίας του μουσείου, όπως προκύπτουν στο άρθρο 45 του ν. 4858/2021, την Υ.Α. 526637/2022 (Β' 5684) και τον Κώδικα Δεοντολογίας του ICOM. Αυτές οι βασικές αρχές εξειδικεύονται στη συνέχεια στα επιμέρους κεφάλαια του Εσωτερικού Κανονισμού. Ενδεικτικά, στις βασικές αρχές που διέπουν τη λειτουργία του μουσείου μπορούν να συμπεριληφθούν οι βασικές αρχές του Κώδικα Δεοντολογίας του ICOM:

1. Το μουσείο διασώζει, ερμηνεύει και προβάλλει τις συλλογές του ως στοιχείο της φυσικής ή πολιτιστικής⁹ κληρονομιάς της ανθρωπότητας.
2. Το μουσείο διαφυλάσσει τις συλλογές του προς όφελος της κοινωνίας και της ανάπτυξής της.
3. Το μουσείο συγκεντρώνει πρωτογενή στοιχεία για τη συγκρότηση και τη διεύρυνση των γνώσεων.
4. Το μουσείο συμβάλλει στη γνώση, την κατανόηση και τη διαχείριση της φυσικής και πολιτιστικής¹⁰ κληρονομιάς.
5. Οι πόροι του μουσείου δίνουν τη δυνατότητα και για άλλες υπηρεσίες και δημόσια οφέλη προς όφελος της κοινωνίας των πολιτών.
6. Το μουσείο συνεργάζεται στενά με τις κοινότητες προέλευσης των συλλογών του, καθώς και με αυτές που εξυπηρετεί.
7. Το μουσείο λειτουργεί μέσα στο πλαίσιο του νόμου.
8. Το μουσείο λειτουργεί με επαγγελματικό τρόπο.

1.2.2.2 Διοίκηση – Οργανόγραμμα – Κανονισμός Προσωπικού

Στο κεφάλαιο αυτό του Εσωτερικού Κανονισμού Λειτουργίας αποτυπώνεται η δομή της διοίκησης του μουσείου, όπως προκύπτει από το Καταστατικό του, καθορίζεται το Οργανόγραμμα με τις θέσεις προσωπικού ανά κατηγορία και ειδικότητα (επιστημονικό προσωπικό, τεχνικό προσωπικό, προσωπικό διοικητικής/οικονομικής υποστήριξης, φυλακτικό προσωπικό, προσωπικό καθαριότητας κ.λπ.) και τις αρμοδιότητες των οργανικών μονάδων, και, τέλος, καθορίζονται οι ειδικοί όροι και κανόνες που διέπουν το προσωπικό του μουσείου. Ειδικότερα:

9 Διαγράφεται αναλόγως του αντικειμένου της συλλογής.

10 Διαγράφεται αναλόγως του αντικειμένου της συλλογής.

1.2.2.2.1 Οργανόγραμμα

Αναλυτικές οδηγίες @O.1.1.3.

1.2.2.2.2 Προσωπικό (Κανονισμός Εργασίας)

Κατ' αρχήν, η εργασιακή σχέση του προσωπικού του μουσείου ρυθμίζεται από την ισχύουσα νομοθεσία αναλόγως του είδους της σχέσης εργασίας που το συνδέει με το μουσείο. Περαιτέρω, στον ν. 3850/2010 «Κύρωση του Κώδικα νόμων για την υγεία και την ασφάλεια των εργαζομένων» (Α' 84) έχουν κωδικοποιηθεί οι γενικοί κανόνες και οι αρχές σχετικά με την πρόληψη των επαγγελματικών κινδύνων και την προστασία της υγείας και της ασφάλειας των εργαζομένων και προβλέπεται η υποχρέωση του εργοδότη για την απασχόληση τεχνικού ασφαλείας και ιατρού εργασίας, κατά τα ειδικότερα οριζόμενα στις διατάξεις του νόμου αυτού.

Επιπλέον των γενικής εφαρμογής ρυθμίσεων του νόμου, ο Εσωτερικός Κανονισμός μπορεί να περιλαμβάνει ειδικές ρυθμίσεις, σε συμφωνία πάντα με την ισχύουσα νομοθεσία, που διέπουν το προσωπικό του μουσείου, όπως ιδίως σχετικά με:

- Τις ώρες προσέλευσης και αποχώρησης του προσωπικού.
- Τον τρόπο ελέγχου τήρησης του ωραρίου εργασίας.
- Τη δυνατότητα ή μη παροχής εξ αποστάσεως εργασίας και τις ειδικότητες εργαζομένων στις οποίες εφαρμόζεται.
- Τον κώδικα συμπεριφοράς του προσωπικού του μουσείου εντός των χώρων του μουσείου (λ.χ. κανόνες ευγενείας προς επισκέπτες, αποφυγή πρόκλησης άσκοπων θορύβων ή ενεργειών που διαταράσσουν την ομαλή λειτουργία του μουσείου, ειδική μέριμνα για τα άτομα με αναπηρία).
- Την κατάρτιση του προσωπικού στα προσφορότερα μέσα αντιμετώπισης αιτημάτων, επισημάνσεων ή αντιρρήσεων των επισκεπτών.
- Τη διαδικασία εξέτασης παραπόνων ή καταγγελιών σε βάρος εργαζομένων.
- Την επιμόρφωση του προσωπικού στον τομέα της ειδικότητάς του.
- Την απασχόληση εθελοντών και τα καθήκοντα αυτών.

1.2.2.3 Ημέρες και ώρες λειτουργίας

Ο ανοικτός στο κοινό χαρακτήρας των μουσείων, ο οποίος αποτυπώνεται στον ορισμό της παρ. 1 του άρθρου 45 του ν. 4858/2021, εξειδικεύεται περαιτέρω στην παρ. 6 του ίδιου άρθρου, όπου προβλέπεται ότι τα μουσεία οφείλουν να είναι ανοικτά στο κοινό σε προκαθορισμένες ημέρες και ώρες. Η ίδια ρύθμιση επαναλαμβάνεται στην περ. α) του άρθρου 5 της Υ.Α. 526637/2022 (Β' 5684).

Στο πλαίσιο αυτό, στον Εσωτερικό Κανονισμό Λειτουργίας θα πρέπει να καθορίζο-

νται οι ημέρες και ώρες λειτουργίας κατά τις οποίες το μουσείο είναι ανοικτό στο κοινό και να ορίζεται ο τρόπος με τον οποίο το μουσείο γνωστοποιεί το ωράριο λειτουργίας στο κοινό, μαζί με πληροφορίες πρόσβασης στις εγκαταστάσεις του.

Το ωράριο λειτουργίας των μουσείων που ανήκουν στο Κράτος καθορίζεται δύο (2) φορές κατ' έτος και διακρίνεται σε χειμερινό και θερινό ωράριο, από 1 Νοεμβρίου έως 31 Μαρτίου και από 1 Απριλίου έως 31 Οκτωβρίου αντίστοιχα.¹¹

Τα υπόλοιπα μουσεία, που δεν ανήκουν στο Κράτος, καθορίζουν τις ημέρες λειτουργίας τους ελεύθερα, τηρώντας τις διατάξεις της ισχύουσας εργατικής νομοθεσίας, η οποία προβλέπει¹² ότι διατάξεις για την υποχρεωτική ανάπαυση κατά την Κυριακή και τις ημέρες αργίας δεν εφαρμόζονται σε μισθωτούς που εργάζονται, μεταξύ άλλων, σε μουσεία.

Οι προβλεπόμενες σήμερα στον νόμο¹³ υποχρεωτικές αργίες είναι η 1η Ιανουαρίου, η εορτή των Θεοφανείων (6η Ιανουαρίου), η 25η Μαρτίου, η Δευτέρα του Πάσχα, η 1η Μαΐου, η εορτή της Κοιμήσεως της Θεοτόκου (15η Αυγούστου), η 28η Οκτωβρίου, η εορτή της Γεννήσεως του Χριστού (25η Δεκεμβρίου) και η 26η Δεκεμβρίου.

Οι τοπικές αργίες καθορίζονται με απόφαση του οικείου Περιφερειάρχη, η οποία δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβέρνησης.¹⁴

1.2.2.4 Κανόνες επισκεπτών μουσείου

Στο κεφάλαιο αυτό του Εσωτερικού Κανονισμού Λειτουργίας καθορίζονται οι γενικοί και ειδικοί κανόνες που ισχύουν για τους επισκέπτες του μουσείου, όπως ιδίως:

- Ο έλεγχος ασφαλείας των προσωπικών αντικειμένων κατά την είσοδο στο μουσείο.
- Η χρήση ιματιοθήκης (βεστιαρίου) για συγκεκριμένα είδη και προσωπικά αντικείμενα.
- Η απαγόρευση μεταφοράς αντικειμένων επικίνδυνων για την ασφάλεια των επισκεπτών και τη δημόσια υγεία και ασφάλεια.
- Η απαγόρευση κατανάλωσης φαγητού ή ποτού, με εξαίρεση στους χώρους που προορίζονται γι' αυτό τον σκοπό.

11 Άρθρο 46 του ν. 4858/2021.

12 Παρ. 1 του άρθρου 7 του β.δ. 748/1966.

13 Παρ. 1 του άρθρου 60 του ν. 4808/2021 (Α' 101).

14 Παρ. 2 του άρθρου 60 του ν. 4808/2021 (Α' 101).

- Η απαγόρευση κατοικιδίων, πλην σκύλων-οδηγών που συνοδεύουν άτομα με αναπηρία.
- Η υποχρεωτική θέση κινητών τηλεφώνων σε αθόρυβη λειτουργία εντός των αιθουσών του μουσείου.
- Η απαγόρευση καπνίσματος και χρήσης ηλεκτρονικού τσιγάρου σε όλους τους κλειστούς χώρους του μουσείου.
- Το σύστημα και η διαδικασία κρατήσεων/εγγραφών για ομαδικές επισκέψεις, ξεναγήσεις, σχολικές επισκέψεις.
- Οι όροι για τη φωτογράφιση ή/και κινηματογράφιση εντός του μουσείου.
- Η διαδικασία απομάκρυνσης των επισκεπτών πριν τη λήξη του ωραρίου λειτουργίας.
- Η απαγόρευση συμπεριφορών ή ενεργειών που μπορούν να θέσουν σε κίνδυνο την ασφάλεια των ατόμων εντός του μουσείου, των εκθεμάτων και των κτηριακών εγκαταστάσεων ή να εμποδίσουν τη θέαση των εκθεμάτων από άλλους επισκέπτες.
- Οι κανόνες ομαδικών επισκέψεων.
- Οι κανόνες εποπτείας ανηλίκων.
- Οι όροι αυτοί θα πρέπει, για λόγους ενημέρωσης των επισκεπτών, να παρουσιάζονται με πρόσφορο τρόπο στους επισκέπτες κατά τον χρόνο πρόσβασης τους στους χώρους του μουσείου (με ανάρτηση σχετικής πινακίδας, με αναγραφή στο έντυπο εισιτήριο εισόδου εφόσον προβλέπεται) και στον ιστότοπο του μουσείου στο Διαδίκτυο.

1.2.2.5 Διαχείριση και προστασία των συλλογών

Στο κεφάλαιο αυτό καταγράφεται, μεταξύ άλλων, το ιστορικό συγκρότησης των συλλογών και οι τρόποι και κανόνες διαχείρισής τους. Ενδεικτικά, καθορίζονται οι κανόνες δανεισμού αντικειμένων της συλλογής, κινητικότητας των συλλογών μέσω περιοδικών εκθέσεων, μακροχρόνιου δανεισμού, οι κανόνες, αρμοδιότητες και μέθοδοι καταγραφής και τεκμηρίωσης των συλλογών, οι κανόνες συντήρησης των συλλογών. Αναλυτικές οδηγίες για τα προς ρύθμιση θέματα @O.1.1.4, @O.3.1, @O.5.1.6.

1.2.2.6 Πρόσβαση στις συλλογές

Σύμφωνα με την παρ. 6 του άρθρου 45 του ν. 4858/2021, τα μουσεία οφείλουν να διευκολύνουν την πρόσβαση στις συλλογές τους για λόγους μελέτης και έρευνας. Το σχετικό δικαίωμα που αναγνωρίζει ο νόμος βρίσκει και συνταγματική θεμελίωση, αφενός στο δικαίωμα πρόσβασης στο προστατευόμενο κατά τις παρ. 1 και 6 του άρθρου 24 Συντ. πολιτιστικό περιβάλλον, αφετέρου στην ελευθερία της τέχνης, της επιστήμης και της έρευνας κατά το άρθρο 16 Συντ. (Βουδούρη, 2003, σ. 130 επόμεν.).

Σε αυτό το κεφάλαιο του Εσωτερικού Κανονισμού Λειτουργίας, διαγράφεται η πολιτική του μουσείου σχετικά με την πρόσβαση ερευνητών στη συλλογή του μουσείου για λόγους επιστημονικής μελέτης και έρευνας, καθορίζονται οι σχετικοί όροι πρόσβασης, το αρμόδιο όργανο ή η αρμόδια οργανική μονάδα που χορηγεί τη σχετική άδεια και η διαδικασία χορήγησης της άδειας πρόσβασης. Πρέπει, επίσης, να καθορίζονται οι χώροι στους οποίους επιτρέπεται η πρόσβαση (ενδεικτικά: εκθέσεις, αποθήκες, εργαστήρια συντήρησης, αρχεία) και οι κατηγορίες ερευνητών στους οποίους επιτρέπεται η πρόσβαση (ενδεικτικά: πανεπιστημιακοί ερευνητές, μαθητές, εκπαιδευτικοί, φοιτητές, επιστήμονες, συλλέκτες). Άλλοι περιορισμοί πρόσβασης στη συλλογή του μουσείου δικαιολογούνται εφόσον συνδέονται με τη διασφάλιση της ακεραιότητας και με την αποτροπή φθοράς ή βλάβης των αντικειμένων της συλλογής (Κανελλοπούλου-Μπότη, 2023, σ. 154 επόμεν.).

1.2.2.7 Συντήρηση εγκαταστάσεων

Μεταξύ των γενικών προϋποθέσεων για την αναγνώριση του μουσείου, οι οποίες προβλέπονται στο άρθρο 3 της Υ.Α. 526637/2022 (Β' 5684), είναι και οι εγκαταστάσεις στις οποίες στεγάζεται να είναι ασφαλείς και κατάλληλες για την εκπλήρωση της αποστολής, των στόχων και της λειτουργίας του και σύμφωνες με τον εκάστοτε ισχύοντα Γενικό Οικοδομικό Κανονισμό, τον Κτιριοδομικό Κανονισμό και τις ισχύουσες πολεοδομικές διατάξεις. Η ασφάλεια και καταλληλότητα των εγκαταστάσεων κρίνεται διαχρονικά, είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την προστασία της συλλογής του μουσείου και με την ασφάλεια του προσωπικού και των επισκεπτών, και επομένως επιβάλλει την τακτική συντήρηση αυτών, βάσει συγκεκριμένου προγραμματισμού και σχεδιασμού.

Υπό το πρίσμα των ανωτέρω, στο κεφάλαιο αυτό του Εσωτερικού Κανονισμού Λειτουργίας, αναλαμβάνεται η υποχρέωση συγκεκριμένου προγραμματισμού και σχεδιασμού συντήρησης των εγκαταστάσεων, καθορίζεται η αρμόδια για τις υποχρεώσεις αυτές υπηρεσία και τυχόν υποχρεώσεις γνωστοποίησης βλαβών ή άλλης φθοράς εκ μέρους του προσωπικού του μουσείου. Για αναλυτικές πληροφορίες, βλ. @O.3 και @O.10.

1.2.2.8 Ασφάλεια των συλλογών, του προσωπικού και των επισκεπτών

Η βασική υποχρέωση που τίθεται από την Υ.Α. 526637/2022 (Β' 5684) αφορά την ασφάλεια των συλλογών του μουσείου [περ. δ) άρθρο 4] και επιβάλλει στο μουσείο να προβλέπει και να εξασφαλίζει την εφαρμογή κάθε προσηκόντος μέτρου ασφάλειας και να διαθέτει σχέδιο για την αντιμετώπιση καταστάσεων έκτακτης ανάγκης, το οποίο οφείλει να επικαιροποιεί τακτικά.

Για την εκπλήρωση της υποχρέωσης αυτής στο παρόν κεφάλαιο του Εσωτερικού Κανονισμού Λειτουργίας περιγράφεται η πολιτική ασφάλειας που υιοθετεί

το μουσείο όσον αφορά τη συλλογή, αλλά και όσον αφορά, λόγω συνάφειας, το προσωπικό και τους επισκέπτες του μουσείου (ενδεικτικά, αυτοματοποιημένα συστήματα πυρανίχνευσης, συστήματα ασφαλείας –συμπεριλαμβανομένου κυκλώματος παρακολούθησης και συναγερμού–, σύναψη συμβάσεων φύλαξης με εξειδικευμένες εταιρείες, ασφάλιση της συλλογής, ασφάλιση για ζημιές έναντι τρίτων κ.λπ.). Αναλυτικά για τα σχετικά πρωτόκολλα ασφαλείας και διαχείρισης καταστάσεων έκτακτης ανάγκης, βλ. @Ο.10.

1.2.2.9 Προϋπολογισμός – Διαχείριση – Έργα – Προμήθειες

Όσα μουσεία δεν υπάγονται στο πεδίο εφαρμογής του ν. 4270/2014 «Αρχές δημοσιονομικής διαχείρισης και εποπτείας (ενσωμάτωση της Οδηγίας 2011/85/ΕΕ) – δημόσιο λογιστικό και άλλες διατάξεις» (Α' 143) καθορίζουν στο κεφάλαιο αυτό του Εσωτερικού Κανονισμού Λειτουργίας κανόνες διαχείρισης του προϋπολογισμού του μουσείου, συμπληρωματικά προς τους προβλεπόμενους στο καταστατικό τους.

Όσα μουσεία δεν υπάγονται στο πεδίο εφαρμογής του ν. 4412/2016 «Δημόσιες Συμβάσεις Έργων, Προμηθειών και Υπηρεσιών (προσαρμογή στις Οδηγίες 2014/24/ΕΕ και 2014/25/ΕΕ)» (Α' 147) καθορίζουν στο κεφάλαιο αυτό του Εσωτερικού Κανονισμού Λειτουργίας τις διαδικασίες ανάθεσης των συμβάσεων έργων, υπηρεσιών και προμηθειών που συνάπτουν για την κάλυψη των αναγκών τους.

Ειδικά για τα κοινωφελή ιδρύματα, όσον αφορά τη σύναψη συμβάσεων εκποίησης ή απόκτησης ακινήτων, καθώς και την ανάθεση συμβάσεων έργων, υπηρεσιών και προμηθειών, ισχύουν οι ειδικές διατάξεις του ν. 4182/2013 (άρθρα 58, 45 και 48).

1.2.2.10 Ψηφιακή πολιτική

Στο κεφάλαιο αυτό του Εσωτερικού Κανονισμού Λειτουργίας περιγράφεται η ψηφιακή πολιτική που ακολουθεί το μουσείο για να προωθήσει και να βελτιώσει την πρόσβαση των επισκεπτών στις συλλογές του μέσω της χρήσης τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνίας (ΤΠΕ).

Εξειδικεύονται τα μέσα που παρέχονται, όπως ενδεικτικά: ιστότοπος και πληροφορίες που περιλαμβάνει, διαδικτυακή πρόσβαση σε φωτογραφίες των εκθεμάτων, δημιουργία και παρουσίαση ψηφιακών εκθέσεων προσβάσιμων μέσω του ιστότοπου του μουσείου κ.ά. (βλ. αναλυτικά @Ο.4).

1.2.2.11 Διαχείριση Προσωπικών Δεδομένων

Στο κεφάλαιο αυτό του Εσωτερικού Κανονισμού Λειτουργίας καθορίζεται η πολιτική διαχείρισης προσωπικών δεδομένων του μουσείου, όσον αφορά τα προσωπικά δεδομένα που περιέχονται κατά τη λειτουργία και την άσκηση των δραστηρι-

οτήτων του. Τα περισσότερα μουσεία συλλέγουν δεδομένα από διάφορες πηγές, όπως τα στοιχεία υποδοχής των επισκεπτών, τις ομάδες φίλων του μουσείου, τις εγγραφές σε ενημερωτικά δελτία (newsletters), τη συμμετοχή σε εκδηλώσεις, τα συστήματα διαχείρισης εθελοντικής εργασίας κ.ά.

Οι προβλεπόμενοι στην εθνική και ενωσιακή νομοθεσία κανόνες διαχείρισης προσωπικών δεδομένων αναλύονται κατωτέρω (@O.1.6).

1.2.2.12 Εκπαιδευτική δραστηριότητα

Με δεδομένο ότι στους σκοπούς του μουσείου περιλαμβάνεται ρητά κατά τον νόμο η εκπαίδευση, η εκπαιδευτική δραστηριότητα του μουσείου θα πρέπει να αναλύεται στον Κανονισμό Λειτουργίας του. Στο κεφάλαιο αυτό, θα καθορίζονται οι στόχοι, οι άξονες προσανατολισμού των εκπαιδευτικών δράσεων του μουσείου, το προσωπικό που είναι επιφορτισμένο με τον σχεδιασμό της εκπαιδευτικής δραστηριότητας, οι ομάδες-στόχος των δράσεων (μαθητές, εκπαιδευτικοί, φοιτητές, οργανωμένες ομάδες, τουρίστες, ΑμεΑ, τοπική κοινωνία, οικογένειες, Τρίτη Ηλικία, άλλοι επαγγελματίες των μουσείων κ.ά.), τα είδη των εκπαιδευτικών δράσεων (εκπαιδευτικά προγράμματα, ξεναγήσεις, διαλέξεις, ομιλίες, ημερίδες, σεμινάρια, εργαστήρια, ψηφιακές εφαρμογές, μουσειοσκευές), το εποπτικό υλικό των εκπαιδευτικών δράσεων κ.λπ. Η εκπαιδευτική δραστηριότητα του μουσείου εντάσσεται στην ευρύτερη κοινωνική πολιτική που αναπτύσσει (@O.6), ενισχύοντας την κοινωνική συνοχή μέσα από την εκπαίδευση και τη διά βίου μάθηση.

1.3 ΟΡΓΑΝΟΓΡΑΜΜΑ

1.3.1 Θέσεις ευθύνης

Κύριες θέσεις ευθύνης, η πρόβλεψη των οποίων αποτελεί προϋπόθεση για την αναγνώριση του μουσείου σύμφωνα με την περ. δ) του άρθρου 3 της Υ.Α. 526637/2022 (Β' 5684), είναι η θέση επιστημονικού υπεύθυνου και υπεύθυνου συντήρησης κατόχου της άδειας της παρ. 3 του άρθρου 43 του ν. 4858/2021.

1.3.2 Ειδικότητες προσωπικού

Η περ. δ) του άρθρου 3 της Υ.Α. 526637/2022 (Β' 5684) προβλέπει ότι το μουσείο θα πρέπει να στελεχώνεται από προσωπικό κατάλληλο (ποιοτικό κριτήριο) και επαρκές (ποσοτικό κριτήριο) για την εκπλήρωση της αποστολής, των στόχων και της λειτουργίας του.

Πέραν, ωστόσο, του/της επιστημονικού/επιστημονικής υπεύθυνου/υπεύθυνης και του/της υπεύθυνου/υπεύθυνης συντήρησης, η άρτια λειτουργία ενός μουσείου προϋποθέτει τη στελέχωσή του με προσωπικό των ακόλουθων ειδικοτήτων, ώστε να στελεχωθούν επαρκώς οι υπηρεσίες που είναι απαραίτητες για να επιτελέσει τον σκοπό του, σύμφωνα με το ενδεικτικό οργανόγραμμα (@Ο.1.3.3 και @Ο.2.1.1).

1.3.3 Ενδεικτική συγκρότηση σε οργανικές μονάδες

Σε αυτό το υποκεφάλαιο δίνεται ένα γενικό περίγραμμα οργανωτικής διάρθρωσης ενός μουσείου.

Το ενδεικτικό οργανόγραμμα περιλαμβάνει τις ελάχιστες υπηρεσίες που πρέπει να διαθέτει ένα σύγχρονο μουσείο για να επιτελέσει αποτελεσματικά τον ρόλο του και αναλύονται οι βασικές εργασίες και τα καθήκοντα που αυτές ασκούν. Η ακριβής οργανωτική διάρθρωση αυτών των μονάδων και τα διάφορα επίπεδα αυτής (γενική διεύθυνση, διεύθυνση, τμήμα ή γραφείο) εξαρτώνται από το μέγεθος κάθε μουσείου, από άποψη απασχολούμενου ανθρώπινου δυναμικού και δραστηριοτήτων.

Οι υπηρεσίες («μονάδες» κατωτέρω) που πρέπει να διαθέτει ένα σύγχρονο μουσείο για να επιτελέσει αποτελεσματικά τους σκοπούς του είναι:

1. Μονάδα Μουσειακών Συλλογών και Εκθέσεων. Είναι αρμόδια για:
 - α) Την έρευνα, μελέτη, καταγραφή, προστασία, διάσωση, ανάδειξη, δημοσίευση, φωτογραφική τεκμηρίωση και προβολή των αντικειμένων των συλλογών του μουσείου και γενικά τη διαχείριση των συλλογών σύμφωνα με τις αρχές της σύγχρονης μουσειολογίας.
 - β) Την εκπόνηση και εφαρμογή μουσειολογικών μελετών και την έκθεση των αντικειμένων των συλλογών του μουσείου, τον σχεδιασμό, την οργάνωση και την παρουσίαση περιοδικών ή μόνιμων εκθέσεων.
 - γ) Την επιστημονική επιμέλεια του εποπτικού υλικού των εκθέσεων του μουσείου.

2. Μονάδα Συντήρησης Μουσειακών Συλλογών. Είναι αρμόδια για:
 - α) Τη συντήρηση, την αποκατάσταση και την αισθητική παρουσίαση των αντικειμένων των συλλογών του μουσείου και κάθε φύσης εκθεμάτων.
 - β) Την επιστημονική τεκμηρίωση όλων των εργασιών.
 - γ) Την έρευνα για τις μεθόδους και τα υλικά συντήρησης.
 - δ) Τη μέριμνα για την καλή λειτουργία των εργαστηρίων συντήρησης.
 - ε) Την εκπόνηση μελετών συντήρησης και προστασίας των αντικειμένων των συλλογών του μουσείου και την επίβλεψη εφαρμογής τους.
 - στ) Την τήρηση αρχείου έργων και μελετών συντήρησης, επιστημονικών εργασιών και εργασιών τεκμηρίωσης.
3. Μονάδα Επικοινωνίας, Εκπαίδευσης και Εκδόσεων. Είναι αρμόδια για:
 - α) Τον σχεδιασμό, την οργάνωση και την παρουσίαση εκπαιδευτικών και άλλων προγραμμάτων, δραστηριοτήτων και εκδηλώσεων.
 - β) Την επικοινωνιακή διαχείριση και προβολή των δράσεων του μουσείου.
 - γ) Τον σχεδιασμό και την παραγωγή όλου του έντυπου και ηλεκτρονικού υλικού του μουσείου, επιστημονικού ή πληροφοριακού, σε συνεργασία με τη Μονάδα Μουσειακών Συλλογών και Εκθέσεων όσον αφορά το εποπτικό υλικό των εκθέσεων.
4. Μονάδα Διοικητικής, Οικονομικής και Τεχνικής Υποστήριξης και Ασφάλειας. Είναι αρμόδια για:
 - α) Τη διεκπεραίωση των διοικητικών θεμάτων, ιδίως θεμάτων προσωπικού, της αλληλογραφίας και εσωτερικής λειτουργίας, τη διεκπεραίωση των οικονομικών υποθέσεων, την τήρηση των στατιστικών δεδομένων, του πρωτοκόλλου και του αρχείου εγγράφων.
 - β) Τα τεχνικά έργα και τη συντήρηση των πάσης φύσεως εγκαταστάσεων και κτηριακών υποδομών του μουσείου και των εξωτερικών χώρων του.
 - γ) Τη διαχείριση και συντήρηση του συνόλου των ηλεκτρονικών, ηλεκτρολογικών και μηχανολογικών συστημάτων του μουσείου.
 - δ) Την τεχνική υποστήριξη των εκθέσεων του μουσείου.
 - ε) Τη διαχείριση συγχρηματοδοτούμενων προγραμμάτων.
 - στ) Τη διενέργεια της διαδικασίας ανάθεσης πάσης φύσεως συμβάσεων, προμηθειών έργων, μελετών, αγαθών και υπηρεσιών.
 - η) Τη διαχείριση θεμάτων φύλαξης, πρόληψης ζημιών ή καταστροφής των συλλογών, εκθέσεων και εκδηλώσεων στους χώρους του μουσείου, καθώς και την εποπτεία για την ασφάλεια των επισκεπτών και του προσωπικού.

Οι λειτουργίες που καλύπτουν οι ως άνω οργανικές μονάδες, αναλόγως του μεγέθους του μουσείου, αλλά και των οικονομικών πόρων που αυτό έχει στη διάθεσή του, δεν είναι υποχρεωτικό να καλύπτονται όπως περιγράφεται (με την αναλυτική αυτή διάρθρωση), αλλά μπορεί να συμπύσσονται σε μικρότερο αριθμό μονάδων. Επίσης, μπορεί κάποιες λειτουργίες να ανατίθενται σε εξωτερικούς συνεργάτες (π.χ. συντήρηση συλλογών, οικονομική διαχείριση κ.ά.) ή να παρέχονται στο πλαίσιο εθελοντικής εργασίας. Σε κάθε περίπτωση, όμως, πρέπει να προβλέπονται στον Εσωτερικό Κανονισμό Λειτουργίας του μουσείου.

1.4 ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΚΑΙ ΕΜΠΛΟΥΤΙΣΜΟΣ ΣΥΛΛΟΓΩΝ: ΤΡΟΠΟΙ ΕΜΠΛΟΥΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΕΛΕΓΧΟΣ ΝΟΜΙΜΟ- ΤΗΤΑΣ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ ΜΟΥΣΕΙΑΚΩΝ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕ- ΝΩΝ

1.4.1 Πολιτική διαχείρισης συλλογών

1.4.1.1 Εμπλουτισμός μουσειακών συλλογών

Στο δίκαιο προβλέπονται διαφορετικοί τρόποι μεταβίβασης της κυριότητας ή της κατοχής¹⁵ αντικειμένων. Οι κυριότεροι από αυτούς είναι: πώληση (και μέσω δημοπρασιών), χρησιδάνειο,¹⁶ δωρεά/δωρεά αιτία θανάτου,¹⁷ κληρονομική διαδοχή (με διαθήκη, με κληρονομικό καταπίστευμα)¹⁸ παρακαταθήκη.¹⁹ Τα μουσεία μπορούν να εμπλουτίσουν τις συλλογές τους με πολιτιστικά αγαθά ή άλλα αντικείμενα που δεν είναι μνημεία με όλους τους παραπάνω τρόπους. Ο εμπλουτισμός είναι μόνιμος ή προσωρινός, ανάλογα με το εάν μεταβιβάζεται η κυριότητα ή η κατοχή (π.χ. στην περίπτωση του χρησιδανείου/της παρακαταθήκης μεταβιβάζεται μόνο η κατοχή και ο εμπλουτισμός της συλλογής είναι προσωρινός). Από την άλλη πλευρά, ως προς τον εμπλουτισμό των συλλογών των μουσείων με κινητά μνημεία,

15 Κυριότητα είναι η αναγνωριζόμενη από το δίκαιο άμεση και απόλυτη εξουσία του προσώπου πάνω στο πράγμα, που καταλαμβάνει το πράγμα ως προς όλες του τις αναφορές (χρησιμότητες), εκτός από εκείνες που αποκλείονται από τον νόμο ή από δικαιώματα τρίτων, ενώ κατοχή είναι η φυσική εξουσία του προσώπου πάνω στο πράγμα.

16 Σύμφωνα με το άρθρο 810 του Αστικού Κώδικα, «Με τη σύμβαση του χρησιδανείου ο ένας από τους συμβαλλόμενους (χρήστης) παραχωρεί στον άλλο τη χρήση πράγματος χωρίς αντάλλαγμα και αυτός (χρησάμενος) έχει υποχρέωση να το αποδώσει μετά τη λήξη της σύμβασης». Ο όρος «δάνειο» στον Αστικό Κώδικα (άρθρο 806 ΑΚ) αναφέρεται σε μεταβίβαση κυριότητας χρημάτων ή άλλων αντικαταστατών πραγμάτων και άρα δεν εφαρμόζεται στις περιπτώσεις των πολιτιστικών αγαθών. Για τον λόγο αυτό, ο δανεισμός κινητών μνημείων του Δημοσίου σε μουσεία για εκθεσιακούς λόγους, που αναφέρεται στο άρθρο 25 του ν. 4858/2021, συνιστά «χρησιδάνειο» με τη νομική έννοια και όχι «δάνειο».

17 Το άρθρο 2032 ΑΚ προβλέπει ότι «Δωρεά αιτία θανάτου είναι η δωρεά που συμφωνείται με την αναβλητική αίρεση ότι θα προαποβιώσει ο δωρητής, χωρίς να έχει στο μεταξύ ο δωρεοδόχος την απόλαυση των αντικειμένων που δωρίζονται».

18 Σύμφωνα με το άρθρο 1923 ΑΚ, «Ο διαθέτης μπορεί να υποχρεώσει τον κληρονόμο να παραδώσει έπειτα από ορισμένο γεγονός ή χρονικό σημείο την κληρονομία που απέκτησε ή ποσοστό αυτής σε άλλον, τον καταπιστευματοδόχο».

19 Το άρθρο 822 ΑΚ προβλέπει ότι «Με τη σύμβαση της παρακαταθήκης ο θεματοφύλακας παραλαμβάνει από άλλον κινητό πράγμα για να το φυλάει με την υποχρέωση να το αποδώσει όταν του ζητηθεί».

ισχύουν όλοι οι ειδικότεροι περιορισμοί που προβλέπονται για τις μεταβιβάσεις μνημείων στον ν. 4858/2021. Έτσι, π.χ., ο γενικός κανόνας είναι ότι τα αρχαία κινητά μνημεία που χρονολογούνται έως το 1453 ή που αποτελούν ευρήματα ανασκαφής, ανεξάρτητα από τη χρονολόγησή τους, είναι αντικείμενα εκτός συναλλαγής, εκτός αν είναι εισαγόμενα.²⁰

Στον γενικό κανόνα προβλέπονται και κάποιες εξαιρέσεις. Πρώτα απ' όλα, επιτρέπεται η αγορά αρχαίων από τα νομίμως λειτουργούντα αρχαιοπωλεία.²¹

Περαιτέρω, οι συλλέκτες μπορούν να μεταβιβάσουν τα αντικείμενα της συλλογής τους στο σύνολό τους σε μουσεία, αφού γνωστοποιήσουν στο Υπουργείο Πολιτισμού την πρόθεσή τους και τα στοιχεία του μουσείου στο οποίο πρόκειται να τα μεταβιβάσουν, καθώς και την τιμή πώλησης (εφόσον πρόκειται για πώληση). Η μεταβίβαση μπορεί να γίνει μετά την παρέλευση έξι μηνών από τη γνωστοποίηση και εφόσον το Δημόσιο δεν ασκήσει δικαίωμα προτίμησης στην ίδια τιμή.²²

Προκειμένου για κινητό μνημείο που ανήκει σε νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου, σε ΟΤΑ ή νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου του ευρύτερου δημόσιου τομέα, όπως αυτός καθορίζεται κάθε φορά, επιτρέπεται η μεταβίβασή του σε άλλο νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου, ΟΤΑ ή νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου του ευρύτερου δημόσιου τομέα (άρα και σε μουσεία που είναι ΝΠΔΔ ή ΝΠΙΔ του ευρύτερου δημόσιου τομέα) μόνο ύστερα από έγκριση του/της Υπουργού Πολιτισμού και αφού έχει προηγηθεί σχετική γνώμη του αρμόδιου Συμβουλίου του Υπουργείου Πολιτισμού. Εάν δεν τηρηθεί η διαδικασία αυτή, η μεταβίβαση είναι άκυρη.²³

Αντίστοιχα, επιτρέπεται η μεταβίβαση μνημείων που ανήκουν σε εκκλησιαστικά νομικά πρόσωπα, άλλα νομικά πρόσωπα ή ενώσεις προσώπων που εκπροσωπούν θρησκείες ή δόγματα σε νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου ή σε νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου που αποτελούν αναγνωρισμένα μουσεία, μόνο ύστερα από έγκριση του/της Υπουργού Πολιτισμού και αφού έχει προηγηθεί σχετική γνώμη του αρμόδιου Συμβουλίου του Υπουργείου Πολιτισμού, ειδάλλως είναι άκυρη.²⁴

Εκτός από τις δύο παραπάνω περιπτώσεις (μεταβίβαση μνημείων που ανήκουν σε ΟΤΑ/ΝΠΙΔ του ευρύτερου δημόσιου τομέα και σε εκκλησιαστικά νομικά πρόσωπα), μεταβίβαση κυριότητας κινητού μνημείου επιτρέπεται, ύστερα από προηγούμενη γνωστοποίηση στο Υπουργείο Πολιτισμού της σχετικής πρόθεσης, των στοιχείων του προσώπου προς το οποίο πρόκειται να μεταβιβασθεί το κινητό μνημείο και, σε περίπτωση πώλησης, της τιμής. Αν μέσα σε έναν μήνα από την γνωστοποίηση

20 Παρ. 3 του άρθρου 21 του ν. 4858/2021.

21 Άρθρο 32 του ν. 4858/2021.

22 Παρ. 11 του άρθρου 31 του ν. 4858/2021.

23 Παρ. 3 του άρθρου 28 του ν. 4858/2021.

24 Παρ. 4 του άρθρου 28 του ν. 4858/2021.

το Δημόσιο δεν ασκήσει δικαίωμα προτίμησης στην ίδια τιμή, ο κύριος του κινητού μνημείου μπορεί έγκυρα να το μεταβιβάσει στο πρόσωπο τα στοιχεία του οποίου δήλωσε (άρα και σε νομικό πρόσωπο-μουσείο). Η μεταβίβαση που τυχόν πραγματοποιηθεί χωρίς τη γνωστοποίηση προς το Υπουργείο Πολιτισμού είναι άκυρη.²⁵

Σε περίπτωση πώλησης μνημείων με δημοπρασία ή δημόσιο πλειστηριασμό, προτιμώνται στην ίδια τιμή, κατά σειρά, το Δημόσιο, τα μουσεία που ιδρύει και λειτουργεί το Υπουργείο Πολιτισμού, τα αναγνωρισμένα μουσεία και οι συλλέκτες μνημείων.²⁶

Από την παραπάνω περιπτωσιολογία καθίσταται σαφές ότι η νομοθεσία για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς ευνοεί τον εμπλουτισμό των συλλογών των δημόσιων μουσείων έναντι των ιδιωτικών. Αντίστοιχα ευνοεί τον εμπλουτισμό των συλλογών των ιδιωτικών αναγνωρισμένων μουσείων έναντι των μη αναγνωρισμένων.

Πρέπει να σημειωθεί ότι τα μουσεία του Υπουργείου Πολιτισμού μπορούν να εμπλουτίσουν τις συλλογές τους και μέσω των νόμιμων αρχαιολογικών ανασκαφών ή ακόμη και μέσω επαναπατρισμών από το εξωτερικό παρανόμως διακινηθέντων ελληνικών πολιτιστικών αγαθών.

Με απόφαση του/της Υπουργού Πολιτισμού, ύστερα από εισήγηση της Υπηρεσίας και γνώμη του Συμβουλίου, μπορεί σε εξαιρετικές περιπτώσεις να επιτρέπεται ο δανεισμός δημοσιευμένων κινητών μνημείων που ανήκουν στο Δημόσιο και βρίσκονται στην κατοχή του, σε μουσεία για εκθεσιακούς σκοπούς. Ο δανεισμός σε μουσεία γίνεται υπό τον όρο της αμοιβαιότητας.²⁷ Επιπλέον, ο δανεισμός αυτός γίνεται για ορισμένο χρόνο, που δεν μπορεί να υπερβαίνει την πενταετία, και μπορεί να ανανεώνεται με την ίδια διαδικασία.²⁸

Τέλος, εμπλουτισμός των συλλογών των μουσείων μπορεί να επιτευχθεί και με ανταλλαγή πολιτιστικών αγαθών. Στην περίπτωση αυτή, βέβαια, παράλληλα με τον εμπλουτισμό της συλλογής πραγματοποιείται και απομάκρυνση κάποιου αντικειμένου από αυτή. Ειδικά για τα δημοσιευμένα κινητά μνημεία που ανήκουν στο Δημόσιο και βρίσκονται στην κατοχή του, επιτρέπεται με απόφαση του/της

25 Παρ. 5 του άρθρου 28 του ν. 4858/2021.

26 Παρ. 6 του άρθρου 28 του ν. 4858/2021.

27 Ο όρος «αμοιβαιότητα» στην προκειμένη περίπτωση αναφέρεται στην ύπαρξη της νομικής δυνατότητας του μουσείου που δανείζεται να δανείσει και αυτό με τη σειρά του κάποια από τα εκθέματά του στο Ελληνικό Δημόσιο. Δεν προϋποθέτει τον ταυτόχρονο δανεισμό μνημείων από το μουσείο που υποδέχεται το δάνειο προς το Ελληνικό Δημόσιο. Αν, όμως, υπάρχει κάποιο νομικό κώλυμα, βάσει του οποίου ένα μουσείο δεν μπορεί να προβεί σε δανεισμό των εκθεμάτων του, τότε δεν πληρούται ο όρος της αμοιβαιότητας και το Ελληνικό Δημόσιο δεν θα είχε τη δυνατότητα να του δανείσει δημοσιευμένα κινητά μνημεία που του ανήκουν.

28 Παρ. 1 του άρθρου 25 του ν. 4858/2021.

Υπουργού Πολιτισμού, ύστερα από γνώμη του Συμβουλίου, η ανταλλαγή τους με ίσης σημασίας πολιτιστικά αγαθά που ανήκουν σε άλλα κράτη ή σε αλλοδαπά νομικά πρόσωπα μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα και έχουν ιδιαίτερη σημασία για τις συλλογές των δημόσιων μουσείων της χώρας μας. Προϋπόθεση για να επιτραπεί η ανταλλαγή είναι ότι τα προς ανταλλαγή κινητά μνημεία δεν έχουν ιδιαίτερη σημασία για την πολιτιστική κληρονομιά της χώρας, δεν χρειάζεται να συμπληρωθούν με αυτά οι συλλογές άλλων μουσείων της χώρας και δεν πλήττεται με την απομάκρυνσή τους η ενότητα σημαντικών συλλογών της χώρας.²⁹

Ανάλογα με τη νομική μορφή του κάθε μουσείου, το αρμόδιο όργανο (ΔΣ, Υπουργός κ.λπ.) λαμβάνει τις αποφάσεις περί εμπλουτισμού των συλλογών.³⁰ Σε κάθε περίπτωση, τα μουσεία απαγορεύεται να αποκτούν με οποιονδήποτε τρόπο ή να δέχονται ως δάνειο ή παρακαταθήκη πολιτιστικά αγαθά για τα οποία υπάρχουν ενδείξεις ότι προέρχονται από κλοπή, παράνομη ανασκαφή ή από άλλη παράνομη ενέργεια ή ότι έχουν αποκτηθεί ή εξαχθεί κατά παράβαση της νομοθεσίας του κράτους προέλευσής τους και οφείλουν να ενημερώνουν χωρίς υπαίτια καθυστέρηση τις Υπηρεσίες του Υπουργείου Πολιτισμού για κάθε τέτοια προσφορά.³¹

Επιπροσθέτως, τα μουσεία που ιδρύει και λειτουργεί το Υπουργείο και τα αναγνωρισμένα μουσεία οφείλουν να ενημερώνουν εγγράφως την αρμόδια Υπηρεσία του Υπουργείου Πολιτισμού για κάθε μεταβολή του αριθμού και της κατάστασης των αντικειμένων των συλλογών τους. Η ενημέρωση πραγματοποιείται τακτικά κατά τον τελευταίο μήνα κάθε ημερολογιακού έτους και σε έκτακτες περιστάσεις, όπως σε περίπτωση φθοράς, απώλειας, κλοπής, αμέσως μετά το γεγονός της μεταβολής. Ειδικώς για τα αναγνωρισμένα μουσεία, η γνωστοποίηση αυτή γίνεται με την Ετήσια Έκθεση, την οποία υποχρεούνται να υποβάλλουν. Και για τα υπόλοιπα μουσεία, όμως, υπάρχουν υποχρεώσεις ενημέρωσης εάν ο εμπλουτισμός των συλλογών τους γίνεται με κινητά μνημεία. Έτσι, όποιος/όποια αποκτά την κυριότητα μνημείου αιτία θανάτου οφείλει να ειδοποιεί σχετικά το Υπουργείο Πολιτισμού χωρίς υπαίτια καθυστέρηση. Αντίστοιχα, όποιος/όποια εισάγει κινητό μνημείο ή με άλλο τρόπο γίνεται κύριος/κυρία κινητού μνημείου πρέπει να το δηλώνει στην αρμόδια Υπηρεσία του Υπουργείου Πολιτισμού.

Είναι μια πολύ καλή πρακτική για τα μουσεία να συντάσσουν μια πολιτική διαχει-

29 Παρ. 2 του άρθρου 25 του ν. 4858/2021.

30 Ενδιαφέρον είναι ο περιορισμός που έχει τεθεί με τον ν. 5021/2023 ως προς τον εμπλουτισμό των μουσείων που έγιναν ανεξάρτητα νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου. Τα πέντε αυτά μουσεία (Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου, Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού, Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο, Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης) δεν μπορούν να εμπλουτίσουν τις συλλογές τους (οι οποίες άλλωστε ανήκουν στο ελληνικό Δημόσιο και έχει παραχωρηθεί στα μουσεία η χρήση τους μόνο) με μνημεία, παρά μόνο μέσω του Υπουργείου Πολιτισμού. Κατά τα λοιπά, μπορούν να εμπλουτίσουν τις συλλογές τους με αντικείμενα που δεν είναι μνημεία, με απόφαση του Διοικητικού τους Συμβουλίου.

31 Παρ. 10 του άρθρου 45 του ν. 4858/2021.

ρισης συλλογών, η οποία περιλαμβάνει τις βασικές αρχές τους ως προς την απόκτηση των εκθεμάτων τους (τι επιτρέπεται και με ποιους όρους), τη χρήση τους (δανεισμός, πρόσβαση μελετητών), την απομάκρυνσή τους από τις συλλογές, τα όργανα λήψης των σχετικών αποφάσεων κ.λπ. Η πολιτική αυτή συμμορφώνεται σε κάθε περίπτωση με το ισχύον νομικό σύστημα, αλλά διασαφηνίζει επιπλέον τις δεοντολογικές και μουσειολογικές επιλογές του κάθε μουσείου. Με τη δημόσια ανακοίνωση αυτής της πολιτικής, η οποία αποτελεί δήλωση αυτοδέσμευσης των μουσείων, ενδυναμώνεται η διαφάνεια λειτουργίας των μουσείων, αλλά και η εμπιστοσύνη του κοινού.

Σύμφωνα με τον Κώδικα Δεοντολογίας του ICOM (2019), η απόφαση για την απόκτηση ενός αντικειμένου (είτε προσφέρεται για δωρεά είτε αποκτάται με πώληση ή σε δημοπρασία ή βρέθηκε κατά τη διάρκεια αρχαιολογικής ανασκαφής) και η ένταξή του σε συλλογή του μουσείου πρέπει να γίνεται με προσοχή, λαμβάνοντας υπόψη τη φύση του αντικειμένου και την προέλευσή του, την αποστολή του μουσείου και τους πόρους που θα απαιτηθούν για τη φροντίδα, την έκθεση και την πρόσβαση στο αντικείμενο. Η σχετική πολιτική του μουσείου θα πρέπει να καθορίζει διεξοδικά τη διαδικασία απόκτησης νέων αντικειμένων των συλλογών και να εξετάζει τις νομικές και δεοντολογικές αρχές που τη διέπουν. Ο εμπλουτισμός των συλλογών πρέπει σε κάθε περίπτωση να γίνεται σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία (όπως διεξοδικά περιγράφηκε παραπάνω), αλλά και σύμφωνα με τα υψηλότερα πρότυπα δέουσας επιμέλειας (όπως θα δούμε παρακάτω @O.1.4.3).

Μόλις ένα μουσείο αποκτήσει ένα αντικείμενο, το αντικείμενο απογράφεται και καταγράφεται στους καταλόγους του. Όλα τα έγγραφα που συνοδεύουν το νέο αντικείμενο τηρούνται στο αρχείο του μουσείου προς τεκμηρίωση της νομιμότητας της συλλογής.

1.4.1.2 Απομάκρυνση αντικειμένων από τη συλλογή

Το ζήτημα της απομάκρυνσης αντικειμένων από μουσειακές συλλογές³² έχει απασχολήσει πολύ τους επαγγελματίες των μουσείων. Όταν δεν υπάρχει κάποια σχετική νομική απαγόρευση, ένα μουσείο μπορεί να εξετάσει το ενδεχόμενο να αφαιρέσει ένα αντικείμενο από τη συλλογή του για έναν από τους ακόλουθους λόγους:

1. Η φυσική κατάσταση του αντικειμένου είναι τόσο κακή που η αποκατάστασή του δεν είναι εφικτή.
2. Το αντικείμενο αποτελεί απειλή για την υγεία και την ασφάλεια του προσωπικού και του κοινού.

32 Στην πραγματικότητα, η απομάκρυνση αντικειμένων από τη μουσειακή συλλογή αποτελείται από δύο διακριτά στάδια, την αφαίρεση του αντικειμένου από τους καταλόγους του μουσείου (deaccessioning) και την απομάκρυνση του φυσικού αντικειμένου από τη συλλογή (disposal).

3. Το μουσείο δεν είναι σε θέση να φροντίσει επαρκώς το αντικείμενο λόγω των ιδιαίτερων απαιτήσεων αποθήκευσης ή συντήρησης που αυτό έχει.
4. Το αντικείμενο είναι αντίγραφο που δεν έχει προστιθέμενη αξία ως μέρος μιας σειράς.
5. Το αντικείμενο είναι κακής ποιότητας και στερείται αισθητικής, ιστορικής ή/και επιστημονικής αξίας για σκοπούς έκθεσης ή μελέτης.
6. Το αντικείμενο δεν είναι γνήσιο, και ως πλαστό αντικείμενο δεν έχει επαρκή αισθητική, ιστορική ή/και επιστημονική αξία για να δικαιολογήσει τη διατήρησή του. Κατά τη διάθεση ενός πιθανολογούμενου πλαστού, το μουσείο πρέπει να εξετάζει όλες τις σχετικές νομικές και ηθικές συνέπειες και πρέπει να αποφεύγει την επιστροφή του αντικειμένου στην αγορά τέχνης.
7. Ένα άλλο μουσείο θα μπορούσε να φροντίζει, να εκθέτει και να παρέχει πρόσβαση στο αντικείμενο, και το μουσείο προέλευσης επιθυμεί να εκχωρήσει την κυριότητα του αντικειμένου σε αυτό το άλλο μουσείο.
8. Η κατοχή του αντικειμένου από το μουσείο δεν συνάδει με την ισχύουσα νομοθεσία ή τις δεοντολογικές αρχές, π.χ. το αντικείμενο είχε κλαπεί ή μπορεί να είχε κλαπεί, εξαχθεί ή εισαχθεί παράνομα, ή το αντικείμενο μπορεί να υπόκειται σε άλλες νομικές αξιώσεις επιστροφής ή αποκατάστασης.
9. Το αντικείμενο δεν συνάδει πλέον με την αποστολή ή τους συλλογικούς στόχους του μουσείου.
10. Το αντικείμενο πωλείται στο πλαίσιο της προσπάθειας του μουσείου να αναnevώσει και να βελτιώσει τις συλλογές του, σύμφωνα με τους συλλογικούς στόχους που έχουν εγκριθεί από το Διοικητικό Συμβούλιο του μουσείου (ICOM, 2019).

Στην ελληνική έννομη τάξη το ζήτημα της απομάκρυνσης αντικειμένων από τη συλλογή των μουσείων ρυθμίζεται κυρίως στην παρ. 12 του άρθρου 45 του ν. 4858/2021. Τα μουσεία που ιδρύει και λειτουργεί το Υπουργείο Πολιτισμού δεν επιτρέπεται να μεταβιβάσουν την κυριότητα των αντικειμένων των συλλογών τους. Η μοναδική ρητή εξαίρεση στην απαγόρευση αυτή είναι η περίπτωση ανταλλαγής πολιτιστικών αγαθών που ανήκουν στο Δημόσιο (βλ. αναλυτικά @1.4.1.1).³³ Προκύπτει, όμως, από άλλες διατάξεις του ίδιου νόμου ότι απομάκρυνση αντικειμένων από τη συλλογή μουσείων του Υπουργείου Πολιτισμού, αλλά και κάθε άλλης κατηγορίας μουσείου, επιβάλλεται σε περιπτώσεις που υπάρξουν ενδείξεις για συγκεκριμένα αντικείμενα ότι προέρχονται από κλοπή, παράνομη ανασκαφή ή από άλλη παράνομη ενέργεια ή ότι έχουν αποκτηθεί ή εξαχθεί κατά παράβαση της νομοθεσίας του κράτους προέ-

33 Παρ. 2 του άρθρου 25 του ν. 4858/2021.

λευσής τους.³⁴ Το ίδιο ισχύει και στις περιπτώσεις που υπάρχουν αμφιβολίες σχετικά με τη γνησιότητα ή την αυθεντικότητα κάποιου αντικειμένου.

Αναγνωρισμένα μουσεία που ανήκουν σε νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου ή ΟΤΑ ή νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου του ευρύτερου δημόσιου τομέα μπορούν κατ' εξαίρεση να μεταβιβάσουν την κυριότητα αντικειμένων των συλλογών τους, είτε προς το Υπουργείο Πολιτισμού είτε, μετά την έγκριση του αρμόδιου οργάνου του Υπουργείου Πολιτισμού και του κατά περίπτωση αρμόδιου Υπουργείου, προς άλλα τέτοια νομικά πρόσωπα, προκειμένου να κατατεθούν σε συλλογή μουσείου. Αντίστοιχα, και τα υπόλοιπα αναγνωρισμένα μουσεία μπορούν να μεταβιβάσουν την κυριότητα αντικειμένων των συλλογών τους, είτε προς το Υπουργείο Πολιτισμού είτε, μετά την έγκριση του αρμόδιου οργάνου του Υπουργείου Πολιτισμού, κατά προτίμηση προς άλλα νομικά πρόσωπα, προκειμένου να κατατεθούν σε συλλογή μουσείου. Μπορεί, επίσης, κατ' εξαίρεση να επιτραπεί, με απόφαση του αρμόδιου οργάνου του Υπουργείου Πολιτισμού, ύστερα από γνώμη του Συμβουλίου, η ανταλλαγή αντικειμένων συλλογών αναγνωρισμένων μουσείων τα οποία δεν έχουν ιδιαίτερη σημασία για αυτές ή για την πολιτιστική κληρονομιά της χώρας με αντικείμενα συλλογών μουσείων της αλλοδαπής που έχουν ιδιαίτερη σημασία. Οι περιορισμοί αυτοί δεν ισχύουν προκειμένου για ανανεώσιμα και αντικαταστατά δείγματα συλλογών φυσικής ιστορίας. Οποιαδήποτε μεταβίβαση αντικειμένων των συλλογών μουσείων κατά παράβαση των παραπάνω είναι άκυρη.

Από όσα αναφέρθηκαν παραπάνω, καταλαβαίνουμε ότι οι περιορισμοί του άρθρου 45 σχετικά με την απομάκρυνση αντικειμένων από τη συλλογή αφορούν τα μουσεία που ιδρύει και λειτουργεί το Υπουργείο Πολιτισμού και τα αναγνωρισμένα μουσεία, ενώ δεν υπάρχει κάποιος συγκεκριμένος περιορισμός για τα μη αναγνωρισμένα μουσεία. Αντίθετα, η υποχρέωση απομάκρυνσης παρανόμως διακινήθοντων αντικειμένων από τις μουσειακές συλλογές αφορά όλα ανεξαιρέτως τα μουσεία.

Σε κάθε περίπτωση, πάντως, και ως προς τα υπόλοιπα μουσεία, για τα οποία δεν υπάρχουν νομικοί περιορισμοί, γίνεται δεκτό ότι θα πρέπει να ακολουθηθεί μια πολύ συγκεκριμένη διαδικασία πριν ληφθεί η απόφαση περί απομάκρυνσης ενός αντικειμένου από τις συλλογές τους. Πρώτα απ' όλα, θα πρέπει να ελεγχθεί προσεκτικά η νομιμότητα του τίτλου κτήσης του συγκεκριμένου αντικειμένου και να διασταυρωθεί ότι δεν υπάρχουν περιορισμοί στη διάθεση του αντικειμένου που να απορρέουν από τον αρχικό τρόπο κτήσης του (δωρεά, διαθήκη κ.λπ.). Ενδείκνυται, επίσης, για λόγους διαφάνειας, εάν πρόκειται να πωληθεί ένα αντικείμενο, να ζητηθεί προσφορά από περισσότερους υποψήφιους αγοραστές. Τέλος, οποιαδήποτε απόφαση απομάκρυνσης πρέπει να λαμβάνεται από το αρμόδιο όργανο του μουσείου, αφού έχει προηγηθεί η τεκμηριωμένη σχετική εισήγηση του/της υπεύθυνου/υπεύθυνης επιμελητή/επιμελήτριας. Σε καμία περίπτωση δεν επιτρέπεται πώληση ή μεταβίβαση των αντικειμένων των συλλογών σε άτομα που

34 Παρ. 10 του άρθρου 45 του ν. 4858/2021.

δουλεύουν στο μουσείο ή είναι μέλη του Διοικητικού του Συμβουλίου ή συγγενείς τους. Από την άλλη πλευρά, υπάρχουν αντικρουόμενες απόψεις σχετικά με τον σκοπό για τον οποίο μπορούν να χρησιμοποιηθούν τα χρήματα από τυχόν πώληση των εκθεμάτων. Το ICOM (2009, Άρθρο 2.15) υποστηρίζει ότι το τίμημα της πώλησης εκθεμάτων μπορεί να χρησιμοποιηθεί αποκλειστικά προς όφελος της συλλογής του μουσείου, δηλαδή για την απόκτηση και τη φροντίδα των συλλογών του. Η Ένωση Διευθυντών Μουσείων Τέχνης (Association of Art Museum Directors – AAMD) είχε υιοθετήσει από το 1981 πολύ αυστηρή πολιτική, σύμφωνα με την οποία τα έσοδα από τις πωλήσεις έργων τέχνης μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν μόνο για αγορά νέων έργων τέχνης. Τον Σεπτέμβριο του 2022, και αφού είχε προηγηθεί η πανδημία, η οποία οδήγησε σε οικονομική ασφυξία πολλά μουσεία, η AAMD αποφάσισε ότι τα μέλη της μπορούν να χρησιμοποιούν τα έσοδα από τις πωλήσεις έργων τέχνης και για να καλύψουν το κόστος της φροντίδας των συλλογών τους. Επανέλαβε, όμως, ότι σε καμία περίπτωση τα κεφάλαια δεν πρέπει να χρησιμοποιούνται για τις δαπάνες της τακτικής διοίκησης ή συντήρησης του μουσείου (AAMD, 2022). Υπάρχουν, πάντως, και περιπτώσεις στις οποίες μουσεία αποφάσισαν να πουλήσουν αντικείμενα των συλλογών τους για να πληρώσουν τα λειτουργικά τους έξοδα, διότι διαφορετικά θα αναγκάζονταν να κλείσουν.³⁵

Όπως αναφέραμε και στο προηγούμενο κεφάλαιο, είναι σημαντικό να διαθέτει κάθε μουσείο πολιτική διαχείρισης των συλλογών του, η οποία θα περιλαμβάνει και τις θέσεις του σχετικά με τη διαδικασία απομάκρυνσης εκθεμάτων από τις συλλογές του, προκειμένου να υπάρχει διαφάνεια.

1.4.2 Νομικό πλαίσιο για τη διακίνηση των πολιτιστικών αντικειμένων

1.4.2.1 Διεθνές δίκαιο

1.4.2.1.1 Σύμβαση της Χάγης (UNESCO, 1954)

Η Σύμβαση για την Προστασία των Πολιτιστικών Αγαθών σε περίπτωση ένοπλης σύρραξης υιοθετήθηκε στη Χάγη το 1954, ως αντίδραση στις μαζικές καταστροφές πολιτιστικής κληρονομιάς στη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Η Σύμβαση της Χάγης είναι η πρώτη και πιο ολοκληρωμένη πολυμερής συνθήκη αφιερωμένη αποκλειστικά στην προστασία των πολιτιστικών αγαθών και προβλέπει, μεταξύ άλλων, τα μέτρα που θα πρέπει να πάρουν τα συμβαλλόμενα μέρη έτσι ώστε να ελαχιστοποιήσουν τους κινδύνους για την πολιτιστική τους κληρονομιά κατά τη

35 <https://www.museumsassociation.org/museums-journal/news/2014/07/11072014-northampton-sells-sekhemka-statue/> (τελευταία επίσκεψη 18 Μαΐου 2025).

διάρκεια ένοπλης σύρραξης. Ενδεικτικά, στα μέτρα αυτά περιλαμβάνονται: η εισαγωγή ενός διακριτικού σήματος στα πολιτιστικά αγαθά, ώστε να διευκολύνεται η αναγνώρισή τους, και η εισαγωγή στους στρατιωτικούς κανονισμούς ειδικών διατάξεων για τη διασφάλιση του σεβασμού των πολιτιστικών αγαθών. Περαιτέρω, και αυτό είναι το σημαντικότερο, η Σύμβαση της Χάγης απαγορεύει κάθε πράξη κλοπής, λεηλασίας, υπεξαίρεσης, επίταξης, βανδαλισμού ή αντιποίνων σε βάρος πολιτιστικών αγαθών και προβλέπει την επιβολή ποινικών κυρώσεων στα πρόσωπα που τυχόν παραβιάσουν τις διατάξεις της.

Η Σύμβαση της Χάγης υιοθετήθηκε μαζί με το Πρωτόκολλο που αφορά την παρεμπόδιση της εξαγωγής πολιτιστικών αγαθών από κατεχόμενα εδάφη και τη διασφάλιση της επιστροφής τέτοιων αγαθών στα κράτη από τα οποία είχαν μετακινηθεί. Η Ελλάδα κύρωσε τη διεθνή αυτή Σύμβαση και το Α' Πρωτόκολλο του 1954 με τον ν. 1114/7.8.1981.

Η καταστροφή πολιτιστικών αγαθών κατά τη διάρκεια των συγκρούσεων που έλαβαν χώρα στα τέλη της δεκαετίας του 1980 και στις αρχές του 1990 ανέδειξε την ανάγκη να γίνουν ορισμένες τροποποιήσεις, ώστε να μπορεί να τεθεί σε εφαρμογή η Σύμβαση της Χάγης και να ανταποκρίνεται στα δεδομένα των πολεμικών συγκρούσεων όπως είχαν εντωμεταξύ διαμορφωθεί. Καταρτίστηκε, έτσι, το Β' Πρωτόκολλο στη Σύμβαση της Χάγης. Με το Β' Πρωτόκολλο δημιουργείται μια νέα κατηγορία «ενισχυμένης προστασίας» για τα πολιτιστικά αγαθά που έχουν τη μεγαλύτερη σημασία για την ανθρωπότητα, καθορίζονται οι κυρώσεις που επιβάλλονται για σοβαρές παραβιάσεις σε σχέση με τα πολιτιστικά αγαθά και ορίζονται οι συνθήκες υπό τις οποίες θα ισχύει η ατομική ποινική ευθύνη. Τέλος, ιδρύεται δωδεκαμελής διακυβερνητική επιτροπή για την εποπτεία της εφαρμογής του Β' Πρωτοκόλλου και της Σύμβασης.³⁶

1.4.1.2.2 Σύμβαση των Παρισίων κατά της παράνομης διακίνησης πολιτιστικών αγαθών (UNESCO, 1970)

Το πιο σημαντικό νομικό κείμενο σε διεθνές επίπεδο για την προστασία των πολιτιστικών αγαθών είναι η Σύμβαση των Παρισίων (UNESCO, 1970), σχετικά με τα ληπτέα μέτρα για την απαγόρευση και παρεμπόδιση της παράνομης εισαγωγής, εξαγωγής και μεταβίβασης της κυριότητας των πολιτιστικών αγαθών [στο εξής: Σύμβαση του 1970 (UNESCO)]. Η Σύμβαση αυτή ήταν πραγματικά πρωτοποριακή για την εποχή της και ουσιαστικά υπήρξε η αφετηρία για μια συντονισμένη νομική αντιμετώπιση της παράνομης διακίνησης πολιτιστικών αγαθών σε διεθνές επίπεδο. Η σημαντικότερη πρόβλεψή της ήταν η εξής: Εάν η εξαγωγή ενός πολιτιστικού αγαθού γίνεται κατά παράβαση της εθνικής νομοθεσίας ενός συμβαλλόμενου

36 Το Β' Πρωτόκολλο της Σύμβασης της Χάγης κυρώθηκε με τον ν. 3317/2005.

κράτους, τότε αυτή θεωρείται αυτόματα παράνομη για όλα τα άλλα συμβαλλόμενα μέρη. Στο πεδίο εφαρμογής της περιλαμβάνονται πολιτιστικά αγαθά τα οποία ήταν καταγεγραμμένα σε κατάλογο/αρχείο μουσείου, θρησκευτικού μνημείου ή ιδρύματος και διακινήθηκαν παρανόμως.

Τα συμβαλλόμενα κράτη δεσμεύονται να θεσμοθετήσουν το πιστοποιητικό εξαγωγής πολιτιστικών αγαθών και να απαγορεύσουν την εξαγωγή πολιτιστικών αγαθών που δεν συνοδεύονται από πιστοποιητικό εξαγωγής. Επίσης, τα κράτη-μέλη αναλαμβάνουν, κατόπιν αιτήματος της χώρας προέλευσης, να προβούν στις αναγκαίες ενέργειες για την επιστροφή παρανόμως διακινήθοντων πολιτιστικών αγαθών, υπό την προϋπόθεση ότι το κράτος που αιτείται την επιστροφή θα αποζημιώσει τον καλόπιστο αγοραστή ή το άτομο που κατέχει έγκυρο τίτλο για τη συγκεκριμένη ιδιοκτησία. Αντίστοιχα, προβλέπεται ότι τα κράτη-μέλη λαμβάνουν όλα τα απαραίτητα μέτρα προκειμένου να παρεμποδίσουν μουσεία και άλλα ιδρύματα στις χώρες τους από το να αποκτούν πολιτιστικά αγαθά που δεν συνοδεύονται από το απαραίτητο πιστοποιητικό εξαγωγής. Τέλος, η Σύμβαση δίνει τη δυνατότητα σε συμβαλλόμενα κράτη να υπογράψουν μεταξύ τους μνημόνια συνεργασίας που να επιβάλλουν απαγόρευση εισαγωγών πολιτιστικών αγαθών από χώρες των οποίων η πολιτιστική κληρονομιά βρίσκεται σε κίνδυνο.³⁷

Η Σύμβαση δεν έχει αναδρομικότητα και άρα δεν μπορεί να την επικαλεστεί κάποιο κράτος-μέλος για να διεκδικήσει πολιτιστικά του αγαθά που διακινήθηκαν παράνομα πριν από την υπογραφή της το 1970. Περαιτέρω, για να αναπτύξει μια διεθνής σύμβαση τα έννομα αποτελέσματά της δεν αρκεί η υπογραφή της. Θα πρέπει, ανάλογα βέβαια και με το νομικό σύστημα του κάθε κράτους, η σύμβαση αυτή να ενσωματωθεί στο εθνικό δίκαιο. Επομένως, για να επικαλεστεί ένα κράτος τη Σύμβαση του 1970 έναντι κάποιου άλλου κράτους, θα πρέπει να την έχουν υπογράψει και κυρώσει και τα δύο κράτη, δηλαδή και αυτό που την επικαλείται και αυτό προς το οποίο απευθύνεται. Έτσι, ενώ η Σύμβαση υπογράφηκε το 1970, η κύρωσή της από την Ελλάδα έγινε το 1980, από τις ΗΠΑ το 1983, από τη Γαλλία το 1997, από το Ηνωμένο Βασίλειο το 2002 και από τη Γερμανία μόλις το 2007, δηλαδή 37 χρόνια αργότερα! Αυτό σημαίνει ότι για να επικαλεστεί τη Σύμβαση της UNESCO η Ελλάδα έναντι, π.χ., των ΗΠΑ, η διεκδίκηση θα πρέπει να αφορά πολιτιστικό αγαθό που αποδεδειγμένα διακινήθηκε παράνομα μετά το 1983, όταν πλέον η Σύμβαση είχε κυρωθεί και από την Ελλάδα και από τις ΗΠΑ.

Αν για οποιονδήποτε λόγο βρεθεί ένα παρανόμως διακινήθον πολιτιστικό αγαθό στη συλλογή ενός ελληνικού μουσείου, του οποίου η χώρα προέλευσης είναι κράτος-μέλος της Σύμβασης του 1970, και η παράνομη διακίνηση αποδεδειγμένα

37 Για περισσότερες πληροφορίες για τη Σύμβαση της UNESCO, βλ. <https://en.unesco.org/about-us/legal-affairs/convention-means-prohibiting-and-preventing-illicit-import-export-and-transfer-ownership-cultural> (τελευταία επίσκεψη 18 Μαΐου 2025). Για μια συνολική ανάλυση του θεσμικού πλαισίου της UNESCO, βλ. Prott, 2009.

έλαβε χώρα μετά την κύρωση της εν λόγω Σύμβασης από την Ελλάδα και τη χώρα προέλευσης, μπορεί να ζητηθεί μέσω της διπλωματικής οδού από το ελληνικό κράτος να κατασχέσει το παρανόμως διακινηθέν πολιτιστικό αγαθό και να το επιστρέψει στη χώρα προέλευσής του.

1.4.1.2.3 Σύμβαση UNIDROIT (1995)

Επόμενος σημαντικός σταθμός στο διεθνές νομικό πλαίσιο της προστασίας των πολιτιστικών αγαθών είναι η Σύμβαση UNIDROIT του 1995 για τα κλαπέντα ή παρανόμως εξαχθέντα πολιτιστικά αγαθά. Η Σύμβαση αυτή προσπάθησε να δώσει λύση στο εξής πρόβλημα: Το δίκαιο πολλών κρατών προβλέπει ότι αν κάποιος καλόπιστα αγοράσει κλεμμένα κινητά αντικείμενα, μη γνωρίζοντας δηλαδή ότι αυτά είναι κλεμμένα, τότε αυτός γίνεται κύριός τους και δεν μπορεί ο αρχικός κύριος να τα διεκδικήσει από αυτόν. Για τον λόγο αυτό, ορισμένες από τις διατάξεις της Σύμβασης του 1970 δεν μπορούσαν να έχουν πλήρη εφαρμογή σε κάποιες χώρες. Έτσι, η UNESCO ανέθεσε στη UNIDROIT, έναν οργανισμό που εξειδικεύεται στην εναρμόνιση του ιδιωτικού διεθνούς δικαίου, την επίλυση αυτού του προβλήματος. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, δημιουργήθηκε η Σύμβαση UNIDROIT του 1995, η οποία ορίζει με τρόπο απλό, αλλά αδιαφιλονίκητο, ότι «ο κάτοχος κλαπέντος πολιτιστικού αγαθού οφείλει να το αποδώσει σε αυτόν από τον οποίο εκλάπη». Έτσι, καθίσταται σαφές ότι διαχωρίζεται η κατηγορία των πολιτιστικών αγαθών από τα υπόλοιπα κινητά αντικείμενα και προβλέπεται ότι ο κάτοχος κλαπέντων πολιτιστικών αγαθών, είτε είναι καλόπιστος είτε όχι, οφείλει να τα αποδώσει στον κύριό τους. Μάλιστα, η Σύμβαση εξομοιώνει ως προς την υποχρέωση επιστροφής τους τα προϊόντα λαθρανασκαφής με τα κλαπέντα αντικείμενα.

Η συγκεκριμένη Σύμβαση καθιερώνει τη δυνατότητα έγερσης ειδικής αγωγής για την απόδοση των κλαπέντων εντός τριών ετών από τη στιγμή που ο αιτών έλαβε γνώση του τόπου στον οποίο βρίσκεται το πολιτιστικό αγαθό και της ταυτότητας του κατόχου του, και σε κάθε περίπτωση εντός 50 ετών από τη στιγμή της κλοπής. Αν, όμως, το κλαπέν αποτελεί αναπόσπαστο μέρος μνημείου ή αρχαιολογικού χώρου ή δημόσιας συλλογής, η αξίωση απόδοσής του δεν υπόκειται σε άλλη παραγραφή πλην εκείνης των τριών ετών από τη στιγμή που ο κύριος έλαβε γνώση του τόπου στον οποίο βρίσκεται το πολιτιστικό αγαθό και της ταυτότητας του κατόχου του.

Η άλλη πολύ σημαντική πρόβλεψη της Σύμβασης UNIDROIT είναι ότι ο κάτοχος κλαπέντος πολιτιστικού αγαθού, ο οποίος υποχρεούται να το αποδώσει, δικαιούται εύλογη αποζημίωση υπό την προϋπόθεση ότι ενήργησε με τη δέουσα επιμέλεια κατά την απόκτηση του αντικειμένου. Για να διαπιστωθεί, μάλιστα, αν ο κάτοχος επέδειξε τη δέουσα επιμέλεια, λαμβάνονται υπόψη όλες οι περιστάσεις της κτήσης του πολιτιστικού αγαθού, συμπεριλαμβανομένου του χαρακτήρα των μερών, του τιμήματος που καταβλήθηκε, του κατά πόσον ο κάτοχος συμβουλευτήκε οποιοδήποτε προσβάσιμο μητρώο κλεμμένων πολιτιστικών αγαθών και κάθε άλλη σχετική πληροφορία και τεκμηρίωση που θα μπορούσε ευλόγως να έχει αποκτήσει.

Οι διατάξεις της Σύμβασης UNIDROIT είναι εξαιρετικά χρήσιμες. Δυστυχώς, όμως, η Σύμβαση έχει κυρωθεί μόνο από 54 χώρες, μεταξύ των οποίων δεν υπάρχουν χώρες εισαγωγής πολιτιστικών αγαθών (ΗΠΑ/Γαλλία/Αγγλία/Γερμανία). Κατά συνέπεια, αυτό περιορίζει πάρα πολύ την πρακτική της αξία αυτή τη στιγμή. Πάντως, αν βρεθεί ένα παρανόμως διακινήθέν πολιτιστικό αγαθό στη συλλογή ενός ελληνικού μουσείου, η χώρα προέλευσης του συγκεκριμένου πολιτιστικού αγαθού έχει κυρώσει τη Σύμβαση UNIDROIT και η παράνομη διακίνηση αποδεδειγμένα έλαβε χώρα μετά την κύρωση της εν λόγω Σύμβασης από την Ελλάδα και τη χώρα προέλευσης, μπορεί ο αρχικός κύριος του πολιτιστικού αγαθού να το διεκδικήσει μέσω έγερσης αγωγής κατά του μουσείου ενώπιον των ελληνικών δικαστηρίων. Σε αυτή την περίπτωση, κρίσιμο για το αν το δικαστήριο θα διατάξει την εύλογη αποζημίωση του μουσείου θα είναι το αν το μουσείο επέδειξε τη δέουσα επιμέλεια κατά την απόκτηση του αντικειμένου.

1.4.1.2.4 Σύμβαση της Λευκωσίας (2017)

Η Σύμβαση της Λευκωσίας είναι ένα νομικό κείμενο που υπογράφηκε στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης και ως στόχο έχει την ποινικοποίηση της παράνομης διακίνησης πολιτιστικών αγαθών, της κλοπής, της λαθρανασκαφής, της καταστροφής ή ζημιάς πολιτιστικών αγαθών και της παραποίησης εγγράφων σχετικών με αυτά τα αγαθά. Η Σύμβαση του 1970 (UNESCO) προβλέπει την ποινικοποίηση των παράνομων εισαγωγών και εξαγωγών πολιτιστικών αγαθών. Η Σύμβαση της Λευκωσίας έρχεται να διευρύνει σημαντικά αυτό το πλαίσιο ποινικοποίησης. Μέχρι σήμερα έχει κυρωθεί από 5 κράτη (Κύπρο, Ελλάδα, Ιταλία, Λετονία, Ουγγαρία) και από το Μεξικό, που έχει το status κράτους-παρατηρητή, και τέθηκε σε ισχύ τον Απρίλιο του 2022. Θα πρέπει να υιοθετηθεί ευρύτερα, όχι μόνο από τις χώρες προέλευσης, αλλά και από τις χώρες προορισμού των παράνομα ανασκαμμένων και διακινούμενων πολιτιστικών αντικειμένων, προκειμένου να αποκτήσει πραγματική απήχηση.

Εκείνο που έχει ενδιαφέρον για τα μουσεία είναι ότι η συγκεκριμένη Διεθνής Σύμβαση προβλέπει την ποινική ευθύνη νομικών προσώπων (άρα και των μουσείων). Έτσι, το άρθρο 70Α του ν. 4858/2021, που θεσπίστηκε σε εφαρμογή της Σύμβασης της Λευκωσίας, προβλέπει ότι αν κάποιος από τα εγκλήματα σε βάρος της πολιτιστικής κληρονομιάς (κλοπή/υπεξαίρεση/φθορά μνημείου, παράνομη εισαγωγή/εξαγωγή μνημείου κ.λπ.) τελείται προς όφελος ή για λογαριασμό νομικού προσώπου, από φυσικό πρόσωπο που ενεργεί είτε ατομικά είτε ως μέλος οργάνου του νομικού προσώπου και κατέχει διευθυντική θέση εντός αυτού ή έχει εξουσία εκπροσώπησης του ή εξουσιοδότηση για τη λήψη αποφάσεων για λογαριασμό του ή για την άσκηση ελέγχου εντός αυτού, επιβάλλονται στο νομικό πρόσωπο, σωρευτικά ή διαζευκτικά, οι εξής κυρώσεις: α) διοικητικό πρόστιμο από δέκα χιλιάδες (10.000) ευρώ έως πέντε εκατομμύρια (5.000.000) ευρώ, β) οριστική ή προσωρινή, για χρονικό διάστημα από έναν (1) μήνα έως δύο (2) έτη, ανάκληση ή αναστολή της άδειας λειτουργίας ή απαγόρευση άσκησης της επιχειρηματικής

δραστηριότητας. Αντίστοιχες κυρώσεις επιβάλλονται επίσης σε νομικά πρόσωπα και όταν η έλλειψη εποπτείας ή ελέγχου από διευθυντικά τους στελέχη κατέστησε δυνατή την τέλεση από ιεραρχικά κατώτερο στέλεχος κάποιου από τα εγκλήματα σε βάρος της πολιτιστικής κληρονομιάς.

1.4.2.2 Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης

1.4.2.2.1 Πρωτογενές δίκαιο ΕΕ: Ελεύθερη κυκλοφορία αγαθών και η εξαίρεση των εθνικών θησαυρών

Μία από τις βασικές αρχές του ευρωπαϊκού δικαίου είναι η ελεύθερη διακίνηση των αγαθών. Εντός της ενιαίας αγοράς δεν επιβάλλονται δασμοί ούτε ποσοτικοί ή άλλοι περιορισμοί στην κυκλοφορία των αγαθών.³⁸ Αν δεν υπήρχε κάποια σχετική εξαίρεση, αυτό θα σήμαινε ότι και τα πολιτιστικά αγαθά θα έπρεπε να κυκλοφορούν ελεύθερα, χωρίς κανέναν περιορισμό. Σύμφωνα, όμως, με το άρθρο 36 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ), επιτρέπονται εξαιρέσεις από την ελεύθερη κυκλοφορία των αγαθών, μεταξύ άλλων για λόγους προστασίας των εθνικών θησαυρών που έχουν καλλιτεχνική, ιστορική ή αρχαιολογική αξία. Και είναι αυτή ακριβώς η εξαίρεση που επιτρέπει σε χώρες όπως η Ελλάδα να εξακολουθούν να έχουν μια πολύ αυστηρή νομοθεσία σε σχέση με τις εξαγωγές των πολιτιστικών τους αγαθών (αναλυτικά @Ο.1.4.2.3.2). Επειδή, μάλιστα, ήταν ευλόγως αναμενόμενο ότι η κατάργηση των τελωνειακών συνόρων εντός της ενιαίας αγοράς θα καθιστούσε ευκολότερη την παράνομη διακίνηση πολιτιστικών αγαθών στην Ευρωπαϊκή Ένωση και, μέσω αυτής, στον υπόλοιπο κόσμο, ήδη από το 1993, χρονιά που εγκαινιάστηκε η ενιαία αγορά, το νομοθετικό πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης εμπλουτίστηκε έτσι ώστε να απαλυνθούν οι τυχόν κίνδυνοι που θα δημιουργούνταν για τους εθνικούς θησαυρούς των κρατών-μελών (Peters, 2015).

1.4.2.2.2 Δευτερογενές δίκαιο ΕΕ: Οδηγία 2014/60/ΕΕ

Η Οδηγία 2014/60/ΕΕ, σχετικά με την επιστροφή πολιτιστικών αγαθών που έχουν απομακρυνθεί παράνομα από το έδαφος κράτους-μέλους (διαδέχθηκε την αντίστοιχη προϋπάρχουσα Οδηγία 93/7/ΕΟΚ), θεσπίζει ρυθμίσεις που επιτρέπουν στα κράτη-μέλη να εξασφαλίσουν την επιστροφή στο έδαφός τους πολιτιστικών αγαθών που έχουν απομακρυνθεί κατά παράβαση των εθνικών τους μέτρων. Με τη δημιουργία της ενιαίας αγοράς το 1993, την κατάργηση των συνόρων και αντίστοι-

38 Σύμφωνα με το άρθρο 34 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, «Απαγορεύονται οι ποσοτικοί περιορισμοί στις εισαγωγές και όλα τα μέτρα ισοδυνάμου αποτελέσματος μεταξύ των κρατών-μελών».

χα την κατάργηση των τελωνειακών ελέγχων (πλέον είναι μόνο δειγματοληπτικοί), κατέστη πολύ εύκολη η κυκλοφορία πολιτιστικών αγαθών εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η Οδηγία 2014/60 ΕΕ έχει ως στόχο να αντιμετωπίσει το πρόβλημα της παράνομης διακίνησης πολιτιστικών αγαθών εντός της ΕΕ, εισάγοντας μια νέα ειδική διαδικασία ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων των κρατών-μελών, η οποία θα διευκολύνει την ανάκτηση όσων πολιτιστικών αγαθών έχουν παρανόμως διακινηθεί από ένα κράτος-μέλος σε ένα άλλο μετά την 1.1.1993, όταν δηλαδή τέθηκε σε λειτουργία η ενιαία αγορά.

Το κράτος-μέλος που αιτείται τον επαναπατρισμό κάποιου πολιτιστικού αγαθού απευθύνεται στο αρμόδιο δικαστήριο του κράτους προς το οποίο έχει παρανόμως διακινηθεί το πολιτιστικό αγαθό και αυτό διατάσσει την επιστροφή του. Σημειώνεται ότι, ακόμη κι αν το παρανόμως διακινηθέν πολιτιστικό αγαθό ανήκει σε ιδιώτη, η αίτηση επαναπατρισμού πρέπει να υποβληθεί από το αντίστοιχο κράτος και όχι από τον ιδιώτη. Η προθεσμία για την υποβολή του σχετικού αιτήματος σήμερα είναι τρία έτη από τότε που το αιτούν κράτος έλαβε γνώση της παράνομης διακίνησης και της ταυτότητας του κατόχου του πολιτιστικού αγαθού. Σε περίπτωση που ο νέος κάτοχος έχει επιδείξει τη δέουσα επιμέλεια κατά την απόκτηση του πολιτιστικού αγαθού, προβλέπεται η επιδίκαση εύλογης αποζημίωσης, η οποία καταβάλλεται από το αιτούν κράτος. Αν ο κύριος είναι κάποιος ιδιώτης, π.χ. ένα ιδιωτικό μουσείο ή ένας συλλέκτης, μπορεί στη συνέχεια το κράτος που κατέβαλε την αποζημίωση να την αναζητήσει από αυτόν.

Η αλήθεια είναι ότι στα σχεδόν 30 χρόνια που έχουν μεσολαβήσει από τη θέση σε ισχύ της πρώτης σχετικής Οδηγίας είναι ελάχιστες οι περιπτώσεις στις οποίες ενεργοποιήθηκε η δικαστική διαδικασία από κάποιο κράτος-μέλος και ακόμη λιγότερες αυτές που είχαν θετική έκβαση. Πάντως, σε περίπτωση που βρεθεί ένα παρανόμως διακινηθέν πολιτιστικό αγαθό κράτους-μέλους της ΕΕ σε συλλογή ελληνικού μουσείου και αυτό έχει αποκτηθεί μετά το 1993, προβλέπεται η δυνατότητα υποβολής ενώπιον των ελληνικών δικαστηρίων από τη χώρα προέλευσής του αίτησης επαναπατρισμού του.³⁹

1.4.2.2.3 Δευτερογενές δίκαιο ΕΕ: Κανονισμός (ΕΚ) 116/2009 σχετικά με την εξαγωγή πολιτιστικών αγαθών

Εκτός από την Οδηγία η οποία, όπως είδαμε, ως σκοπό έχει να διευκολύνει τον επαναπατρισμό αγαθών που έχουν διακινηθεί παράνομα εντός της Ευρωπαϊκής

39 Η Οδηγία 2014/60 ΕΕ ενσωματώθηκε στην ελληνική νομοθεσία με τον ν. 4355/2015. Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την Οδηγία, βλ. Κυριακού, 2015.

Ένωσης, υπάρχει και ο Κανονισμός –στη σημερινή του μορφή είναι ο Κανονισμός (ΕΚ) 116/2009– σχετικά με την εξαγωγή πολιτιστικών αγαθών.

Ο Κανονισμός προστατεύει τα πολιτιστικά αγαθά, εξασφαλίζοντας ενιαίους ελέγχους στα εξωτερικά σύνορα της ΕΕ. Οι κατηγορίες πολιτιστικών αγαθών που καλύπτονται από τον Κανονισμό (συνοδεύονται από όρια ηλικίας και οικονομικής αξίας) απαριθμούνται στο παράρτημά του. Τα αντικείμενα αυτά οφείλουν να συνοδεύονται από άδεια εξαγωγής όταν βγαίνουν από τα σύνορα της ΕΕ. Οι άδειες εξαγωγής δεν εκδίδονται από τη χώρα προέλευσης του πολιτιστικού αγαθού, αλλά από τη χώρα εντός της οποίας βρισκόταν νομίμως το πολιτιστικό αγαθό την 1η Ιανουαρίου 1993 ή από τη χώρα προς την οποία νομίμως έχει διακινηθεί το αγαθό από το 1993 έως σήμερα.

Στην αξιολόγηση της εφαρμογής του Κανονισμού που κλήθηκαν να υποβάλουν τα κράτη-μέλη, καταγράφηκε ως πολύ θετική συνέπεια του Κανονισμού η τυποποίηση των εγγράφων που απαιτούνται για την εξαγωγή πολιτιστικών αγαθών από όλες τις χώρες. Στα θετικά του Κανονισμού επίσης συγκαταλέγεται και η πολύ μεγάλη ευαισθητοποίηση του κοινού σε θέματα παράνομης διακίνησης.

Έχουν διατυπωθεί, όμως, και πολύ σοβαροί προβληματισμοί σχετικά με τη λειτουργία του Κανονισμού. Πρώτα απ' όλα, επειδή ο Κατάλογος των πολιτιστικών αγαθών του Κανονισμού είναι κοινός για όλα τα κράτη, κάποιες κατηγορίες πολιτιστικών αγαθών δεν καλύπτονται από αυτόν, π.χ. στην περίπτωση της Ελλάδας δεν καλύπτονταν οι μεταβυζαντινές εικόνες, παρά μόνο με ερμηνευτική προσέγγιση. Από την άλλη πλευρά, έχει επισημανθεί ότι όταν ένα κράτος-μέλος εκδίδει πιστοποιητικό εξαγωγής για ένα πολιτιστικό αγαθό που προέρχεται από άλλο κράτος-μέλος δεν ελέγχει πάντα εξονυχιστικά τη νόμιμη διακίνησή του εντός της ΕΕ, ούτε επικοινωνεί πάντα με τις Αρχές του κράτους προέλευσης, ώστε να διασταυρώσει την εγκυρότητα των εγγράφων. Σημειώνεται ότι σε περιπτώσεις που η διακίνηση εντός ΕΕ δεν έχει γίνει νόμιμα, αν ο διακινητής καταφέρει λόγω πλημμελούς διασταύρωσης στοιχείων να εξασφαλίσει μια επίσημη άδεια εξαγωγής από την ΕΕ, τότε η άδεια αυτή μπορεί να λειτουργήσει και ως μέσο νομιμοποίησης μιας παράνομης διακίνησης προς τον υπόλοιπο κόσμο, εντός και εκτός ΕΕ. Για τον λόγο αυτό, απαιτείται μια πιο συντονισμένη συνεργασία μεταξύ των αρμόδιων Αρχών των κρατών-μελών.

Η πρακτική συνέπεια του Κανονισμού αυτού για τα ελληνικά μουσεία είναι ότι, όταν στέλνουν αντικείμενα των συλλογών τους σε εκθέσεις ή ακόμη και για συντήρηση εκτός Ευρωπαϊκής Ένωσης, θα πρέπει να είναι ιδιαίτερα προσεκτικά και να συμβουλευόμαστε το παράρτημα του Κανονισμού με τις διαφορετικές κατηγορίες προστατευόμενων αγαθών. Δεν αποκλείεται ένα πολιτιστικό αγαθό που δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του ν. 4858/2021 να υπάγεται σε μία από τις κατηγορίες του Κανονισμού 116/2009 και να πρέπει κατά την αποστολή του να συνοδεύεται από ειδική άδεια εξαγωγής. Έτσι, π.χ. για την εξαγωγή μιας ακουαρέλας που έχει γίνει εξ ολοκλήρου στο χέρι, ηλικίας άνω των 50 χρόνων και αξίας άνω των 30.000 ευρώ, και μολονότι αυτή μπορεί να μην αποτελεί μνημείο με βάση την

εθνική μας νομοθεσία, απαιτείται με βάση τον Κανονισμό 116/2009 ειδική άδεια εξαγωγής. Το ίδιο ισχύει και για μια φωτογραφία άνω των 50 ετών, αξίας άνω των 15.000 ευρώ, η οποία επίσης δεν προστατεύεται από το εθνικό δίκαιο, αν δεν έχει μεσολαβήσει ad hoc χαρακτηρισμός της ως μνημείου, αλλά απαιτείται άδεια για την εξαγωγή της εκτός ΕΕ, βάσει του Κανονισμού των εξαγωγών.⁴⁰

1.4.2.2.4 Δευτερογενές δίκαιο ΕΕ: Κανονισμός εισαγωγών (ΕΕ) 2019/880 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 17ης Απριλίου 2019, σχετικά με την είσοδο και την εισαγωγή πολιτιστικών αγαθών

Σε αντίθεση με τον κανονισμό εξαγωγών (ΕΚ) 116/2009, που καλύπτει όλα τα αγαθά που βρίσκονται στην επικράτεια της Ένωσης, ανεξάρτητα από τη χώρα προέλευσής τους, το πεδίο εφαρμογής του Κανονισμού (ΕΕ) 2019/880 καλύπτει μόνο τα πολιτιστικά αγαθά που δημιουργήθηκαν ή ανακαλύφθηκαν σε χώρα εκτός της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ο Κανονισμός είναι σε μεγάλο βαθμό εμπνευσμένος από τη Σύμβαση κατά της παράνομης διακίνησης του 1970 (UNESCO) και από άλλες σχετικές διεθνείς συνθήκες. Αποσκοπεί στην πρόληψη του παράνομου εμπορίου πολιτιστικών αγαθών, μέσω της απαγόρευσης της εισαγωγής στο τελωνειακό έδαφος της Ένωσης πολιτιστικών αγαθών που εξήχθησαν παράνομα από τρίτες χώρες. Αναμένεται, επίσης, να έχει προληπτικό αποτέλεσμα στη φοροδιαφυγή, τη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και στο οργανωμένο έγκλημα.

Ο Κανονισμός θεσπίζει, στην παρ. 1 του άρθρου 3, τον λεγόμενο κανόνα γενικής απαγόρευσης, ο οποίος απαγορεύει την εισαγωγή στην Ένωση πολιτιστικών αγαθών που εξάγονται παράνομα από την τρίτη χώρα, όπου δημιουργήθηκαν ή/και ανακαλύφθηκαν. Περαιτέρω, ο Κανονισμός Εισαγωγών εξαρτά την εισαγωγή ορισμένων πολιτιστικών αγαθών που θεωρούνται «ιδιαίτερα απειλούμενη κληρονομιά» από άδειες εισαγωγής⁴¹ και κάποιων άλλων πολιτιστικών αγαθών που θεωρούνται ότι κινδυνεύουν λιγότερο από δηλώσεις εισαγωγών.⁴² Η νομιμότητα της εξαγωγής ενός πολιτιστικού αγαθού προσδιορίζεται πρωτίστως βάσει των

40 Για περισσότερες πληροφορίες, βλ. https://taxation-customs.ec.europa.eu/customs-4/prohibitions-and-restrictions/cultural-goods_en (τελευταία επίσκεψη 18 Μαΐου 2025).

41 Απαιτείται άδεια εισαγωγής για αρχαιολογικά πολιτιστικά αγαθά και στοιχεία ιστορικών μνημείων, ανεξαρτήτως της αξίας τους, αλλά ηλικίας άνω των 250 ετών (άρθρο 4 σε συνδυασμό με το μέρος Β του Παραρτήματος του Κανονισμού).

42 Απαιτείται δήλωση εισαγωγής για άλλες κατηγορίες πολιτιστικών αγαθών που χαρακτηρίζονται ως λιγότερο απειλούμενα, ηλικίας άνω των 200 ετών και αξίας άνω των 18.000 ευρώ. Η δήλωση περιλαμβάνει την καταχώριση μιας περιγραφής του αντικειμένου και μια δήλωση του εισαγωγέα ότι τα εν λόγω πολιτιστικά αγαθά έχουν αποκτηθεί νομίμως (άρθρο 5 σε συνδυασμό με το μέρος Γ του Παραρτήματος του Κανονισμού).

κανόνων και των κανονισμών της χώρας στην οποία δημιουργήθηκε ή/και ανακαλύφθηκε το αντικείμενο. Κατ' εξαίρεση, για τους σκοπούς της απόκτησης άδειας εισαγωγής ή της σύνταξης δήλωσης εισαγωγέα, ο εισαγωγέας έχει τη δυνατότητα να αποδείξει τη νόμιμη εξαγωγή από την τελευταία χώρα στην οποία βρίσκονταν μόνιμα τα πολιτιστικά αγαθά για τουλάχιστον 5 έτη πριν από την αποστολή τους στην Ένωση, είτε όταν η χώρα στην οποία δημιουργήθηκε ή/και ανακαλύφθηκε το αγαθό δεν μπορεί να προσδιοριστεί με βεβαιότητα είτε όταν εξήχθη από εκεί πριν από την έναρξη ισχύος της Σύμβασης της UNESCO του 1970.

Ένα από τα σημαντικότερα χαρακτηριστικά του Κανονισμού για τις εισαγωγές είναι η ανάπτυξη ενός κεντρικού ηλεκτρονικού συστήματος (σύστημα ICG – Import of Cultural Goods) για την αποθήκευση και την ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ των Αρχών των κρατών-μελών που είναι αρμόδιες για την εφαρμογή του κανονισμού, καθώς και για την ηλεκτρονική διεκπεραίωση των διατυπώσεων από τους επιχειρηματίες, δηλαδή την ηλεκτρονική υποβολή αιτήσεων για άδειες εισαγωγής στις αρμόδιες Αρχές των κρατών-μελών και την έκδοση των εν λόγω αδειών, καθώς και την υποβολή δηλώσεων εισαγωγέα από τους επιχειρηματίες στα τελωνεία της ΕΕ.

Ο Κανονισμός εξαγωγών τέθηκε σε πλήρη λειτουργία πολύ πρόσφατα (Ιούνιος 2025), οπότε δεν είναι εύκολο να τον αξιολογήσει κανείς. Είναι πολύ θετικό, πάντως, ότι η ΕΕ αποφάσισε να λάβει πρωτοβουλία στον τομέα αυτό, προκειμένου να προστατέψει την πολιτιστική κληρονομιά τρίτων χωρών. Η αιτιολογική βάση αυτής της πρωτοβουλίας ήταν η συνειδητοποίηση του γεγονότος ότι η αρχαιοκαπηλία είναι ένα οργανωμένο έγκλημα και ότι είναι πολύ πιθανόν η παράνομη διακίνηση της πολιτιστικής κληρονομιάς τρίτων χωρών να είναι ο κύριος χρηματοδότης των τρομοκρατικών οργανώσεων που πλήττουν χώρες της ΕΕ.

Λαμβάνοντας υπόψη τις διατάξεις του Κανονισμού, ο Έλληνας νομοθέτης τροποποίησε το άρθρο 64 του ν. 4858/2021 για τις παράνομες εισαγωγές. Έτσι, όποιος εισάγει στην Ελλάδα πολιτιστικά αγαθά κατά παραβίαση της παρ. 1 του άρθρου 3 του Κανονισμού τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον ενός (1) έτους, αν η πράξη δεν τιμωρείται βαρύτερα με άλλη διάταξη.

Τα ελληνικά μουσεία οφείλουν να γνωρίζουν τις διατάξεις του Κανονισμού εισαγωγών και να συμμορφώνονται με αυτές. Επομένως, πρέπει να είναι ιδιαίτερα προσεκτικά όταν εισάγουν πολιτιστικά αγαθά από τρίτες χώρες, είτε προς εμπλουτισμό των συλλογών τους είτε προσωρινά για εκθέσεις που τυχόν διοργανώνουν, και να εξασφαλίζουν τις απαιτούμενες άδειες εισαγωγής/δηλώσεις εισαγωγέα.

1.4.2.3 Εθνικό δίκαιο

Ένα από τα πρώτα μελήματα του νεοσύστατου ελληνικού κράτους, ήδη από το

1833,⁴³ ήταν η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς και η απαγόρευση της εξαγωγής των αρχαιοτήτων. Η πρόνοια αυτή αποσκοπούσε στη διακοπή της εθνικής αιμορραγίας που προκαλούσαν οι αγοραπωλησίες αρχαίων και η μεταφορά τους σε συλλογές του εξωτερικού. Η απόλυτη απαγόρευση της εξαγωγής των αρχαιοτήτων ίσχυε για πολλά χρόνια, έως ότου με τον ν. 654/1977 τροποποιήθηκε το άρθρο 45 του τότε ισχύοντος Κ.Ν. 5351/1932 και επιτράπηκε η προσωρινή εξαγωγή αρχαίων προς έκθεση σε μουσεία του εξωτερικού. Σήμερα, οι διατάξεις όχι μόνο για την εξαγωγή αλλά και για την εισαγωγή των πολιτιστικών αγαθών περιλαμβάνονται στον ν. 4858/2021.⁴⁴

1.4.2.3.1 Εισαγωγή πολιτιστικών αγαθών

Ως προς τις εισαγωγές, ο ν. 4858/2021 προβλέπει ότι πολιτιστικά αγαθά εισάγονται ελεύθερα στην ελληνική επικράτεια υπό την επιφύλαξη των διατάξεων της Σύμβασης των Παρισίων, που αφορά τα ληπτέα μέτρα για την απαγόρευση και παρεμπόδιση της παράνομης εισαγωγής, εξαγωγής και μεταβίβασης της κυριότητας των πολιτιστικών αγαθών (UNESCO, 1970), της Σύμβασης UNIDROIT, που αφορά την επιστροφή των κλαπέντων και παρανόμως εξαχθέντων πολιτιστικών αγαθών, της Οδηγίας 2014/60/ΕΕ, σχετικά με την επιστροφή πολιτιστικών αγαθών που έχουν απομακρυνθεί παράνομα από το έδαφος κράτους-μέλους, και των λοιπών Κανόνων του Διεθνούς Δικαίου. Δεν αναφέρεται στο σχετικό άρθρο ο Κανονισμός εισαγωγών (ΕΕ) 2019/880. Ο Κανονισμός αυτός, όμως, είναι δεσμευτικός για τα κράτη-μέλη και, όπως είδαμε στο @Ο.1.4.2.2.4, έχει ήδη τεθεί σε ισχύ η διάταξη του σχετικά με την απαγόρευση εισαγωγής στην Ένωση πολιτιστικών αγαθών που εξάγονται παράνομα από τρίτη χώρα, όπου δημιουργήθηκαν ή και ανακαλύφθηκαν. Επομένως, η μη αναφορά του δεν έχει καμία απολύτως νομική συνέπεια. Εξάλλου, έχει ήδη προβλεφθεί στο άρθρο 64 του ν. 4858/2021 η ποινικοποίηση της παραβίασης της παρ. 1 του άρθρου 3 του Κανονισμού (ΕΕ) 2019/880.

Ο ν. 4858/2021, σε συνδυασμό με την Υ.Α. ΥΠΠΟ/ΔΟΕΠΥ/ΤΟΠΥΝΣ/17759 (Β' 455), προβλέπει ότι όποιος εισάγει ή μεταφέρει στην ελληνική επικράτεια α) αρχαία που χρονολογούνται έως και το 1453, β) μεταγενέστερα του 1453 αρχαία που χρονολο-

43 Δύο μήνες μετά την άφιξη του Όθωνα στην Ελλάδα, στο Ιδρυτικό Διάταγμα της Γραμματείας της Επικρατείας επί των Εκκλησιαστικών και της Δημοσίας Εκπαιδύσεως ορίζεται ότι στις αρμοδιότητές της ανήκει και «η προπαρασκευή εις ανασκαφήν και ανακάλυψιν των απωλεσθέντων αριστουργημάτων των τεχνών, η φροντίς περί της διαφυλάξεως των εισέτι υπάρχοντων και η επαγρύπνησις εις το να μη εξάγονται από το Κράτος (άρθρο 2 του β.δ. της 3/15 Απριλίου 1833)». Παράλληλα, με το άρθρο 12 του β.δ. της 24ης Απριλίου/8ης Μαΐου 1833 ανατέθηκαν στους νομάρχες αρμοδιότητες για την προστασία των αρχαιοτήτων και την απαγόρευση της λαθραίας εξαγωγής τους. Για μια ανάλυση των σχετικών διατάξεων της Αντιβασιλείας, βλ. Βουδούρη, 2003, σ. 18 επόμ.

44 Για μια συνολική επισκόπηση του ελληνικού συστήματος προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς, βλ. Vouduouí, 2010· Παπαετρέπουλος, 2017.

γούνται έως και το 1830 και αποτελούν ευρήματα ανασκαφών ή άλλης αρχαιολογικής έρευνας, ή αποσπάστηκαν από ακίνητα μνημεία, καθώς και θρησκευτικές εικόνες και λειτουργικά αντικείμενα της ίδιας περιόδου, όπως επίσης και γ) κάθε άλλο κινητό αρχαίο που ανήκει σε κατηγορία ομοειδών πολιτιστικών αγαθών, που έχει χαρακτηριστεί ως μνημείο, οφείλει να τα δηλώνει κατά την είσοδό του στη χώρα.

Η δήλωση υποβάλλεται α) όταν πρόκειται για εισαγωγή από τρίτη χώρα, κατά την είσοδο στη χώρα, στην αρμόδια Τελωνειακή Αρχή, όπου τηρούνται οι διατυπώσεις εισαγωγής σύμφωνα με την τελωνειακή νομοθεσία, και ειδοποιείται η αρμόδια υπηρεσία του Υπουργείου Πολιτισμού, β) όταν πρόκειται για μεταφορά από κράτος-μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στην κατά τόπον αρμόδια Εφορεία Αρχαιοτήτων του Υπουργείου Πολιτισμού χωρίς υπαίτια καθυστέρηση. Η σχετική υπουργική απόφαση ονομάζει «εισαγωγή» κάθε είσοδο μνημείου από τρίτες χώρες στην ελληνική επικράτεια, ενώ ονομάζει «διακίνηση» κάθε μεταφορά μνημείου από κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην ελληνική επικράτεια.

Μετά την υποβολή της δήλωσης, αρχαιολόγος της αρμόδιας κατά τόπον Εφορείας Αρχαιοτήτων, με ειδικότητα σχετική με το εισαγόμενο αντικείμενο, προβαίνει στην επιστημονική εξέταση, φωτογράφιση και καταγραφή του δηλωθέντος αγαθού το ταχύτερο δυνατόν. Μόλις ολοκληρωθεί η σχετική διαδικασία, συντάσσεται έκθεση και χορηγείται βεβαίωση για τη δήλωση εισαγωγής.

Εάν το αρχαίο, του οποίου δηλώνεται η εισαγωγή, χρονολογείται έως και το 1453, και η Υπηρεσία του Υπουργείου Πολιτισμού θεωρεί ότι το αρχαίο είχε εξαχθεί από την ελληνική επικράτεια τα τελευταία πενήντα χρόνια πριν από την εισαγωγή του ή ότι προέρχεται από παράνομη αφαίρεση από μνημείο, αρχαιολογικό χώρο, εκκλησία, μουσείο, δημόσια συλλογή, συλλογή θρησκευτικών μνημείων, χώρο αποθήκευσης ευρημάτων ανασκαφών ή άλλο παρεμφερή χώρο που βρίσκεται στην ελληνική επικράτεια ή ότι προέρχεται από παράνομη ανασκαφή εντός αυτής, τότε ζητεί με έγγραφό της από τον δηλούντα να προσκομίσει αποδεικτικά στοιχεία κτήσης ή εισαγωγής, καθώς και να αποδείξει την προέλευσή του και ειδικότερα ότι το αγαθό που δηλώνεται δεν εμπίπτει σε μία από τις προαναφερόμενες περιπτώσεις. Στην περίπτωση αυτή, ο δηλών προσκομίζει αποδεικτικά στοιχεία προέλευσης, κτήσης ή εισαγωγής του, όπως άδεια ή πιστοποιητικό εξαγωγής από τη χώρα προέλευσης, δικαιολογητικά αγοράς, νόμιμα τιμολόγια ή αποδείξεις και τυχόν υφιστάμενη δήλωση στην αρμόδια Τελωνειακή Αρχή εισόδου. Σε περίπτωση απόκτησης της κυριότητας του αρχαίου με άλλο νόμιμο τρόπο, εκτός από πώληση, ιδίως δωρεά, κληρονομιά, κληροδοσία, προσκομίζονται τα αντίστοιχα νόμιμα δικαιολογητικά που την πιστοποιούν.

Αν μετά την αξιολόγηση των αποδεικτικών στοιχείων η αρμόδια υπηρεσία εξακολουθεί να θεωρεί ότι το αρχαίο έχει εξαχθεί κατά την πεντηκονταετία πριν από την εισαγωγή του ή ότι προέρχεται από κάποια άλλη πράξη παράνομης διακίνησης (π.χ. προέρχεται από παράνομη αφαίρεση από μνημείο, από παράνομη ανασκαφή κ.λπ.) και ο δηλών δεν μπορεί να αποδείξει το αντίθετο, χορηγείται άδεια κατοχής σε αυτόν (και όχι βεβαίωση δήλωσης κυριότητας), εκτός εάν δεν

παρέχει τα εχέγγυα για την εκπλήρωση των υποχρεώσεων του κατόχου, και ιδίως αν έχει καταδικαστεί αμετάκλητα για κακούργημα ή παράβαση της νομοθεσίας για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς ή για πλαστογραφία, δωροδοκία, κλοπή, υπεξαίρεση ή αποδοχή προϊόντων εγκλήματος. Εάν, πάλι, αποδεικνύεται ότι το αρχαίο προέρχεται από τις προαναφερόμενες παράνομες πράξεις ή ότι είχε εξαχθεί κατά την πενήνταετία πριν από την εισαγωγή, η κυριότητά του περιέρχεται στο Ελληνικό Δημόσιο. Σημειώνεται ότι η παράλειψη δήλωσης μνημείου που εισάγεται στην ελληνική επικράτεια συνιστά ποινικό αδίκημα, το οποίο σύμφωνα με το άρθρο 58 του ν. 4858/2021 τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι δύο ετών. Πάντως, πρέπει να σημειωθεί ότι το σύστημα που περιγράφεται στον ν. 4858/2021 και στην αντίστοιχη Υ.Α. είναι μάλλον ελληνοκεντρικό ως προς τις κατηγορίες των πολιτιστικών αγαθών. Όταν τεθούν σε εφαρμογή όλες οι διατάξεις του Κανονισμού εισαγωγών (ΕΕ) 2019/880, το ισχύον σύστημα εισαγωγών θα τροποποιηθεί με δραματικό τρόπο. Ήδη έχει τεθεί σε εφαρμογή η διάταξη που απαγορεύει την εισαγωγή στην Ένωση πολιτιστικών αγαθών που εξαγονται παράνομα από τρίτη χώρα, όπου δημιουργήθηκαν ή/και ανακαλύφθηκαν.⁴⁵

1.4.2.3.2 Εξαγωγή πολιτιστικών αγαθών

Ο γενικός κανόνας, όπως αυτός αποτυπώνεται στην παρ. 1 του άρθρου 34 του ν. 4858/2021, είναι ότι η εξαγωγή μνημείων από την ελληνική επικράτεια απαγορεύεται. Η εξαγωγή μνημείων κατ' εξαίρεση επιτρέπεται μόνο ύστερα από άδεια, εφόσον τα προς εξαγωγή μνημεία δεν έχουν ιδιαίτερη σημασία για την πολιτιστική κληρονομιά της χώρας και η απομάκρυνσή τους από τη χώρα δεν πλήττει την ενότητα σημαντικών συλλογών. Ειδικά για μνημεία των τελευταίων εκατό χρόνων, μπορεί να χορηγείται άδεια εξαγωγής, εφόσον δεν κρίνεται απαραίτητη για την πολιτιστική κληρονομιά της χώρας η παραμονή τους σε αυτή. Επιτρέπεται, επίσης, η εξαγωγή μνημείων που α) πιστοποιείται ότι έχουν εισαχθεί προσωρινά στη χώρα και βρίσκονται νομίμως στην κατοχή ή την κυριότητα του ενδιαφερόμενου ή β) έχουν εισαχθεί νομίμως στην ελληνική επικράτεια πριν από διάστημα μικρότερο των τελευταίων πενήντα χρόνων, εφόσον δεν είχαν εξαχθεί προηγουμένως από αυτή.

Τέλος, μπορεί να επιτραπεί η προσωρινή εξαγωγή μνημείων, με σκοπό την έκθεσή τους σε μουσειακούς ή παρεμφερείς χώρους, εφόσον παρέχονται επαρκείς εγγυήσεις για την ασφαλή μεταφορά, έκθεση και επιστροφή τους και αφού σταθμιστεί η σημασία της έκθεσης για την προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς της χώρας, ή ενδεχόμενη αμοιβαιότητα ή με σκοπό τη συντήρησή τους ή για ερευνητικούς ή παιδαγωγικούς σκοπούς, εφόσον παρέχονται αντίστοιχες εγγυήσεις και οι σχετικές εργασίες συντήρησης και έρευνας δεν μπορούν να πραγματοποιηθούν στην Ελλάδα.

Στην υπουργική απόφαση που εκδόθηκε κατ' εξουσιοδότηση του άρθρου 34

45 Παρ. 1 του άρθρου 3 του Κανονισμού (ΕΕ) 2019/880.

του ν. 3028/2002 (νυν κωδικοποιημένου 4858/2021) για τις εξαγωγές⁴⁶ γίνεται διάκριση μεταξύ εξαγωγής (έξοδος πολιτιστικών αγαθών από την ελληνική επικράτεια προς τρίτες χώρες) και αποστολής (μεταφορά πολιτιστικών αγαθών από την ελληνική επικράτεια προς κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης). Και στις δύο περιπτώσεις απαιτείται πάντως η έκδοση σχετικής άδειας. Η άδεια χορηγείται με απόφαση του/της Υπουργού Πολιτισμού ύστερα από γνώμη του αρμόδιου κατά περίπτωση Συμβουλίου (Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο, Κεντρικό Συμβούλιο Νεωτέρων Μνημείων). Σε περίπτωση που δεν χορηγείται άδεια εξαγωγής, μπορεί να εφαρμοστεί η παρ. 8 του άρθρου 28, σύμφωνα με την οποία ο κύριος μνημείου μπορεί να το μεταβιβάσει στο Δημόσιο σε τιμή που συμφωνείται ή ειδιάλως ορίζεται από ειδική εκτιμητική επιτροπή.

Κατά συνέπεια, τα ελληνικά μουσεία που επιθυμούν να εξαγάγουν αντικείμενα των συλλογών τους, τα οποία είναι μνημεία, σε εκθέσεις στο εξωτερικό (ανεξαρτήτως του αν πρόκειται για χώρα-μέλος της ΕΕ ή όχι), για εκθεσιακούς ή εκπαιδευτικούς σκοπούς ή με σκοπό τη συντήρησή τους, θα πρέπει να έχουν προηγουμένως εξασφαλίσει την απαιτούμενη άδεια εξαγωγής/διακίνησης του Υπουργείου Πολιτισμού. Σε περίπτωση που επιθυμούν να εξαγάγουν εκτός ΕΕ για οποιονδήποτε από τους παραπάνω σκοπούς ένα αντικείμενο της συλλογής τους που δεν είναι μνημείο σύμφωνα με το ελληνικό δίκαιο, τότε θα πρέπει, όπως είδαμε στην ενότητα @O.1.4.2.2.3, να ελέγξουν αν το προς εξαγωγή πολιτιστικό αγαθό εμπίπτει στο προστατευτικό πεδίο του Κανονισμού εξαγωγών (ΕΚ) 116/2009. Η εξαγωγή μνημείων χωρίς την απαιτούμενη άδεια είναι παράνομη και συνιστά ποινικό αδίκημα, το οποίο τιμωρείται με κάθειρξη έως 10 χρόνια.⁴⁷ Αντίστοιχα, η εξαγωγή πολιτιστικών αγαθών κατά παράβαση του Κανονισμού (ΕΚ) 116/2009 τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον τριών (3) μηνών, αν η πράξη δεν τιμωρείται βαρύτερα με άλλη διάταξη.⁴⁸

1.4.3 Δέουσα επιμέλεια: Έλεγχος νομιμότητας προέλευσης μουσειακών αντικειμένων

Είναι πάρα πολύ σημαντικό για τα μουσεία να ελέγχουν τη νομιμότητα προέλευσης των αντικειμένων των συλλογών τους. Είδαμε, μάλιστα, παραπάνω ότι το άρθρο 45 του ν. 4858/2021 προβλέπει ότι τα μουσεία απαγορεύεται να αποκτούν ή να δέχονται ως δάνειο ή παρακαταθήκη πολιτιστικά αγαθά για τα οποία υπάρχουν ενδείξεις ότι προέρχονται από κλοπή, παράνομη ανασκαφή ή από άλλη παράνομη ενέργεια ή ότι έχουν αποκτηθεί ή εξαχθεί κατά παράβαση της νομοθεσίας του κράτους προέλευσής τους. Το ερώτημα που γεννάται είναι με ποιον τρόπο πρέπει

46 Υ.Α. ΥΠΠΟ/ΔΟΕΠΥ/ΤΟΠΥΝΣ/17764/2004 (Β' 455).

47 Παρ. 1 του άρθρου 63 του ν. 4858/2021.

48 Παρ. 4 του άρθρου 63 του ν. 4858/2021.

να διενεργηθεί ο έλεγχος νομιμότητας των πολιτιστικών αγαθών που πρόκειται να ενταχθούν σε μια μουσειακή συλλογή. Στην εθνική νομοθεσία δεν υπάρχει κάποια σχετική διάταξη που να υποδεικνύει τη μεθοδολογία για τον έλεγχο νομιμότητας των μουσειακών αντικειμένων. Στο διεθνές και το ενωσιακό δίκαιο, όμως, χρησιμοποιείται ευρέως ο όρος «due diligence», ο οποίος μεταφράζεται ως «δέουσα επιμέλεια». Η δέουσα επιμέλεια είναι μια αγγλοσαξονική έννοια που πρωτοεμφανίστηκε στο δίκαιο των επιχειρήσεων και σημαίνει την επαγρύπνηση που πρέπει να επιδεικνύει ο αγοραστής σε σχέση με αυτό που αγοράζει. Επομένως, η δέουσα επιμέλεια είναι μια νομική έννοια που αναφέρεται σε μια συμπεριφορική υποχρέωση επαγρύπνησης εκ μέρους του φορέα που συμμετέχει στη διαδικασία απόκτησης ενός πολιτιστικού αγαθού. Με άλλα λόγια, η δέουσα επιμέλεια είναι μια σειρά ενεργειών στις οποίες πρέπει να προβαίνουν όλοι οι επιμελείς ενδιαφερόμενοι, προκειμένου να διασφαλίζουν ότι δεν διευκολύνουν οποιαδήποτε παράνομη μεταβίβαση κυριότητας. Άρα, ως δέουσα επιμέλεια νοείται η ενδεδειγμένη αξιολόγηση ενός αντικειμένου που πρόκειται να ενταχθεί στις συλλογές του μουσείου, προκειμένου να διαπιστωθεί το ιστορικό της προέλευσής του και η τήρηση των δεοντολογικών κανόνων, το ιδιοκτησιακό του καθεστώς και η γνησιότητά του (UNESCO, 2021). Ουσιαστικά, τα κριτήρια της δέουσας επιμέλειας είναι αυτά που καθορίζουν αν ο κάτοχος ενός πολιτιστικού αγαθού είναι καλόπιστος ή όχι.⁴⁹

Η Σύμβαση UNIDROIT παραθέτει έναν εξαντλητικό κατάλογο των ενεργειών στις οποίες αναμένεται να προβούν τα ενδιαφερόμενα μέρη όσον αφορά την υποχρέωση δέουσας επιμέλειας: «[...] πρέπει να λαμβάνονται υπόψη όλες οι περιστάσεις της απόκτησης, ιδίως η τεκμηρίωση της προέλευσης του αντικειμένου, οι άδειες μετακίνησης που απαιτούνται βάσει της νομοθεσίας του αιτούντος κράτους-μέλους, ο χαρακτήρας των μερών, το καταβληθέν τίμημα, το κατά πόσον ο κάτοχος συμβουλευτήκε οποιοδήποτε προσβάσιμο μητρώο κλεμμένων πολιτιστικών αγαθών και κάθε σχετική πληροφορία που θα μπορούσε ευλόγως να έχει λάβει ή έλαβε και οποιοδήποτε άλλο μέτρο που θα είχε λάβει ένα λογικό πρόσωπο υπό τις περιστάσεις».⁵⁰ Τα κριτήρια αυτά για τη δέουσα επιμέλεια έχουν ενσωματωθεί πλέον και στην Οδηγία 2014/60 ΕΕ, αλλά και στην εθνική νομοθεσία κάποιων χωρών (Ελβετία, Γερμανία, Ολλανδία). Αξίζει να σημειωθεί ότι τα κριτήρια της δέουσας επιμέλειας (και άρα της καλόπιστης κατοχής) διαφοροποιούνται αναλόγως του χαρακτήρα του αγοραστή. Έτσι, αν ο αγοραστής είναι επαγγελματίας (μουσείο, αρχαιοπώλης, έμπορος νεότερων έργων τέχνης) τα κριτήρια του τι «ευλόγως» θα έπρεπε να είχε αυτός ερευνησει γίνονται πολύ πιο απαιτητικά.

Πρόσθετες πληροφορίες για την κατάσταση ενός αντικειμένου, κατά την άσκηση της δέουσας επιμέλειας, μπορούν να αντληθούν από δημοσιεύσεις, εκθέσεις μουσείων, ειδήσεις και αναφορές για παράνομες ανασκαφές. Επιπλέον, οι έλεγχοι

49 Για μια συνολική ανάλυση της δέουσας επιμέλειας και του ελέγχου προέλευσης των πολιτιστικών αγαθών από τα μουσεία, βλ. Kaye, 2009.

50 Παρ. 4 του άρθρου 4 της Σύμβασης UNIDROIT.

προέλευσης (το λεγόμενο «provenance») συνδέονται άρρηκτα με τη δέουσα επιμέλεια, με στόχο την επαλήθευση της ιστορίας των αντικειμένων και της διαδρομής τους. Η προέλευση ενός αντικειμένου μπορεί να ελεγχθεί μέσω της ανάλυσης των διαθέσιμων εγγράφων (αλληλογραφία, ένορκες βεβαιώσεις, διαθήκες, ιδιωτικές απογραφές, φωτογραφίες κ.λπ.). Σε ορισμένες περιπτώσεις, η κοινή γνώση μπορεί να οδηγήσει σε μια σε βάθος αξιολόγηση του αντικειμένου. Για παράδειγμα, όταν πρόκειται για αντικείμενα με ύποπτη προέλευση από το Ιράκ, τη Λιβύη, το Μάλι, τη Συρία ή την Υεμένη, απαιτούνται περαιτέρω έλεγχοι για να διασφαλιστεί ότι το αντικείμενο δεν έχει κλαπεί, εξαχθεί παράνομα ή ανασκαφεί παράνομα.

Η βάση δεδομένων της UNESCO για τους εθνικούς νόμους περί πολιτιστικής κληρονομιάς (Natlaws) μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως εργαλείο για την εξέταση των εθνικών νόμων, ιδίως όσον αφορά τις διατάξεις περί εξαγωγής πολιτιστικών αγαθών. Επιπλέον, η βάση δεδομένων της UNESCO διαθέτει αντίγραφα των πρωτότυπων πιστοποιητικών εξαγωγής, τα οποία μπορούν να κοινοποιηθούν κατόπιν σχετικού αιτήματος σε οποιονδήποτε ενδιαφερόμενο. Υπάρχουν, επίσης, πολλές βάσεις δεδομένων στις οποίες μπορεί κανείς να αναζητήσει ένα κλεμμένο πολιτιστικό αγαθό (Art Loss Register, εθνικά μητρώα κλεμμένων πολιτιστικών αντικειμένων). Η βάση δεδομένων της INTERPOL για τα κλεμμένα έργα τέχνης είναι προσβάσιμη μέσω της εφαρμογής ID-Art και από τα κινητά τηλέφωνα όλων των πολιτών. Ομοίως, τα Red Lists του ICOM είναι ένα επίσημα αναγνωρισμένο εργαλείο, το οποίο καταγράφει πολιτιστικά αγαθά που κινδυνεύουν. Τα Red Lists μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τη διασταύρωση ύποπτων αντικειμένων. Τέλος, υπάρχουν δύο πλατφόρμες που αξίζει να σημειωθούν: η πλατφόρμα HARCHEO του Παγκόσμιου Οργανισμού Τελωνείων, η οποία χρησιμεύει ως ηλεκτρονική πλατφόρμα ανταλλαγής πληροφοριών, και η SHERLOC του Γραφείου των Ηνωμένων Εθνών για τα Ναρκωτικά και το Έγκλημα, μια πλατφόρμα με πόρους και νόμους σχετικά με το έγκλημα της παράνομης διακίνησης πολιτιστικών αγαθών.⁵¹

51 Βλ. παραπάνω, υποσημείωση 38.

1.5 ΚΩΔΙΚΑΣ ΔΕΟΝΤΟΛΟΓΙΑΣ ΜΟΥΣΕΙΩΝ

1.5.1 Τι είναι οι Κώδικες Δεοντολογίας Μουσείων

Ο Κώδικας Δεοντολογίας είναι ένα σύνολο ηθικών κυρίως αξιών και κανόνων που πρέπει να τηρούν τα μέλη μιας επαγγελματικής ομάδας, π.χ. γιατροί, δικηγόροι, ψυχολόγοι κ.λπ. Στην περίπτωση των μουσείων, ο Κώδικας Δεοντολογίας αποτυπώνει τις γενικές αρχές και τους κανόνες ορθής πρακτικής που αναμένεται να ακολουθούν τα μουσεία και ορίζει τα ελάχιστα επαγγελματικά πρότυπα που μοιράζεται η κοινότητα των μουσείων. Οι κώδικες δεοντολογίας των μουσείων αντανακλούν τις αξίες του θεσμού, αλλά και τα κοινωνικά πλαίσια, τα πρότυπα, τις αξίες, τους κανόνες και τις φιλοσοφίες που καθορίζουν τον τρόπο λειτουργίας των μουσείων σύμφωνα με τις δικές τους αξίες αλλά και εκείνες της κοινωνίας στην οποία ανήκουν (Bounia, 2014, σ. 5).

Κώδικες δεοντολογίας και πρακτικής έχουν χρησιμοποιηθεί από τους επαγγελματίες των μουσείων ήδη από τις αρχές του 20ού αιώνα. Η Αμερικανική Ένωση Μουσείων (American Alliance of Museums – AAM) ήταν η πρώτη που δημοσίευσε επαγγελματικό κώδικα δεοντολογίας για τα μουσεία το 1925. Από τότε, έχει δημιουργηθεί ένας μεγάλος αριθμός σχετικών κωδίκων από εθνικά όργανα (π.χ. Κώδικας Δεοντολογίας των Μουσείων του Ηνωμένου Βασιλείου, Κώδικας Δεοντολογίας για Μουσεία Τέχνης, Επιστήμης και Ιστορίας στην Αυστραλία), από διεθνή (π.χ. Κώδικας Δεοντολογίας Μουσείων του Διεθνούς Συμβουλίου Μουσείων – International Council of Museums/ICOM), αλλά και από μεμονωμένα μουσεία (π.χ. British Museum, Victoria and Albert Museum κ.ά.).

Παρακάτω, θα εξετάσουμε πιο αναλυτικά τον Κώδικα Δεοντολογίας για Μουσεία του ICOM, ο οποίος είναι αφενός ο πιο αντιπροσωπευτικός, αφού έχει τη μεγαλύτερη συμμετοχή μελών σε παγκόσμιο επίπεδο, και αφετέρου έχει τη μεγαλύτερη απήχηση, δεδομένου ότι κάποια διεθνή νομοθετικά κείμενα αναφέρονται σε αυτόν. Εξάλλου, αυτός είναι ο μόνος Κώδικας Δεοντολογίας στον οποίο υπάγονται πολλά ελληνικά μουσεία.

1.5.2 Τι προβλέπει ο Κώδικας Δεοντολογίας του ICOM και ποιους δεσμεύει

Το ICOM ιδρύθηκε τον Νοέμβριο του 1946, ως μη κυβερνητικός οργανισμός, από επαγγελματίες μουσείων –κυρίως αρχαιολόγους, συντηρητές/συντηρήτριες, ιστορικούς τέχνης, μουσειολόγους–, οι οποίοι/οποίες, έχοντας βιώσει τις μεγάλης έκτασης καταστροφές πολιτιστικών αγαθών κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, θέλησαν να αναδείξουν τη σημασία του σεβασμού της πολιτιστικής κληρονομιάς, ώστε να αποτραπούν παρόμοια φαινόμενα στο μέλλον.

Από την αρχή της δημιουργίας του, το ICOM είχε τη στήριξη της UNESCO. Με τις

πρωτοβουλίες του και τις πολυσχιδείς ενέργειές του, συνέβαλε με ουσιαστικό τρόπο στην ανάπτυξη της μουσειολογίας, την αντιμετώπιση των προβλημάτων των μουσείων και τη σύνδεση των μουσείων με την κοινωνία. Μέλη του ICOM μπορούν να γίνουν είτε ιδρύματα (μουσεία) είτε άτομα (επαγγελματίες μουσείων).⁵² Σήμερα το ICOM δραστηριοποιείται σε 138 χώρες και έχει πάνω από 45.000 μέλη.

Μία από τις σημαντικότερες πρωτοβουλίες του ICOM προς την κατεύθυνση της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς ήταν η θέσπιση του Κώδικα Δεοντολογίας (code of ethics), ο οποίος εγκρίθηκε ομόφωνα από τη 15η Γενική του Συνέλευση που έλαβε χώρα στο Μπουένος Άιρες στις 4 Νοεμβρίου 1986. Το αρχικό κείμενο του Κώδικα τροποποιήθηκε, με τον τίτλο «Κώδικας Δεοντολογίας του ICOM για τα Μουσεία», από την 20ή Γενική Συνέλευση στη Βαρκελώνη στις 6 Ιουλίου 2001 και αναθεωρήθηκε από την 21η Γενική Συνέλευση στη Σεούλ στις 8 Οκτωβρίου 2004.

Ο Κώδικας Δεοντολογίας του ICOM για τα μουσεία ορίζει τους βασικούς κανόνες συμπεριφοράς και δράσης για τους επαγγελματίες σε όλον τον κόσμο. Συντάχθηκε με οριζόντιο τρόπο και σχεδιάστηκε ως μέσο επαγγελματικού αυτοελέγχου. Τα μουσεία που είναι μέλη του ICOM δεσμεύονται από τους κανόνες του Κώδικα και πρέπει να συμμορφώνονται με αυτούς. Μια μόνιμη επιτροπή δεοντολογίας (Standing Committee of Ethics – ETHCOM) ασχολείται με τα ζητήματα δεοντολογίας των μουσείων που τίθενται υπόψη της.

Μετά την 25η Γενική Συνέλευση του ICOM, που πραγματοποιήθηκε στο Κιότο το 2019, ξεκίνησε νέα διαδικασία αναθεώρησης του Κώδικα Δεοντολογίας, η οποία δεν έχει ολοκληρωθεί μέχρι σήμερα (2025) και βρίσκεται στη φάση των διαβουλεύσεων.

Μερικές από τις βασικότερες προβλέψεις του Κώδικα Δεοντολογίας του ICOM είναι οι παρακάτω:

Το μουσείο πρέπει να διαθέτει ιδρυτική πράξη και δημοσιευμένο καταστατικό, στο οποίο να ορίζεται το νομικό καθεστώς του, η αποστολή του, η μόνιμη λειτουργία του και ο μη κερδοσκοπικός χαρακτήρας του. Θα πρέπει να διαθέτει επαρκείς κτηριακές εγκαταστάσεις που πληρούν τα πρότυπα υγιεινής και ασφάλειας για τους εργαζόμενους και τους επισκέπτες του, να εξασφαλίζει τη δυνατότητα πρόσβασης του κοινού στις συλλογές του σε τακτά χρονικά διαστήματα και με κανονικό ωράριο. Η διοίκηση του μουσείου θα πρέπει να διασφαλίζει ότι υφίστανται τα απαραίτητα μέτρα ασφάλειας για την προστασία των συλλογών από κλοπή ή φθορές.

Το μουσείο πρέπει να διασφαλίζει ότι υπάρχουν επαρκείς χρηματοοικονομικοί πόροι για την επίτευξη των δραστηριοτήτων του. Το μουσείο θα πρέπει να έχει σαφή πολιτική σχετικά με τις προσοδοφόρες δραστηριότητές του, οι οποίες δεν θα πρέπει να έρχονται σε σύγκρουση με τις βασικές αρχές του μουσειακού οργανισμού.

52 <https://icom.museum/en/get-involved/become-a-member/> (τελευταία επίσκεψη 18 Μαΐου 2025).

Το προσωπικό του μουσείου πρέπει να έχει επαρκή επιστημονική εξειδίκευση και επαγγελματική εμπειρία. Πρέπει να ενθαρρύνεται η εθελοντική εργασία και να διασφαλίζεται ότι οι εθελοντές έχουν γνώση των αρχών του Κώδικα Δεοντολογίας. Το μουσείο πρέπει να διαθέτει πολιτική απόκτησης, προστασίας και χρήσης των συλλογών. Σε κάθε περίπτωση, κανένα αντικείμενο δεν πρέπει να περιέρχεται στο μουσείο με αγορά, δανεισμό, κληροδοσία, δωρεά ή ανταλλαγή χωρίς έγκυρο πιστοποιητικό νόμιμης κατοχής.

Τα μουσεία έχουν υποχρέωση επιμέλειας και σύνταξης πλήρους ιστορικού ως προς τα αντικείμενα που πρόκειται να συμπεριλάβουν στις συλλογές τους. Τα αντικείμενα δεν πρέπει να έχουν αποκτηθεί ή εξαχθεί παρανόμως από τη χώρα προέλευσης και δεν θα πρέπει να προέρχονται από μη εγκεκριμένες εργασίες ή φθορές μνημείων, αρχαιολογικών χώρων ή τόπων γεωλογικού ενδιαφέροντος. Η τεκμηρίωση των συλλογών πρέπει να γίνεται σύμφωνα με τις εγκεκριμένες επαγγελματικές προδιαγραφές, δηλαδή να περιλαμβάνει την ταύτιση και πλήρη περιγραφή κάθε αντικειμένου, καθώς και στοιχεία σχετικά με την προέλευση, την κατάσταση διατήρησής του και τις επεμβάσεις συντήρησης που έχει υποστεί. Το μουσείο οφείλει να παρακολουθεί την κατάσταση των συλλογών, ώστε να κρίνει τότε ένα αντικείμενο χρήζει συντήρησης-αποκατάστασης.

Κύρια υποχρέωση των μουσείων είναι να ενισχύουν τον μορφωτικό τους ρόλο. Για τον λόγο αυτό, τα μουσεία οφείλουν να κάνουν προσιτές στο κοινό τις συλλογές τους και να συνεργάζονται με την κοινότητα που τα ιδρύει. Επίσης, οφείλουν να προβούν στις αναγκαίες ενέργειες για την επιστροφή ενός αντικειμένου της συλλογής τους που τυχόν αποδειχθεί ότι έχει εξαχθεί παράνομα από μια χώρα.

Τα μουσεία οφείλουν να εφαρμόζουν πολιτικές που διασφαλίζουν ότι οι συλλογές τους είναι καταγεγραμμένες, να διαθέτουν τεκμηρίωση σύμφωνα με τις εγκεκριμένες επαγγελματικές προδιαγραφές, να παρακολουθούν την κατάσταση των συλλογών, ώστε να εξασφαλίζεται η συντήρηση και αποκατάστασή τους.

Ιδιαίτερη είναι η ευθύνη των μουσείων απέναντι στην κοινωνία ως προς τη φροντίδα, την προσαρμοστικότητα και την ερμηνεία των πρωτογενών στοιχείων που συλλέγουν και φυλάσσουν στις συλλογές τους. Για τον λόγο αυτό, οποιαδήποτε επιτόπια συλλογή και έρευνα θα πρέπει να είναι σύμφωνη με τους επιστημονικούς κανόνες και τη σχετική εθνική και διεθνή νομοθεσία. Οι επαγγελματίες των μουσείων έχουν υποχρέωση να μοιράζονται τις γνώσεις και την εμπειρία τους με συναδέλφους, επιστήμονες και φοιτητές που ενδιαφέρονται για σχετικά θέματα, να αναγνωρίζουν και να επικροτούν την ανάγκη συνεργασίας και με άλλους οργανισμούς με παρόμοια ενδιαφέροντα (ΑΕΙ, κοινωφελείς οργανισμοί κ.λπ.). Κύρια υποχρέωση των μουσείων είναι να ενισχύουν τον μορφωτικό τους ρόλο και να συνεργάζονται με τις κοινωνίες που τα ιδρύουν. Οι μόνιμες και περιοδικές εκθέσεις θα πρέπει να συνάδουν με την αποστολή, την πολιτική και τους στόχους του μουσείου.

Τα ανθρώπινα κατάλοιπα και τα ιερά αντικείμενα θα πρέπει να εκτίθενται σύμφωνα με τους επαγγελματικούς κανόνες και να λαμβάνονται υπόψη τα ενδιαφέροντα και οι πεποιθήσεις των μελών της κοινότητας ή των εθνολογικών ή θρησκευτικών ομάδων από τις οποίες προέρχονται τα εκθέματα.

Τα μουσεία θα πρέπει να αποφεύγουν να εκθέτουν ή να χρησιμοποιούν με οποιονδήποτε τρόπο αντικείμενα αμφισβητούμενης ή άγνωστης προέλευσης. Θα πρέπει να σέβονται την ακεραιότητα πρωτότυπων έργων και όταν δημιουργούν αντίγραφα ή αναπαραγωγές από έργα των συλλογών τους θα πρέπει να τίθεται σε αυτά η ένδειξη «ακριβές αντίγραφο».

Τα μουσεία οφείλουν να προωθούν τη συνεργασία με μουσεία και πολιτιστικά ιδρύματα που βρίσκονται στις χώρες και τις κοινότητες προέλευσης των συλλογών τους, να είναι έτοιμα για τη διεξαγωγή διαλόγου σε περίπτωση που τεθεί θέμα επιστροφής πολιτιστικών αγαθών στη χώρα από την οποία προέρχονται και να τα επιστρέφουν σε περίπτωση που αποδειχθεί ότι αυτά έχουν εξαχθεί ή μεταβιβαστεί κατά παράβαση των διατάξεων των διεθνών συμβάσεων. Σε καμία περίπτωση δεν αγοράζουν ή αποδέχονται πολιτιστικά αγαθά που προέρχονται από κατεχόμενες χώρες. Τυχόν χρησιμοποίηση από τα μουσεία συλλογών που προέρχονται από σύγχρονες κοινότητες προϋποθέτει ότι η απόκτηση των σχετικών αντικειμένων θα πρέπει να γίνεται χωρίς εκμετάλλευση των κατοχών.

Τα μουσεία οφείλουν να συμμορφώνονται πλήρως με την εθνική νομοθεσία και συγκεκριμένες διεθνείς συμβάσεις.

Οι επαγγελματίες των μουσείων οφείλουν να γνωρίζουν τη νομοθεσία, να έχουν έντιμη συμπεριφορά απέναντι στους συναδέλφους και το μουσείο, να προωθούν την έρευνα και να προστατεύουν τις εμπιστευτικές πληροφορίες που έχουν περιέλθει σε γνώση τους στο πλαίσιο της εργασίας τους.

1.5.3 Σχέση Κώδικα Δεοντολογίας του ICOM με το νομικό πλαίσιο

Ο Κώδικας Δεοντολογίας του ICOM είναι ένα εργαλείο αναφοράς που παρέχει καθοδήγηση στα μουσεία, περιγράφοντας λεπτομερώς την επαγγελματική πρακτική που αναμένεται αυτά να ακολουθήσουν στις δραστηριότητές τους. Τα περισσότερα από 45.000 μουσεία σε όλον τον κόσμο που είναι μέλη του ICOM δεσμεύονται από τον Κώδικα και οφείλουν να συμμορφώνονται με αυτόν. Πρόκειται για νομική δέσμευση σε συμβατικό επίπεδο, δηλαδή ο Κώδικας είναι δεσμευτικός για τα μέλη του όσο αυτά εξακολουθούν να είναι μέλη του. Σε περίπτωση αποχώρησης από το ICOM, παύει να υφίσταται η υποχρέωση συμμόρφωσης με τους κανονισμούς και τους κώδικές του.

Κώδικες δεοντολογίας που ρυθμίζουν άλλους επαγγελματικούς κλάδους (π.χ. για-

τρούς, δικηγόρους κ.λπ.) έχουν αποκτήσει νομοθετική υπόσταση. Δεν ισχύει το ίδιο για τον κώδικα δεοντολογίας των μουσείων. Στην Ελλάδα σήμερα η λειτουργία των μουσείων διέπεται από τις ρυθμίσεις του ν. 4858/2021. Όλα τα μουσεία που λειτουργούν στην Ελλάδα δεσμεύονται από τις διατάξεις του.

Ένα ελληνικό μουσείο που είναι μέλος του ICOM δεσμεύεται και από τον ν. 4858/2021 και από τον Κώδικα Δεοντολογίας του ICOM. Πρέπει, πάντως, να σημειωθεί ότι ο ρόλος του Κώδικα Δεοντολογίας του ICOM είναι κομβικός, τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο, αφού έχει αποκτήσει αναμφισβήτητο κύρος. Κατά συνέπεια, οποιαδήποτε νομοθετική παρέμβαση πραγματοποιείται, είτε σε εθνικό είτε σε διεθνές επίπεδο, και αφορά τα μουσεία ευθυγραμμίζεται με τις διατάξεις του Κώδικα Δεοντολογίας. Ενδέχεται το νομικό πλαίσιο να μην είναι εξίσου λεπτομερές όσο ο Κώδικας Δεοντολογίας του ICOM, αλλά δεν υπάρχει περίπτωση να έρχεται σε ευθεία σύγκρουση με κάποια από τις βασικές αρχές του.

Οι διατάξεις περί κρατικής εγγύησης είναι μάλλον πολύπλοκες. Παρακάτω θα παρουσιάσουμε τον θεσμό της κρατικής εγγύησης μέσα από ένα συγκεκριμένο παράδειγμα, για να καταστεί σαφές το σχετικό θεσμικό πλαίσιο.

Έστω ότι το ελληνικό μουσείο Α, το οποίο ανήκει σε νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου, επιθυμεί να διοργανώσει μια περιοδική έκθεση με εκθέματα από μεγάλα μουσεία του εξωτερικού. Τι πρέπει να κάνει ώστε να λάβει την κρατική εγγύηση;

Πρώτα απ' όλα, το μουσείο πρέπει να υποβάλει αίτηση ανάληψης εγγυητικής υποχρέωσης του Ελληνικού Δημοσίου για τα καλυπτόμενα αγαθά (δηλαδή τα εκθέματα που θα δανειστεί) προς την καθ' ύλην αρμόδια Υπηρεσία του Υπουργείου Πολιτισμού, δηλαδή τη Διεύθυνση Αρχαιολογικών Μουσείων, Εκθέσεων και Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων ή τη Διεύθυνση Νεότερης Πολιτιστικής Κληρονομιάς ή τη Διεύθυνση Εικαστικών, Αρχιτεκτονικής, Φωτογραφίας και Μουσείων Σύγχρονου Πολιτισμού, ανάλογα με το είδος των εκθεμάτων που πρόκειται να δανειστεί.

Η αίτηση με τα απαιτούμενα συνοδευτικά δικαιολογητικά της υποβάλλεται με ηλεκτρονικά μέσα εντός προθεσμίας τουλάχιστον δύο (2) μηνών πριν από την ημερομηνία έναρξης του δανεισμού.

Με την αίτηση συνοποβάλλονται τα εξής δικαιολογητικά:

α. Απόφαση δανεισμού σύμφωνα με τα οριζόμενα στο άρθρο 25 του ν. 4858/2021, ύστερα από εισήγηση της Υπηρεσίας και γνώμη του αρμόδιου κατά περίπτωση Συμβουλίου, με την οποία εγκρίνεται ο δανεισμός και η διοργάνωση της έκθεσης.

β. Συμφωνητικό Δανεισμού μεταξύ του ημεδαπού Μουσείου (Δανειζόμενου) και του αλλοδαπού Μουσείου (Δανειστή), στο οποίο ορίζονται οι υποχρεώσεις των συμβαλλομένων μερών, μεταξύ των οποίων και οι όροι ασφάλισης των εκθεμάτων. Στο Συμφωνητικό Δανεισμού περιλαμβάνεται υποχρεωτικά όρος περί αποδοχής της εγγύησης του Ελληνικού Δημοσίου από το Μουσείο της αλλοδαπής/Δανειστή.

γ. Κατάλογος των καλυπτόμενων αγαθών ανά Φορέα/Δανειστή, με τον αριθμό ευρετηρίου τους, το όνομα του καλλιτέχνη/δημιουργού τους, τις διαστάσεις τους, το υλικό κατασκευής τους και την αξία εκτίμησής τους. Στον Κατάλογο αναγράφεται ο συνολικός αριθμός, η συνολική αξία των καλυπτόμενων αγαθών και το χρονικό διάστημα για το οποίο υποβάλλεται η αίτηση.

δ. Αναφορά του αιτούντος Μουσείου σχετικά με την τήρηση προδιαγραφών ασφαλείας, η οποία περιλαμβάνει:

αα. Κάθε είδους πληροφορία αναφορικά με τη μεταφορά των καλυπτόμενων αγαθών, και πιο συγκεκριμένα το πρόγραμμα και τον τρόπο μεταφοράς τους, τις τυχόν διαφορετικές αποστολές και τα μέσα μεταφοράς που θα χρησιμοποιηθούν, την εξειδικευμένη εταιρεία μεταφοράς έργων τέχνης, η οποία θα αναλάβει τη συσκευασία, την αποσυσκευασία, τη μεταφορά, την επίβλεψη των

τελωνειακών διαδικασιών, την εγκατάσταση και την απεγκατάσταση των καλυπτόμενων αγαθών, τους συνοδούς (couriers) ανά αποστολή, την πρόβλεψη για αστυνομική συνοδεία, τυχόν άλλη ασφάλιση που καλύπτει τα προς μεταφορά έργα κατά τη μετακίνησή τους από το Μουσείο προέλευσης έως το Μουσείο υποδοχής τους και αντιστρόφως, και, τέλος, τυχόν πρόσθετα μέτρα ασφαλείας που απαιτούνται από το Μουσείο της αλλοδαπής/Δανειστή κατά τη μεταφορά, αποθήκευση και έκθεση των καλυπτόμενων αγαθών.

αβ. Ειδικό Δελτίο Ειδικών Υποδομών (Facilities Report) του Μουσείου που φιλοξενεί τα καλυπτόμενα αγαθά, πρότυπο έντυπο του οποίου αναρτάται στην ιστοσελίδα της Διεύθυνσης Αρχαιολογικών Μουσείων, Εκθέσεων και Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων στα ελληνικά και στα αγγλικά. Το Δελτίο Ειδικών Υποδομών συνοδεύεται από κατόψεις του Μουσείου υποδοχής, με ειδική σήμανση των χώρων υποδοχής, αποθήκευσης και έκθεσης των καλυπτόμενων αγαθών, της θέσης των συστημάτων παρακολούθησης και συναγερμού και των μέσων πυροπροστασίας, καθώς και από πρόσφατες σχετικές φωτογραφικές λήψεις σε ψηφιακή μορφή.

αγ. Δελτία Κατάστασης Διατήρησης (Condition Reports) των καλυπτόμενων αγαθών, συμπληρωμένα στην αγγλική γλώσσα και υπογεγραμμένα από το αλλοδαπό Μουσείο, τα οποία θα συνοδεύονται από πρόσφατες έγχρωμες φωτογραφικές λήψεις του κάθε αντικειμένου σε ψηφιακή μορφή, μετά την αποπεράτωση της συντήρησής του, με επισήμανση τυχόν φθορών και αλλοιώσεων επάνω σε αυτές και με ευκρινώς δηλωμένα τα σημεία που χρήζουν προσοχής.

ε. Οικονομικές καταστάσεις των προηγούμενων δύο (2) ετών, από τις οποίες προκύπτει ότι τα έσοδα του Μουσείου δεν υπερβαίνουν το 50% του πραγματικού τους κόστους.

Στη συνέχεια, οι κατά περίπτωση αρμόδιες Υπηρεσίες του ΥΠΠΟ υποβάλλουν τα ανωτέρω δικαιολογητικά και την αναφορά του αιτούντος μουσείου με τα συνημμένα αυτής, προς την αρμόδια Γνωμοδοτική Επιτροπή (άρθρο 45Γ του ν. 4858/2021), προκειμένου η Επιτροπή να διατυπώσει αιτιολογημένη γνώμη για τη συνδρομή των προϋποθέσεων ανάληψης της εγγυητικής υποχρέωσης του Κράτους, την επάρκεια των προδιαγραφών και μέτρων, τη μη στοιχειοθέτηση λόγων για την άρνηση του σχετικού αιτήματος, τον προσδιορισμό του περιεχομένου και της διάρκειας, καθώς και την καλυπτόμενη αξία (άρθρα 45Ε έως 45Η του ν. 4858/2021).

Τέλος, εφόσον πληρούνται όλες οι απαιτούμενες προϋποθέσεις εκδίδεται κοινή απόφαση των Υπουργών Πολιτισμού και Οικονομικών ανάληψης της εγγυητικής υποχρέωσης του Κράτους. Κρίσιμο είναι να σημειωθεί ότι και το υπέρ ου η εγγύηση μουσείο (ή συλλέκτης κ.λπ.) θα πρέπει να αποδεχθεί εγγράφως την απόφαση ανάληψης της εγγυητικής υποχρέωσης του Κράτους.

Αντίστοιχη είναι η διαδικασία που ακολουθείται και στις άλλες περιπτώσεις που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής των άρθρων 45Α-45Ι του ν. 4858/2002. Ανα-

λυτικά, η διαδικασία υποβολής αιτημάτων για όλες τις επιμέρους περιπτώσεις περιγράφεται στην Υ.Α. 66255/2024 (Β' 1278).

Σε κάθε πάντως περίπτωση, προϋπόθεση για την ανάληψη της εγγυητικής υποχρέωσης του Κράτους είναι ότι η έκθεση την οποία αφορά η κρατική εγγύηση θα πρέπει να αποσκοπεί στην προβολή του ελληνικού πολιτισμού ή να έχει ιδιαίτερη αξία για τον εμπλουτισμό της πολιτιστικής, ιστορικής ή καλλιτεχνικής ζωής ή να αποβλέπει στην εκπλήρωση υποχρεώσεων που απορρέουν από διεθνείς συμβάσεις πολιτιστικού χαρακτήρα και, πάντως, συμβάλλουν στην πολιτιστική ή επιστημονική προβολή και δράση της χώρας.

Άλλη προϋπόθεση για την ανάληψη της κρατικής εγγύησης είναι ότι η καλυπτόμενη αξία του συνόλου των καλυπτόμενων αγαθών θα πρέπει να κυμαίνεται μεταξύ του ποσού των είκοσι πέντε χιλιάδων ευρώ και του ποσού των τετρακοσίων εκατομμυρίων ευρώ. Μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις, και ύστερα από ειδικά αιτιολογημένη γνώμη της Γνωμοδοτικής Επιτροπής (άρθρο 45Γ), είναι δυνατόν να αποφασισθεί η ανάληψη εγγυητικής υποχρέωσης για μεγαλύτερο ποσό.

Η χρηματική αξία των καλυπτόμενων αγαθών προσδιορίζεται από το δανειζόμενο μουσείο (στην περίπτωση ανάληψης εγγυητικής υποχρέωσης για δανεισμό από αλλοδαπά μουσεία), ενώ στις περιπτώσεις εκθεμάτων ελληνικών μουσείων η χρηματική αξία των καλυπτόμενων αγαθών που είναι μνημεία καθορίζεται από την εκτιμητική επιτροπή της παρ. 11 του άρθρου 73 του ν. 4858/2021.

Σε περίπτωση επέλευσης κάποιου καλυπτόμενου κινδύνου (μερική ή ολική απώλεια, φθορά και καταστροφή των πολιτιστικών αγαθών),⁵⁴ το μουσείο που φιλοξενεί τα καλυπτόμενα αγαθά οφείλει αμελλητί να ενημερώσει εγγράφως το Υπουργείο Πολιτισμού, καθώς και τα μουσεία που δάνεισαν αυτά, δεδομένου ότι, χωρίς την έγγραφη συγκατάθεση των μουσείων που δάνεισαν, δεν επιτρέπεται καμία

54 Εξαιρείται και αποτελεί λόγο μη καταβολής αποζημίωσης η περίπτωση κατά την οποία η επέλευση του καλυπτόμενου κινδύνου προκαλείται, προέρχεται, απορρέει ή με οποιονδήποτε τρόπο συνδέεται με:

- α) φυσιολογική φθορά, παλαιότητα, προοδευτική αλλοίωση ή χαρακτηριστικά του ίδιου του καλυπτόμενου αγαθού,
- β) αθέμιτη πράξη από πρόθεση ή αμέλεια οργάνου του φορέα που φιλοξενεί τα καλυπτόμενα αγαθά, είτε σε συνεργασία είτε άνευ συνεργασίας με τον φορέα προέλευσης αυτών ή οποιονδήποτε συνεταιίρο, συνεργάτη, υπάλληλο, πράκτορα, εντεταλμένο μεταφορέα ή άλλο πρόσωπο του κύκλου δράσης του φορέα προέλευσης,
- γ) δήμευση, κατάσχεση, εθνικοποίηση ή εντολή οποιασδήποτε κυβέρνησης,
- ε) ελαττώματα του καλυπτόμενου αγαθού που προϋπήρχαν της χορήγησης της εγγύησης ή εμφανίστηκαν, προκλήθηκαν, επήλθαν εκτός του χρονικού διαστήματος της εγγύησης,
- στ) εργασίες καθαρισμού, επισκευής, αποκατάστασης ή συντήρησης που ενεργούνται επί του καλυπτόμενου αγαθού με εντολή, συμφωνία ή έγκριση των προσώπων της περ. β),
- ζ) πόλεμο, κήρυξη πολέμου, πολεμική ή εχθρική πράξη, στάση, εξέγερση, επανάσταση, εισβολή, τρομοκρατική ενέργεια, αεροπειρατεία, πολιτικές αναταραχές και πυρηνική ή ραδιενεργή αντίδραση ή ακτινοβολία.

εργασία αποκατάστασης ή συντήρησης ή άλλη ενέργεια επί των καλυπτόμενων πολιτιστικών αγαθών.

Μετά τη σχετική αίτηση του μουσείου, και μετά τη διατύπωση γνώμης της Γνωμοδοτικής Επιτροπής του άρθρου 45Γ, αποφασίζεται η καταβολή της αποζημίωσης προς το αιτούν μουσείο και υπέρ των δικαιούχων αυτής, προσδιορίζεται το ύψος αυτής σε ευρώ και τίθενται, αν κριθεί αναγκαίο, ειδικότερες προβλέψεις. Στην περίπτωση του παραδείγματός μας (ιδιωτικό μουσείο το οποίο ανήκει σε νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου), ποσοστό ένα τοις εκατό (1%) της αποζημίωσης που πρέπει να καταβληθεί βαρύνει το δανειζόμενο μουσείο με ίδια νομική προσωπικότητα και, στις εκθέσεις της περ. β) της παρ. 2 του άρθρου 45Α, τα δανείζοντα μουσεία με ίδια νομική προσωπικότητα. Τα βαρυνόμενα μουσεία του πρώτου εδαφίου οφείλουν να καταβάλλουν το σχετικό ποσοστό απευθείας προς τους δικαιούχους της εγγύησης από ίδια έσοδα, εντός της προθεσμίας της παρ. 5.

Τη στιγμή που γράφεται ο παρών Οδηγός δεν έχουν εφαρμοστεί ακόμη οι διατάξεις περί κρατικής εγγύησης. Αναμένεται πάντως ότι η εφαρμογή του νέου θεσμικού πλαισίου θα μειώσει σημαντικά το κόστος διοργάνωσης περιοδικών εκθέσεων, ενισχύοντας με αυτό τον τρόπο την εξωστρέφεια των ελληνικών μουσείων.

1.7 ΓΕΝΙΚΟΣ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΚΑΙ ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΙΣ ΜΟΥΣΕΙΩΝ

1.7.1 Εισαγωγή στην προστασία των προσωπικών δεδομένων – Βασικές έννοιες

Δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα είναι «κάθε πληροφορία που αναφέρεται σε φυσικό πρόσωπο του οποίου η ταυτότητα είναι γνωστή ή μπορεί να εξακριβωθεί».⁵⁵ Η Οδηγία (ΕΚ) 95/46 για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων, η οποία ενσωματώθηκε στο ελληνικό δίκαιο με τον ν. 2472/1997, ήταν η πρώτη συστηματική προσπάθεια νομικής προστασίας των προσωπικών δεδομένων και της ιδιωτικότητας του υποκειμένου σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ). Δύο περίπου δεκαετίες μετά την έκδοσή της, κρίθηκε ότι το νομοθετικό αυτό κείμενο έπρεπε να λάβει τη μορφή Κανονισμού, προκειμένου να εξασφαλιστεί η ομοιόμορφη εφαρμογή του σε όλα τα κράτη-μέλη της ΕΕ και να αρθούν οι νομικές ασάφειες και η ανασφάλεια που δημιουργούσε το προηγούμενο νομικό πλαίσιο. Ο Κανονισμός (ΕΕ) 2016/679 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 27ης Απριλίου 2016, για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών (Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων, στο εξής ΓΚΠΔ) κατάργησε την Οδηγία 95/46/ΕΚ και εισήγαγε νέες διατάξεις. Ιδιαίτερα μεγάλη δημοσιότητα δόθηκε στα υψηλά πρόστιμα που προβλέπει ο ΓΚΠΔ, γεγονός που δημιούργησε μια κρίση πανικού στις επιχειρήσεις λίγο πριν τη θέση του ΓΚΠΔ σε εφαρμογή τον Μάιο του 2018. Την ευθύνη για την εποπτεία της εφαρμογής του ΓΚΠΔ στην Ελλάδα έχει η Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα, η οποία είναι μια συνταγματικά κατοχυρωμένη ανεξάρτητη Αρχή.

Ο ΓΚΠΔ εισήγαγε νέες υποχρεώσεις για τους Υπεύθυνους Επεξεργασίας. Υπεύθυνος επεξεργασίας είναι κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο, δημόσια Αρχή, υπηρεσία ή άλλος φορέας που μόνος ή από κοινού με άλλους καθορίζουν τους σκοπούς και τον τρόπο επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα. Κάθε μουσείο, ως νομικό πρόσωπο, είτε δημόσιου είτε ιδιωτικού δικαίου, είναι ένας ανεξάρτητος υπεύθυνος επεξεργασίας, που επεξεργάζεται τα προσωπικά δεδομένα κυρίως των εργαζομένων του (π.χ. φάκελοι εργαζομένων, αναρρωτικές άδειες, ασφαλιστικές εισφορές, μισθολογικά στοιχεία, φορολογικές κρατήσεις κ.λπ.) και των επισκεπτών/επισκεπτριών του (καταγραφή εικόνων προσώπου από κάμερες, στοιχεία ηλεκτρονικών κρατήσεων εισιτηρίων, στοιχεία συμμετεχόντων/συμμετεχουσών σε εκπαιδευτικά προγράμματα κ.λπ.), αλλά επίσης των χορηγών, των «φίλων» του

55 Παρ. 1 του άρθρου 4 του Γενικού Κανονισμού για την Προστασία Δεδομένων.

κ.λπ. Στο παρόν κεφάλαιο, θα σταχυολογήσουμε τις σημαντικότερες υποχρεώσεις που πρέπει να εκπληρώσει ένα μουσείο, ως ανεξάρτητος υπεύθυνος επεξεργασίας προσωπικών δεδομένων, προκειμένου να τελεί σε συμμόρφωση με τον ΓΚΠΔ.

1.7.2 Αρχείο δραστηριοτήτων επεξεργασίας προσωπικών δεδομένων

Η πρώτη και ίσως σημαντικότερη υποχρέωση κάθε υπεύθυνου επεξεργασίας είναι να τηρεί ένα αρχείο δραστηριοτήτων για όλες τις επεξεργασίες προσωπικών δεδομένων που πραγματοποιεί.⁵⁶ Πρόκειται για ένα excel το οποίο, σύμφωνα με το άρθρο του ΓΚΠΔ, περιλαμβάνει τις ακόλουθες πληροφορίες:

- α) Το είδος και τον σκοπό της επεξεργασίας.
- β) Περιγραφή των κατηγοριών υποκειμένων των δεδομένων και των κατηγοριών δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα.
- γ) Τις κατηγορίες αποδεκτών στους οποίους πρόκειται να γνωστοποιηθούν τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα.
- δ) Όπου συντρέχει περίπτωση, τις διαβιβάσεις δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα σε τρίτη χώρα.
- ε) Όπου είναι δυνατόν, τις προβλεπόμενες προθεσμίες διαγραφής των διάφορων κατηγοριών δεδομένων.
- στ) Γενική περιγραφή των τεχνικών και οργανωτικών μέτρων ασφάλειας που λαμβάνονται.

Η παρ. 5 του άρθρου 30 του ΓΚΠΔ διευκρινίζει ότι η υποχρέωση τήρησης αρχείου δραστηριοτήτων επεξεργασίας δεν ισχύει «για μια επιχείρηση ή έναν οργανισμό που απασχολεί λιγότερα από 250 άτομα, εκτός εάν η επεξεργασία που διενεργεί α) ενδέχεται να προκαλέσει κίνδυνο για τα δικαιώματα και τις ελευθερίες των υποκειμένων των δεδομένων, β) η επεξεργασία δεν είναι περιστασιακή ή γ) η επεξεργασία περιλαμβάνει ειδικές κατηγορίες δεδομένων⁵⁷ ή δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα σχετικά με ποινικές καταδίκες και αδικήματα». Επομένως, παρότι διαθέτουν λιγότερους από 250 υπαλλήλους, οι υπεύθυνοι επεξεργασίας ή οι εκτελούντες την επεξεργασία που διενεργούν μία από τις παραπάνω κατηγορίες

⁵⁶ Άρθρο 30 ΓΚΠΔ.

⁵⁷ Ειδικές κατηγορίες δεδομένων (ή ευαίσθητα δεδομένα) είναι τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα που αποκαλύπτουν τη φυλετική ή εθνοτική καταγωγή, τα πολιτικά φρονήματα, τις θρησκευτικές ή φιλοσοφικές πεποιθήσεις ή τη συμμετοχή σε συνδικαλιστική οργάνωση, τα γενετικά δεδομένα, τα βιομετρικά δεδομένα, δεδομένα που αφορούν την υγεία ή τη σεξουαλική ζωή φυσικού προσώπου ή τον γενετήσιο προσανατολισμό.

επεξεργασίας υποχρεούνται να τηρούν αρχείο δραστηριοτήτων επεξεργασίας.⁵⁸

Για να ολοκληρωθεί η συμπλήρωση του αρχείου δραστηριοτήτων του, το μουσείο θα πρέπει προηγουμένως να έχει κάνει πλήρη χαρτογράφηση των δεδομένων που επεξεργάζεται. Η χαρτογράφηση συνήθως επιτυγχάνεται μέσω συνεντεύξεων στα επιμέρους τμήματα του μουσείου. Μέσω αυτών αποτυπώνεται ποιος επεξεργάζεται προσωπικά δεδομένα μέσα στο μουσείο, για ποιον σκοπό, πώς τα φυλάσσει, σε ποιον τα κοινοποιεί και τότε τα διαγράφει.

1.7.3 Κείμενα ενημέρωσης των υποκειμένων σχετικά με την επεξεργασία των δεδομένων τους

Μία από τις βασικότερες αρχές που διέπουν την επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων είναι η αρχή της διαφάνειας. Η αρχή αυτή επιτάσσει ότι όποιος επεξεργάζεται δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα πρέπει να ενημερώνει τα υποκείμενα των δεδομένων σχετικά με την επεξεργασία που πραγματοποιεί. Σύμφωνα με το άρθρο 13 ΓΚΠΔ, η ενημέρωση αυτή περιλαμβάνει τις ακόλουθες πληροφορίες:

- α) Την ταυτότητα και τα στοιχεία επικοινωνίας του υπεύθυνου επεξεργασίας.
- β) Τα στοιχεία επικοινωνίας του υπευθύνου προστασίας δεδομένων, εφόσον υπάρχει.
- γ) Τους σκοπούς της επεξεργασίας για τους οποίους προορίζονται τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα, καθώς και τη νομική βάση για την επεξεργασία.
- δ) Τους αποδέκτες ή τις κατηγορίες αποδεκτών των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, εάν υπάρχουν.
- ε) Κατά περίπτωση, την πρόθεση του υπεύθυνου επεξεργασίας να διαβιβάσει δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα σε χώρα εκτός Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου.
- στ) Το χρονικό διάστημα για το οποίο θα αποθηκευτούν τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα ή, όταν αυτό είναι αδύνατον, τα κριτήρια που καθορίζουν το εν λόγω διάστημα.
- ζ) Την ύπαρξη δικαιώματος υποβολής αιτήματος στον υπεύθυνο επεξεργασίας για πρόσβαση και διόρθωση ή διαγραφή των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα ή περιορισμό της επεξεργασίας που αφορούν το υποκείμενο των δεδομένων, ή δικαιώματος αντίταξης στην επεξεργασία, καθώς και δικαιώματος στη φορητότητα των δεδομένων.

58 Τα μουσεία με λιγότερους από 250 εργαζόμενους (πρόκειται για τη συντριπτική πλειοψηφία των μουσείων) πρέπει να τηρούν αρχεία δραστηριοτήτων επεξεργασίας μόνο για τους τύπους επεξεργασίας που αναφέρονται στην παρ. 5 του άρθρου 30. Έτσι, π.χ., οφείλουν να τηρούν αρχείο για τα δεδομένα υγείας των εργαζόμενων τους (αναρρωτικές άδειες κ.λπ., που είναι ευαίσθητα δεδομένα), για τα συστήματα βιντεοεπιτήρησης (η επεξεργασία δεν είναι περιστασιακή).

η) Το δικαίωμα υποβολής καταγγελίας σε εποπτική Αρχή.

Στην πράξη, ένα μουσείο οφείλει να ετοιμάσει ένα κείμενο ενημέρωσης σχετικά με την επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων α) των εργαζομένων του, β) των επισκεπτών/επισκεπτριών του, γ) των χρηστών/χρηστριών της ιστοσελίδας του.⁵⁹ Τα κείμενα αυτά ενημερώνουν αναλυτικά τις αντίστοιχες κατηγορίες υποκειμένων δεδομένων (εργαζόμενοι/εργαζόμενες, επισκέπτες/επισκέπτριες, χρήστες/χρήστριες ιστοσελίδας), σχετικά με το ποια δεδομένα τους συλλέγει το μουσείο, με ποιον τρόπο, για ποιον σκοπό και πώς τα επεξεργάζεται.

1.7.4 Άσκηση δικαιωμάτων των υποκειμένων

Είδαμε παραπάνω, στο @O.1.6.3, ότι στα κείμενα ενημέρωσης που ετοιμάζει το μουσείο θα πρέπει, μεταξύ άλλων, να ενημερώνει τα υποκείμενα των δεδομένων (εργαζόμενοι/εργαζόμενες, επισκέπτες/επισκέπτριες, χρήστες/χρήστριες ιστοσελίδας) σχετικά με τα δικαιώματά τους και τον τρόπο άσκησης αυτών. Ο ΓΚΠΔ, ο οποίος ενίσχυσε σημαντικά τα δικαιώματα των υποκειμένων σε σχέση με το προϊσχύσαν δίκαιο, προβλέπει τα παρακάτω δικαιώματα των υποκειμένων:

α) Δικαίωμα πρόσβασης: Κάθε υποκείμενο έχει δικαίωμα να αποκτήσει πρόσβαση στα δεδομένα του που επεξεργάζεται ο υπεύθυνος επεξεργασίας, αλλά και να ενημερώνεται σχετικά με το πώς τα χειρίζεται ο υπεύθυνος επεξεργασίας (π.χ. αν το μουσείο, ως εργοδότης, τηρεί αρχείο αξιολόγησης των εργαζομένων, οι εργαζόμενοι/εργαζόμενες έχουν δικαίωμα να έχουν πρόσβαση στα στοιχεία που τηρούνται γι' αυτούς/αυτές).

β) Δικαίωμα διόρθωσης: Κάθε υποκείμενο δικαιούται να προβεί σε διόρθωση ή συμπλήρωση των προσωπικών του δεδομένων, αν αυτά είναι ανακριβή ή ελλιπή.

γ) Δικαίωμα διαγραφής των προσωπικών δεδομένων: Τα υποκείμενα δικαιούνται να ζητήσουν τη διαγραφή ορισμένων ή όλων των προσωπικών τους δεδομένων σε συγκεκριμένες περιστάσεις, εάν δεν υπάρχει νόμιμος λόγος συνέχισης της επεξεργασίας εκ μέρους του υπεύθυνου επεξεργασίας ή υπάρχει νόμιμη υποχρέωση για τη διαγραφή.

δ) Δικαίωμα υποβολής αιτήματος περιορισμού της επεξεργασίας: Το υποκείμενο μπορεί να αιτηθεί να περιοριστεί η επεξεργασία των προσωπικών του δεδομένων. Η έγκυρη αίτηση σημαίνει ότι ο υπεύθυνος επεξεργασίας δικαιούται να αποθηκεύει τα εν λόγω προσωπικά δεδομένα αλλά όχι να τα επεξεργάζεται περαιτέρω.

ε) Δικαίωμα φορητότητας: Το υποκείμενο των δεδομένων δικαιούται να λάβει τα προσωπικά του δεδομένα, τα οποία έχουν υποβληθεί σε επεξεργασία με αυτομα-

⁵⁹ Αν το μουσείο έχει προμηθευτές που είναι φυσικά πρόσωπα (προσοχή: τα νομικά πρόσωπα δεν διαθέτουν προσωπικά δεδομένα), θα πρέπει να διαθέτει και ένα κείμενο ενημέρωσης των προμηθευτών του σχετικά με την επεξεργασία των προσωπικών τους δεδομένων.

τοποιοιμένα μέσα από έναν υπεύθυνο επεξεργασίας, σε δομημένο, κοινώς χρησιμοποιούμενο και αναγνώσιμο από μηχανήματα μορφότυπο (π.χ. XML, JSON, CSV κ.λπ.), προκειμένου να τα μεταφέρει σε άλλον υπεύθυνο επεξεργασίας.

στ) Δικαίωμα εναντίωσης: Το υποκείμενο έχει δικαίωμα να αντιταχθεί στην επεξεργασία των δεδομένων του και ο υπεύθυνος επεξεργασίας σταματά την επεξεργασία των δεδομένων του, αν δεν υφίστανται άλλοι επιτακτικοί και νόμιμοι λόγοι που υπερισχύουν έναντι του συγκεκριμένου δικαιώματος και επιβάλλουν τη συνέχιση της επεξεργασίας.

Αν το υποκείμενο έχει δώσει τη συγκατάθεσή του για επεξεργασία των δεδομένων του, μπορεί να την ανακαλέσει οποιαδήποτε στιγμή με μελλοντική ισχύ. Η ανάκληση δεν επηρεάζει τη νομιμότητα της επεξεργασίας που έχει προηγηθεί. Παραδείγματος χάριν, ένας χρήστης της ιστοσελίδας του μουσείου δίνει τη συγκατάθεσή του για να λαμβάνει το newsletter το μουσείου. Μπορεί ανά πάσα στιγμή να ανακαλέσει τη συγκατάθεσή του και το μουσείο οφείλει να τον διαγράψει από τη λίστα των ατόμων που λαμβάνουν το newsletter του.

Ο υπεύθυνος επεξεργασίας οφείλει να ενημερώνει τα υποκείμενα σχετικά με τον τρόπο άσκησης των δικαιωμάτων τους, π.χ. μέσω υποβολής γραπτού αιτήματος στον Υπεύθυνο Προστασίας Δεδομένων ή σε συγκεκριμένη ηλεκτρονική διεύθυνση του υπεύθυνου επεξεργασίας.

1.7.5 Συμβάσεις επεξεργασίας προσωπικών δεδομένων με εκτελούντες την επεξεργασία

Ο ΓΚΠΔ προβλέπει ότι, όταν ο υπεύθυνος επεξεργασίας αναθέτει σε τρίτους να επεξεργαστούν προσωπικά δεδομένα για λογαριασμό του (αυτοί ονομάζονται εκτελούντες την επεξεργασία) (π.χ. το μουσείο αναθέτει σε εξωτερικό λογιστή να υπολογίσει τη μισθοδοσία του προσωπικού/λαμβάνει από τρίτο πάροχο υπηρεσίες hosting της ιστοσελίδας/συνεργάζεται με εξωτερικό συνεργάτη πληροφορικό, ο οποίος έχει πρόσβαση στα συστήματα πληροφορικής του κ.λπ.), τότε θα πρέπει να υπογραφεί, εκτός από την κύρια σύμβαση παροχής υπηρεσιών, σύμβαση εμπιστευτικότητας και σύμβαση επεξεργασίας προσωπικών δεδομένων, η οποία, σύμφωνα με το άρθρο 28 του ΓΚΠΔ, θα πρέπει να προβλέπει ότι ο εκτελών την επεξεργασία:

α) Επεξεργάζεται τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα μόνο βάσει καταγεγραμμένων εντολών του υπευθύνου επεξεργασίας.

β) Διασφαλίζει ότι τα πρόσωπα που είναι εξουσιοδοτημένα να επεξεργάζονται τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα έχουν αναλάβει δέσμευση τήρησης εμπιστευτικότητας.

γ) Λαμβάνει όλα τα απαιτούμενα τεχνικά και οργανωτικά μέτρα για την ασφάλεια των δεδομένων.

δ) Δεν προσλαμβάνει άλλον εκτελούντα την επεξεργασία χωρίς προηγούμενη ειδική ή γενική άδεια του υπεύθυνου επεξεργασίας.

ε) Επικουρεί τον υπεύθυνο επεξεργασίας για την εκπλήρωση της υποχρέωσής του να απαντά σε αιτήματα για άσκηση των προβλεπόμενων δικαιωμάτων του υποκειμένου των δεδομένων.

στ) Συνδράμει τον υπεύθυνο επεξεργασίας στη διασφάλιση της συμμόρφωσης προς τις υποχρεώσεις του, λαμβάνοντας υπόψη τη φύση της επεξεργασίας και τις πληροφορίες που διαθέτει ο εκτελών την επεξεργασία.

ζ) Κατ' επιλογή του υπεύθυνου επεξεργασίας, διαγράφει ή επιστρέφει όλα τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα στον υπεύθυνο επεξεργασίας μετά το πέρας της παροχής υπηρεσιών επεξεργασίας και διαγράφει τα υφιστάμενα αντίγραφα, εκτός εάν το δίκαιο της Ένωσης ή του κράτους-μέλους απαιτεί την αποθήκευση των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα.

η) Θέτει στη διάθεση του υπεύθυνου επεξεργασίας κάθε απαραίτητη πληροφορία προς απόδειξη της συμμόρφωσης προς τις υποχρεώσεις και επιτρέπει και διευκολύνει τους ελέγχους, περιλαμβανομένων των επιθεωρήσεων, που διενεργούνται από τον υπεύθυνο επεξεργασίας ή από άλλον ελεγκτή εντεταλμένο από τον υπεύθυνο επεξεργασίας.

θ) Ενημερώνει αμέσως τον υπεύθυνο επεξεργασίας, εάν, κατά την άποψή του, κάποια εντολή του υπεύθυνου επεξεργασίας παραβιάζει τον ΓΚΠΔ ή άλλες ενωσιακές ή εθνικές διατάξεις περί προστασίας δεδομένων.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει θεσπίσει τυποποιημένες συμβατικές ρήτρες, οι οποίες ενσωματώνουν τους παραπάνω όρους και μπορούν να χρησιμοποιηθούν από κάθε μουσείο.⁶⁰

1.7.6 Πολιτικές και διαδικασίες

Η κύρια αλλαγή που εισήγαγε ο ΓΚΠΔ σε σχέση με το προϊσχύσαν δίκαιο ήταν η αλλαγή του θεσμικού μοντέλου προστασίας των προσωπικών δεδομένων. Η Οδηγία 95/46 και, αντίστοιχα, ο ν. 2472/1997, που την ενσωμάτωσε στο ελληνικό δίκαιο, είχαν καθιερώσει το μοντέλο θεσμικού ελέγχου από την ανεξάρτητη Αρχή, δηλαδή οι υπεύθυνοι επεξεργασίας υπέβαλλαν αίτηση αδειοδότησης στην Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα για την επεξεργασία ευαίσθητων δεδομένων, της γνωστοποιούσαν τη λειτουργία συστημάτων βιντεοσκόπησης κ.λπ. Ο ΓΚΠΔ εισήγαγε το μοντέλο αυτορρύθμισης, βάσει του οποίου ο υπεύθυνος επεξεργασίας φέρει την ευθύνη και είναι σε θέση ανά πάσα στιγμή να αποδείξει τη συμμόρφωσή του με τις απαιτήσεις του ΓΚΠΔ. Στο πλαίσιο αυτό, είναι απαραίτητο

60 Τα κείμενα των τυποποιημένων συμβατικών ρητρών είναι διαθέσιμα σε όλες τις γλώσσες στο: https://eur-lex.europa.eu/eli/dec_impl/2021/914/oj (τελευταία επίσκεψη 18 Μαΐου 2025).

κάθε υπεύθυνος επεξεργασίας να υιοθετεί πολιτικές και διαδικασίες που θα του επιτρέπουν όχι μόνο να συμμορφώνεται με τις διατάξεις του ΓΚΠΔ, αλλά και να αποδεικνύει αυτή του τη συμμόρφωση. Η σημαντικότερη πολιτική που είναι απαραίτητη σε κάθε οργανισμό είναι η πολιτική προστασίας προσωπικών δεδομένων. Σε αυτή, κάθε υπεύθυνος επεξεργασίας θέτει τις βασικές του επιλογές και προτεραιότητες σε σχέση με την εκ μέρους του επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων. Πολύ σημαντική, επίσης, είναι και η διαδικασία αντιμετώπισης περιστατικού παραβίασης προσωπικών δεδομένων, η οποία επιτρέπει στον κάθε φορέα να είναι σε ετοιμότητα και να μπορεί να αντιμετωπίζει χωρίς καθυστέρηση κάθε περιστατικό παραβίασης. Ανάλογα με τις δραστηριότητες και τον τρόπο οργάνωσης του κάθε υπεύθυνου επεξεργασίας, μπορούν να υιοθετηθούν διαφορετικές πολιτικές και διαδικασίες. Ένα μουσείο, π.χ., θα μπορούσε να έχει μια διαδικασία απόρριψης εξοπλισμού, πολιτική φυσικής ασφάλειας, πολιτική καθαρού γραφείου/καθαρής οθόνης κ.λπ.

1.7.7 Διενέργεια Μελέτης Εκτίμησης Αντικτύπου (Data Protection Impact Assessment – DPIA)

Σύμφωνα με το άρθρο 35 ΓΚΠΔ, «όταν ένα είδος επεξεργασίας, ιδίως με χρήση νέων τεχνολογιών και συνεκτιμώντας τη φύση, το πεδίο εφαρμογής, το πλαίσιο και τους σκοπούς της επεξεργασίας, ενδέχεται να επιφέρει υψηλό κίνδυνο για τα δικαιώματα και τις ελευθερίες των φυσικών προσώπων, ο υπεύθυνος επεξεργασίας διενεργεί, πριν από την επεξεργασία, εκτίμηση των επιπτώσεων των σχεδιαζόμενων πράξεων επεξεργασίας στην προστασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα». Η εκτίμηση αντικτύπου σχετικά με την προστασία δεδομένων απαιτείται ιδίως στην περίπτωση:

α) Συστηματικής και εκτενούς αξιολόγησης προσωπικών πτυχών σχετικά με φυσικά πρόσωπα, η οποία βασίζεται σε αυτοματοποιημένη επεξεργασία, περιλαμβανομένης της κατάρτισης προφίλ, και στην οποία βασίζονται αποφάσεις που παράγουν έννομα αποτελέσματα σχετικά με το φυσικό πρόσωπο ή ομοίως επηρεάζουν σημαντικά το φυσικό πρόσωπο.

β) Μεγάλης κλίμακας επεξεργασίας ευαίσθητων δεδομένων (δηλαδή, δεδομένων που αποκαλύπτουν τη φυλετική ή εθνοτική καταγωγή, τα πολιτικά φρονήματα, τις θρησκευτικές ή φιλοσοφικές πεποιθήσεις ή τη συμμετοχή σε συνδικαλιστική οργάνωση, γενετικών δεδομένων, βιομετρικών δεδομένων με σκοπό την αδιαμφισβήτητη ταυτοποίηση προσώπου, δεδομένων που αφορούν την υγεία ή δεδομένων που αφορούν τη σεξουαλική ζωή φυσικού προσώπου ή τον γενετήσιο προσανατολισμό και δεδομένων σχετικά με ποινικές καταδίκες).

γ) Συστηματικής παρακολούθησης δημοσίου προσβάσιμου χώρου σε μεγάλη κλίμακα.

Ένα μουσείο κατά κανόνα δεν θα εμπίπτει στις παραπάνω α και β περιπτώσεις. Είναι πολύ πιθανό, όμως, να έχει εγκαταστήσει σύστημα βιντεοπαρακολούθησης

στον χώρο του, ώστε να ελέγχει την ασφάλεια των εκθεμάτων του. Η Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα (ΑΠΔΠΧ) έχει εκδώσει κατάλογο με τα είδη των πράξεων επεξεργασίας που υπόκεινται στην υποχρέωση διενέργειας μελέτης αντικτύπου κινδύνου.⁶¹ Σύμφωνα με αυτή, είναι απαραίτητη η διενέργεια DPIA σε περίπτωση συστηματικής και σε μεγάλη κλίμακα επεξεργασίας για την παρακολούθηση, την παρατήρηση ή τον έλεγχο των φυσικών προσώπων, με χρήση δεδομένων που συλλέγονται μέσω συστημάτων βιντεοεπιτήρησης ή μέσω δικτύων ή με οποιοδήποτε άλλο μέσο σε δημόσιο χώρο, δημοσίως προσβάσιμο χώρο ή ιδιωτικό χώρο προσιτό σε απεριόριστο αριθμό προσώπων. Το παράδειγμα που δίνει η Αρχή σε αυτή την περίπτωση είναι η λειτουργία καμερών σε εμπορικό κέντρο. Κατά τον προσδιορισμό τού κατά πόσον η επεξεργασία τελείται σε μεγάλη κλίμακα, η Αρχή διευκρινίζει ότι θα πρέπει να λαμβάνονται συγκεκριμένα υπόψη οι ακόλουθες παράμετροι: α) ο αριθμός των εμπλεκόμενων υποκειμένων των δεδομένων, είτε ως συγκεκριμένος αριθμός είτε ως ποσοστό επί του συναφούς πληθυσμού, β) ο όγκος των δεδομένων και/ή το εύρος των διαφόρων στοιχείων δεδομένων που υποβάλλονται σε επεξεργασία, γ) η διάρκεια ή ο μόνιμος χαρακτήρας της δραστηριότητας επεξεργασίας δεδομένων, δ) το γεωγραφικό εύρος της δραστηριότητας επεξεργασίας.

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, δεν προκύπτει αβίαστα το κατά πόσον η λειτουργία συστήματος βιντεοπαρακολούθησης σε μουσείο συνιστά παρακολούθηση σε μεγάλη κλίμακα. Ανάλογα με την επισκεψιμότητα του μουσείου, ενδέχεται ο αριθμός των προσώπων που παρακολουθούνται να είναι μεγάλος, ενώ ο χαρακτήρας της επεξεργασίας θα είναι σε κάθε περίπτωση μόνιμος. Για τον λόγο αυτό, θεωρούμε ότι είναι ασφαλέστερο να διενεργηθεί μελέτη εκτίμησης αντικτύπου, ώστε να μην διατρέχει το μουσείο κανέναν κίνδυνο επιβολής προστίμου σε περίπτωση ελέγχου από την ΑΠΔΠΧ. Για τη μελέτη εκτίμησης αντικτύπου, όπως άλλωστε και για τις υπόλοιπες ενέργειες συμμόρφωσης με τον ΓΚΠΔ, το μουσείο θα πρέπει να απευθυνθεί σε ειδικούς (νομικό και πληροφορικό) με εξειδίκευση σε θέματα προστασίας προσωπικών δεδομένων.

Σε κάθε περίπτωση, η εκτίμηση περιέχει τουλάχιστον: α) συστηματική περιγραφή των προβλεπόμενων πράξεων επεξεργασίας και των σκοπών της επεξεργασίας, περιλαμβανομένου, κατά περίπτωση, του έννομου συμφέροντος που επιδιώκει ο υπεύθυνος επεξεργασίας, β) εκτίμηση της αναγκαιότητας και της αναλογικότητας των πράξεων επεξεργασίας σε συνάρτηση με τους σκοπούς, γ) εκτίμηση των κινδύνων για τα δικαιώματα και τις ελευθερίες των υποκειμένων των δεδομένων, δ) τα προβλεπόμενα μέτρα αντιμετώπισης των κινδύνων, ώστε να διασφαλίζεται η προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα.

61 Απόφαση 65/2018, διαθέσιμη στο: https://www.dpa.gr/sites/default/files/2019-09/65_2018anonym.pdf (τελευταία επίσκεψη 18 Μαΐου 2025).

Το άρθρο 37 ΓΚΠΔ προβλέπει ότι υπάρχει υποχρέωση ορισμού Υπεύθυνου Προστασίας Δεδομένων όταν: α) η επεξεργασία διενεργείται από δημόσια Αρχή ή φορέα (εκτός από δικαστήρια που ενεργούν στο πλαίσιο της δικαιοδοτικής τους αρμοδιότητας), β) οι βασικές δραστηριότητες του υπεύθυνου επεξεργασίας συνιστούν πράξεις επεξεργασίας οι οποίες, λόγω της φύσης, του πεδίου εφαρμογής και/ή των σκοπών τους, απαιτούν τακτική και συστηματική παρακολούθηση των υποκειμένων των δεδομένων σε μεγάλη κλίμακα, γ) οι βασικές δραστηριότητες του υπεύθυνου επεξεργασίας συνιστούν μεγάλης κλίμακας επεξεργασία ευαίσθητων δεδομένων.

Σε συνέχεια των παραπάνω, είναι οπωσδήποτε υποχρεωτικός ο ορισμός DPO για τα μουσεία όταν αυτά είναι δημόσιοι φορείς (είτε ανήκουν στο Ελληνικό Δημόσιο είτε είναι ανεξάρτητα Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου). Για τα υπόλοιπα μουσεία, ο ορισμός DPO αποτελεί καλή πρακτική, αλλά δεν είναι υποχρεωτικός, δεδομένου ότι, κατά κανόνα, οι βασικές δραστηριότητες των μουσείων δεν συνεπάγονται τακτική και συστηματική παρακολούθηση υποκειμένων σε μεγάλη κλίμακα (εκτός αν υπάρχει πολύ εκτεταμένο σύστημα βιντεοπαρακολούθησης) ούτε συνιστούν μεγάλης κλίμακας επεξεργασία ευαίσθητων δεδομένων (τα μουσεία επεξεργάζονται τα ευαίσθητα δεδομένα υγείας των εργαζομένων τους, π.χ. αναρρωτικές άδειες, αλλά αυτή δεν είναι μια βασική τους δραστηριότητα, ούτε συνήθως είναι μεγάλης κλίμακας επεξεργασία).

Ο υπεύθυνος προστασίας δεδομένων, ο οποίος διορίζεται βάσει επαγγελματικών προσόντων και ιδίως βάσει της εμπειρογνωσίας που διαθέτει στον τομέα του δικαίου και των πρακτικών περί προστασίας δεδομένων,⁶² α) ενημερώνει και συμβουλεύει τον υπεύθυνο επεξεργασίας και τους/τις υπαλλήλους του σχετικά με τις υποχρεώσεις τους, που απορρέουν από τον ΓΚΠΔ και την εθνική νομοθεσία για την προστασία των προσωπικών δεδομένων, β) παρακολουθεί τη συμμόρφωση με τον ΓΚΠΔ και με τις πολιτικές του υπεύθυνου επεξεργασίας σε σχέση με την προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και καταρτίζει τους/τις υπαλλήλους που συμμετέχουν στις πράξεις επεξεργασίας, γ) παρέχει συμβουλές, όταν ζητείται, όσον αφορά την εκτίμηση αντικτύπου σχετικά με την προστασία των δεδομένων, δ) συνεργάζεται με την εποπτική Αρχή, ε) ενεργεί ως σημείο επικοινωνίας για την εποπτική Αρχή για ζητήματα που σχετίζονται με την επεξεργασία προσωπικών δεδομένων.⁶³

Ο υπεύθυνος προστασίας δεδομένων μπορεί να είναι μέλος του προσωπικού του μουσείου (αρκεί να διασφαλίζεται ότι από τα καθήκοντά του δεν προκύπτει

62 Άρθρο 38 ΓΚΠΔ.

63 Άρθρο 39 ΓΚΠΔ.

σύγκρουση με τον ρόλο του ως DPO, π.χ. ο επικεφαλής του τμήματος πληροφορικής, που είναι υπεύθυνος για ένα μεγάλο κομμάτι των επεξεργασιών προσωπικών δεδομένων που πραγματοποιούνται σε ένα μουσείο, δεν μπορεί να είναι DPO) ή να ασκεί τα καθήκοντά του βάσει σύμβασης παροχής υπηρεσιών (συνήθως υπηρεσίες DPO παρέχουν νομικοί ή πληροφορικοί με εξειδίκευση στην προστασία των προσωπικών δεδομένων). Ο υπεύθυνος προστασίας δεδομένων δεσμεύεται από την τήρηση του απορρήτου ή της εμπιστευτικότητας σχετικά με την εκτέλεση των καθηκόντων του και λογοδοτεί απευθείας στο ανώτατο διοικητικό επίπεδο του μουσείου.

1.8 ΜΟΥΣΕΙΑ ΚΑΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ

Κατά τη λειτουργία των μουσείων ανακύπτουν συχνά ζητήματα πνευματικής ιδιοκτησίας, που σχετίζονται ιδίως με τη χρήση των έργων που συμπεριλαμβάνουν στις συλλογές τους, εφόσον τα έργα αυτά προστατεύονται κατά το δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας. Η κατανόηση των βασικών αρχών του δικαίου της πνευματικής ιδιοκτησίας είναι κρίσιμη για τα μουσεία, τόσο για την αποφυγή παραβιάσεων όσο και για την ορθή διαχείριση των συλλογών τους.

1.8.1 Γενικά για τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας

Κατά το νόμο 2121/1993 (Α' 23), ως έργο νοείται κάθε πρωτότυπο πνευματικό δημιούργημα λόγου, τέχνης ή επιστήμης, που εκφράζεται με οποιαδήποτε μορφή, ιδίως τα γραπτά ή προφορικά κείμενα, οι μουσικές συνθέσεις, με κείμενο ή χωρίς, τα θεατρικά έργα, με μουσική ή χωρίς, οι χορογραφίες και οι παντομίμες, τα οπτικοακουστικά έργα, τα έργα των εικαστικών τεχνών, στα οποία περιλαμβάνονται τα σχέδια, τα έργα ζωγραφικής και γλυπτικής, τα χαρακτικά έργα και οι λιθογραφίες, τα αρχιτεκτονικά έργα, οι φωτογραφίες, τα έργα των εφαρμοσμένων τεχνών, οι εικονογραφήσεις, οι χάρτες, τα τρισδιάστατα έργα που αναφέρονται στη γεωγραφία, την τοπογραφία, την αρχιτεκτονική ή την επιστήμη. Επίσης ως έργα νοούνται οι μεταφράσεις, οι διασκευές, οι προσαρμογές και οι άλλες μετατροπές έργων ή εκφράσεων της λαϊκής παράδοσης, καθώς και οι συλλογές έργων ή συλλογές εκφράσεων της λαϊκής παράδοσης ή απλών γεγονότων και στοιχείων, όπως οι εγκυκλοπαίδειες, και οι ανθολογίες (και οι βάσεις δεδομένων), εφόσον η επιλογή ή η διευθέτηση του περιεχομένου τους είναι πρωτότυπη και υπό την επιφύλαξη των δικαιωμάτων στα προϋπάρχοντα έργα. Προστατεύονται επίσης και τα προγράμματα ηλεκτρονικών υπολογιστών και το προπαρασκευαστικό υλικό του σχεδιασμού τους.

Προϋπόθεση για να τύχει προστασίας οποιοδήποτε έργο είναι να είναι πρωτότυπο. Πρωτοτυπία είναι η ιδιαίτερη ατομικότητα του έργου, που οφείλεται στην προσωπική συμβολή του δημιουργού του. Βασικό κριτήριο της πρωτοτυπίας είναι η κρίση ότι κάτω από παρόμοιες συνθήκες και με τους ίδιους στόχους, κανένας άλλος δημιουργός, κατά λογική πιθανολόγηση, δεν ήταν σε θέση να δημιουργήσει έργο όμοιο ή ότι το έργο παρουσιάζει μια ατομική ιδιομορφία ή ένα ελάχιστο όριο «δημιουργικού ύψους», έτσι ώστε να ξεχωρίζει και να διαφοροποιείται από τα έργα της καθημερινότητας ή από άλλα παρεμφερή έργα.

Ο νόμος 2121/1993 παρέχει στον δημιουργό του έργου μια σειρά από απόλυτα και αποκλειστικά δικαιώματα, τα οποία διακρίνονται σε δύο κατηγορίες: τα περιουσιακά και τα ηθικά. Στο περιουσιακό δικαίωμα του/της δημιουργού περιλαμβάνονται οι εξουσίες που σχετίζονται με την οικονομική εκμετάλλευση του έργου του/της, δηλαδή το δικαίωμα του/της δημιουργού να επιτρέπει ή να απαγορεύει την

εγγραφή και την άμεση ή έμμεση, προσωρινή ή μόνιμη αναπαραγωγή του έργου, με οποιοδήποτε μέσο και οποιαδήποτε μορφή, εν όλω ή εν μέρει, τη μετάφραση, τη διασκευή, την προσαρμογή ή άλλη μετατροπή του έργου, τη διανομή στο κοινό του έργου ή αντίτυπα αυτού με οποιαδήποτε μορφή μέσω πώλησης ή με άλλους τρόπους, τη δημόσια εκτέλεση, τη ραδιοτηλεοπτική μετάδοση ή αναμετάδοση και την παρουσίαση στο κοινό του έργου, την εκμίσθωση, όσον αφορά το πρωτότυπο ή τα αντίτυπά του, και ειδικά για τα οπτικοακουστικά έργα τον δημόσιο δανεισμό αυτών. Το ηθικό δικαίωμα παρέχει στον/στη δημιουργό σειρά εξουσιών που σκοπό έχουν τη διαφύλαξη του δεσμού του/της με το έργο και συμπεριλαμβάνουν την εξουσία δημοσίευσης του έργου, την εξουσία αναγνώρισης της πατρότητας επί του έργου και ιδίως την εξουσία να απαιτεί, στο μέτρο του δυνατού, τη μνεία του ονόματός του/της στα αντίτυπα του έργου του/της και σε κάθε δημόσια χρήση του έργου του/της ή, αντίθετα, να κρατάει την ανωνυμία του/της ή να χρησιμοποιεί ψευδώνυμο, την εξουσία απαγόρευσης κάθε παραμόρφωσης, περικοπής ή άλλης τροποποίησης του έργου του/της, καθώς και κάθε προσβολής οφειλόμενης στις συνθήκες παρουσίασης του έργου στο κοινό, την εξουσία προσπέλασης στο έργο του/της, έστω και αν το περιουσιακό δικαίωμα στο έργο ή η κυριότητα στον υλικό φορέα του έργου ανήκει σε άλλον, και ειδικά προκειμένου περί έργων λόγου ή επιστήμης την εξουσία υπαναχώρησης από συμβάσεις μεταβίβασης του περιουσιακού δικαιώματος ή εκμετάλλευσής του ή άδειας εκμετάλλευσής του εφόσον αυτό είναι αναγκαίο για την προστασία της προσωπικότητάς του/της εξαιτίας μεταβολής στις πεποιθήσεις του/της ή στις περιστάσεις και με καταβολή αποζημίωσης στον αντισυμβαλλόμενο για τη θετική του ζημία.

Επιπλέον, για τα «πρωτότυπα έργα τέχνης», δηλαδή τα έργα εικαστικών τεχνών, όπως πίνακες, κολλάζ, έργα ζωγραφικής, σχέδια, εικόνες χαρακτηριστικής, χαλκογραφίες και λιθογραφίες, τα γλυπτά, τα εργόχειρα χαλιά τοίχου (ταπισερί), τα κεραμικά, τα έργα υαλουργίας και τις φωτογραφίες, προβλέπεται υπέρ των δημιουργών τους δικαίωμα παρακολούθησης, που τους παρέχει δικαίωμα είσπραξης ενός ποσοστού επί του τιμήματος κάθε μεταπώλησης του έργου μετά την πρώτη μεταβίβασή του από αυτούς. Το δικαίωμα αυτό ισχύει αποκλειστικά σε κάθε μεταπώληση στην οποία συμμετέχουν, ως πωλητές, αγοραστές ή ενδιάμεσοι, επαγγελματίες της αγοράς έργων τέχνης, όπως οίκοι δημοπρασιών, γκαλερί έργων τέχνης και γενικά οποιοσδήποτε έμπορος έργων τέχνης. Στο πεδίο προστασίας του δικαιώματος παρακολούθησης εμπίπτουν και τα αντίτυπα έργων τέχνης τα οποία έχουν δημιουργηθεί ή παραχθεί σε περιορισμένο αριθμό από τον/την ίδιο/ίδια τον/τη δημιουργό ή υπό την ευθύνη του/της. Κατά κανόνα τα αντίτυπα αυτά πρέπει να είναι αριθμημένα, να έχουν υπογραφεί ή να έχουν κατ' άλλο τρόπο εγκριθεί από τον/τη δημιουργό.

Η διάρκεια της πνευματικής ιδιοκτησίας είναι ίση με τη ζωή του/της δημιουργού και εβδομήντα χρόνια μετά τον θάνατό του/της. Μετά τη λήξη της προστασίας, το έργο καθίσταται κοινό κτήμα, ή με διαφορετική διατύπωση μεταπίπτει, ανήκει στον δημόσιο τομέα (public domain), και καθένας μπορεί να το χρησιμοποιήσει ελεύθερα, χωρίς να απαιτείται άδεια του/της δημιουργού.

Ωστόσο, και μετά τη λήξη της προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας, ο ν. 2121/1993 προβλέπει ότι το Δημόσιο, εκπροσωπούμενο από τον Υπουργό Πολιτισμού, μπορεί να ασκεί τις εξουσίες αναγνώρισης της πατρότητας του/της δημιουργού και τις εξουσίες προστασίας της ακεραιότητας του έργου που απορρέουν από το ηθικό δικαίωμα.

Ο ν. 2121/1993 παρέχει προστασία και στα πρόσωπα εκείνα που με τις εργασίες (εισφορές) τους, που σχετίζονται με την πνευματική δημιουργία, συμβάλλουν, και μάλιστα πολλές φορές καθοριστικά, στη δημόσια εκτέλεση ή την αναπαραγωγή και γενικά τη διάδοση των έργων. Οι καλλιτέχνες/καλλιτέχνιδες που ερμηνεύουν ή εκτελούν έργα (λ.χ. ηθοποιοί, μουσικοί, τραγουδιστές/τραγουδίστριες, χορωδοί, χορευτές/χορεύτριες κ.λπ.), οι παραγωγοί υλικών φορέων ήχου ή εικόνας ή εικόνας και ήχου (ήτοι οι παραγωγοί φωνογραφημάτων και οπτικοακουστικών έργων) που εγγράφουν και διακινούν στο κοινό έργα, ερμηνείες και εκτελέσεις, οι ραδιοτηλεοπτικοί οργανισμοί που μεταδίδουν έργα, ερμηνείες και εκτελέσεις, οι εκδότες εντύπων, είναι φορείς συγγενικών δικαιωμάτων όσον αφορά τις εισφορές τους.

1.8.2 Ρυθμίσεις του ν. 2121/1993 περί πνευματικής ιδιοκτησίας που αφορούν τη λειτουργία των μουσείων

Κάθε μουσείο που αποκτά στη συλλογή του ένα έργο που εμπίπτει στο πεδίο προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας, με βάση όσα προαναφέρθηκαν, αποκτά την κυριότητα του υλικού φορέα στον οποίο ενσωματώνεται το έργο. Αντίθετα, δεν αποκτά τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας επί του έργου και επομένως για να προβεί σε οποιαδήποτε πράξη αναπαραγωγής ή εν γένει εκμετάλλευσης του έργου απαιτείται η μεταβίβαση του αντίστοιχου περιουσιακού δικαιώματος από τον/τη δημιουργό στο μουσείο ή η παραχώρηση αντίστοιχης άδειας αναπαραγωγής κ.λπ. Η μεταβίβαση ή η παραχώρηση άδειας γίνεται εγγράφως, διαφορετικά είναι άκυρη υπέρ του/της δημιουργού και αφορά αποκλειστικά τα περιουσιακά δικαιώματα, τις εξουσίες δηλαδή εκμετάλλευσης του έργου, διότι το ηθικό δικαίωμα είναι αμεταβίβαστο και παραμένει πάντα στον/στη δημιουργό.

Η διατήρηση του ηθικού δικαιώματος σημαίνει ότι ακόμα και εάν ο/η δημιουργός μεταβιβάσει στο μουσείο το σύνολο των περιουσιακών εξουσιών του/της, το μουσείο, κατά την άσκηση αυτών, σε κάθε χρήση, αναπαραγωγή και παρουσίαση του έργου στο κοινό, υποχρεούται αφενός να αναφέρει το όνομα του/της δημιουργού, αφετέρου να μην θίγει την ακεραιότητα του έργου, απαγορευομένων τροποποιήσεων, περικοπών ή άλλων αλλοιώσεων του έργου εκτός εάν έχουν ρητά επιτραπεί ή στις οποίες έχει συναινέσει ο/η δημιουργός, και, τέλος, οι συνθήκες παρουσίασης του έργου πρέπει να μην προσβάλλουν τον/τη δημιουργό.

Ο νόμος 2121/1993 προβλέπει μια σειρά περιορισμών της πνευματικής ιδιοκτησίας, εισάγοντας εξαιρέσεις στο απόλυτο περιουσιακό δικαίωμα του/της δημιουργού,

ορισμένες εκ των οποίων αναφέρονται ειδικά στα μουσεία, ενώ άλλες αφορούν δραστηριότητες που ασκούν τα μουσεία (άρθρα 21Α, 21Β, 22Α, 27Α, 27Β, 28). Για όλους τους περιορισμούς ισχύει η γενική ρήτρα του άρθρου 28γ του νόμου, που προβλέπει ότι οι περιορισμοί εφαρμόζονται μόνο σε ορισμένες ειδικές περιπτώσεις, οι οποίες δεν αντίκεινται στην κανονική εκμετάλλευση του έργου και δεν θίγουν αδικαιολόγητα τα έννομα συμφέροντα του/της δικαιούχου.

1.8.2.1 Παρουσίαση από τα μουσεία εικαστικών έργων στο κοινό

Το άρθρο 28 παρ. 1 του ν. 2121/1993 επιτρέπει, χωρίς την άδεια του/της δημιουργού και χωρίς αμοιβή, την παρουσίαση στο κοινό έργου των εικαστικών τεχνών μέσα σε μουσεία, που έχουν την κυριότητα του υλικού φορέα όπου έχει ενσωματωθεί το έργο, ή στο πλαίσιο εκθέσεων, που οργανώνονται σε μουσεία. Η ρύθμιση συμβαδίζει με τη βασική αποστολή των μουσείων για την έκθεση και προβολή στο κοινό των συλλογών τους, αλλά περιορίζεται μόνον στα έργα εικαστικών τεχνών και εφόσον η παρουσίαση γίνεται μέσα στο μουσείο, τελεί δε υπό την επιφύλαξη ότι δεν παρεμποδίζεται η κανονική εκμετάλλευση του έργου και δεν βλάπτονται τα νόμιμα συμφέροντα του/της δημιουργού. Σε κάθε περίπτωση, για άλλες κατηγορίες έργων ή παρουσιάσεις απαιτείται η άδεια του/της δημιουργού.

1.8.2.2 Αναπαραγωγή έργων σε καταλόγους

Εξαίρεση από την υποχρέωση έγγραφης μεταβίβασης του περιουσιακού δικαιώματος αναπαραγωγής του έργου εισάγει το άρθρο 28 παρ. 2 του ν. 2121/1993 και για την αναπαραγωγή έργου εικαστικών τεχνών σε καταλόγους, στο μέτρο που αυτό είναι αναγκαίο για τη διευκόλυνση της πώλησης του έργου. Δεδομένου ότι η εξαίρεση αφορά μόνον καταλόγους που δημιουργούνται με σκοπό την πώληση ενός έργου, δεν φαίνεται να έχει πρακτική χρησιμότητα για τα μουσεία. Για την αναπαραγωγή έργων της συλλογής του μουσείου σε καταλόγους προοριζόμενους για ενημέρωση ή εν γένει για οποιαδήποτε άλλη χρήση πλην της πώλησης έργων εξακολουθεί να απαιτείται η άδεια του/της δημιουργού.

1.8.2.3 Αναπαραγωγή έργων με σκοπό την εξόρυξη κειμένων και δεδομένων για σκοπούς επιστημονικής έρευνας

Το άρθρο 21Α παρ. 2 του ν. 2121/1993 επιτρέπει την αναπαραγωγή έργων με σκοπό τη διεξαγωγή εξόρυξης κειμένων και δεδομένων για σκοπούς επιστημονικής έρευνας που πραγματοποιείται από τα μουσεία. Ως εξόρυξη κειμένων και δεδομένων νοείται κάθε αυτοματοποιημένη αναλυτική τεχνική που αποσκοπεί στην ανάλυση κειμένων και δεδομένων σε ψηφιακή μορφή με στόχο την παραγωγή

πληροφοριών, όπως προτύπων, τάσεων και συσχετισμών. Η εξόρυξη κειμένων και δεδομένων επιτρέπεται σε υλικό στο οποίο το μουσείο έχει νόμιμη πρόσβαση. Τα αντίγραφα έργων που δημιουργούνται αποθηκεύονται με ευθύνη του μουσείου με κατάλληλο επίπεδο ασφάλειας και μπορούν να φυλάσσονται για σκοπούς επιστημονικής έρευνας, συμπεριλαμβανομένης της επαλήθευσης των αποτελεσμάτων της έρευνας. Το μουσείο μπορεί επιπλέον να εφαρμόσει μέτρα για την εξασφάλιση της ασφάλειας και της ακεραιότητας των δικτύων και των βάσεων δεδομένων όπου φιλοξενούνται τα έργα, τηρουμένης της αρχής της αναλογικότητας.

Πέραν της ειδικής ρύθμισης του άρθρου 21Α για μουσεία και λοιπά πολιτιστικά ιδρύματα, ισχύει και η εξαίρεση του άρθρου 21Β, που επιτρέπει την αναπαραγωγή και την εξαγωγή έργων και άλλου υλικού όπου η πρόσβαση είναι νόμιμη με σκοπό τη διεξαγωγή εξόρυξης κειμένων, υπό την προϋπόθεση η χρήση αυτή να μην έχει ρητά περιοριστεί από τον/τη δημιουργό ή άλλο/η δικαιούχο με κατάλληλο τρόπο, όπως με μηχαναναγνώσιμα μέσα για την περίπτωση περιεχομένου που έχει καταστεί διαθέσιμο στο κοινό επιγραμμικά. Οι αναπαραγωγές και εξαγωγές αυτές μπορεί να διατηρούνται για όσο διάστημα είναι αναγκαίο για τους σκοπούς της εξόρυξης κειμένων και δεδομένων.

1.8.2.4 Αναπαραγωγή για λόγους διατήρησης της πολιτιστικής κληρονομιάς

Σύμφωνα με το άρθρο 22Α του ν. 2121/1993 επιτρέπεται στα ιδρύματα πολιτιστικής κληρονομιάς, στα οποία συμπεριλαμβάνονται και τα μουσεία κατά το άρθρο 21Α παρ. 1 περ. γ' του νόμου, καθώς και σε τρίτους που ενεργούν για λογαριασμό των μουσείων και υπό την ευθύνη τους, η δημιουργία αντιγράφων έργων ή άλλων αντικειμένων προστασίας, που βρίσκονται μόνιμα στις συλλογές τους, σε οποιαδήποτε μορφή ή μέσο, αποκλειστικά για τους σκοπούς της διατήρησης των εν λόγω έργων ή άλλων αντικειμένων προστασίας και στον βαθμό που απαιτείται για την εν λόγω διατήρηση. Η ρύθμιση υπαγορεύθηκε από την ανάγκη διατήρησης της πολιτιστικής κληρονομιάς για τις μελλοντικές γενεές. Η εξαίρεση καταλαμβάνει έργα που ανήκουν στη μόνιμη συλλογή του μουσείου, επιτρέπει την αναπαραγωγή με οποιοδήποτε μέσο για τη δημιουργία αντιγράφων αυτών (ψηφιακών ή φυσικών) και περιορίζεται στην αναπαραγωγή για σκοπούς διατήρησης (δημιουργία αρχείου). Για κάθε άλλη πράξη, όπως η διανομή των αντιγράφων ή η παρουσίασή τους στο κοινό, απαιτείται άδεια του/της δημιουργού.

1.8.2.5 Αναπαραγωγή ορφανών έργων

Το άρθρο 27Α του ν. 2121/1993 επιτρέπει στα μουσεία να καθιστούν προσιτά στο κοινό και να αναπαράγουν για σκοπούς ψηφιοποίησης, διάθεσης στο κοινό, ευρετηρίασης, καταλογογράφησης, συντήρησης ή αποκατάστασης ορφανά έργα που περιλαμβάνονται στις συλλογές τους. Ως ορφανά νοούνται τα έργα στα οποία κα-

νένας δικαιούχος δικαιωμάτων δεν έχει ταυτοποιηθεί ή ακόμα και αν έχει ταυτοποιηθεί, δεν έχει εντοπιστεί παρά τη διενέργεια επιμελούς αναζήτησης από τους φορείς χρήσης ορφανών έργων. Οι όροι διενέργειας της επιμελούς αναζήτησης καθορίζονται στο ίδιο άρθρο και το τελικό αποτέλεσμα είναι η καταχώριση του ορφανού έργου στην Ενιαία Ηλεκτρονική Βάση Δεδομένων του Γραφείου Εναρμόνισης της Εσωτερικής Αγοράς.

Η ρύθμιση για τα ορφανά έργα εφαρμόζεται αποκλειστικά σε: α) έργα που δημοσιεύθηκαν με τη μορφή βιβλίων, επιστημονικών περιοδικών, εφημερίδων, περιοδικών ή άλλων γραπτών κειμένων, β) κινηματογραφικά ή οπτικοακουστικά έργα και φωνογραφήματα, γ) κινηματογραφικά ή οπτικοακουστικά έργα και φωνογραφήματα που παράχθηκαν από δημόσιους ραδιοτηλεοπτικούς οργανισμούς μέχρι τις 31.12.2002 και περιλαμβάνονται στα αρχεία τους, δ) έργα ή άλλο προστατευόμενο αντικείμενο που έχει ενσωματωθεί ή συμπεριληφθεί ή συνιστά αναπόσπαστο τμήμα των παραπάνω έργων ή φωνογραφημάτων.

Η χρήση των ορφανών έργων είναι επιτρεπτή μόνο για την επίτευξη στόχων που σχετίζονται με τη δημόσιου συμφέροντος αποστολή των μουσείων (συντήρηση, αποκατάσταση, παροχή πολιτιστικής και εκπαιδευτικής πρόσβασης στα έργα). Έσοδα από τη χρήση των ορφανών έργων επιτρέπονται, με αποκλειστικό σκοπό να καλύπτουν τις δαπάνες των μουσείων για την ψηφιοποίηση και τη διάθεση αυτών στο κοινό.

Τα μουσεία υποχρεούνται να αναφέρουν σε κάθε χρήση του ορφανού έργου το όνομα των ταυτοποιημένων δημιουργών και δικαιούχων και την εξής επισήμανση: «Ορφανό έργο: [...]αριθμός καταχώρισης στην Ενιαία Ηλεκτρονική Βάση Δεδομένων του Γραφείου Εναρμόνισης της Εσωτερικής Αγοράς]».

1.8.2.6 Χρήση έργων μη διαθέσιμων στο εμπόριο

Το άρθρο 27B παρ. 3 του ν. 2121/1993 επιτρέπει χωρίς άδεια και χωρίς αμοιβή την αναπαραγωγή, διανομή, παρουσίαση και διάθεση στο κοινό από τα μουσεία, αποκλειστικά για μη εμπορικούς σκοπούς, μη διαθέσιμων στο εμπόριο έργων ή άλλων αντικειμένων προστασίας που βρίσκονται μόνιμα στις συλλογές τους, εφόσον: α) γίνεται μνεία του ονόματος του δημιουργού ή οποιουδήποτε άλλου δικαιούχου που μπορεί να ταυτοποιηθεί, εκτός εάν διαπιστωθεί ότι αυτό είναι αδύνατο και β) τα εν λόγω έργα ή άλλα αντικείμενα προστασίας διατίθενται σε μη εμπορικούς ιστοτόπους.

Ένα έργο θεωρείται μη διαθέσιμο στο εμπόριο όταν μπορεί κατά τεκμήριο να συναχθεί, με βάση την αρχή της καλής πίστης, ότι δεν διατίθεται στο κοινό μέσω των συνηθισμένων εμπορικών διαύλων, αφού έχει καταβληθεί εύλογη προσπάθεια να προσδιορισθεί εάν αυτό είναι διαθέσιμο στο κοινό και εφόσον έχουν παρέλθει δέκα (10) τουλάχιστον χρόνια από την 1η Ιανουαρίου του έτους που έπεται της δημοσίευσής του.

Η εξαίρεση εφαρμόζεται μόνο για τα είδη έργων ή άλλων αντικειμένων προστασίας για τα οποία δεν υφίσταται αντιπροσωπευτικός οργανισμός συλλογικής διαχείρισης, με εγκατάσταση και άδεια λειτουργίας στην ελληνική επικράτεια, που να χορηγεί άδειες στα ιδρύματα πολιτιστικής κληρονομιάς για τις συγκεκριμένες χρήσεις.

Πριν τη χρήση ενός έργου μη διαθέσιμου στο εμπόριο, το μουσείο υποχρεούται να διαθέσει μέσω της δημόσιας ενιαίας διαδικτυακής πύλης του Γραφείου Διανοητικής Ιδιοκτησίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης, για έξι (6) τουλάχιστον μήνες, πληροφορίες για τη ληφθείσα άδεια χρήσης του έργου ή την εφαρμογή της εξαίρεσης από τη λήψη αδειάς, πληροφορίες για τα δικαιώματα των δικαιούχων, καθώς και πληροφορίες σχετικά με τα συμβαλλόμενα μέρη της άδειας, τα καλυπτόμενα εδάφη και τις χρήσεις.

1.8.2.7 Αναπαραγωγή για λόγους διδασκαλίας

Ο ν. 2121/1991, με το άρθρο 21, επιτρέπει, χωρίς την άδεια του/της δημιουργού και χωρίς αμοιβή, την έντυπη αναπαραγωγή άρθρων νομίμως δημοσιευμένων σε εφημερίδα ή σε περιοδικό, σύντομων αποσπασμάτων έργου ή τμημάτων σύντομου έργου ή έργου των εικαστικών τεχνών νομίμως δημοσιευμένου, εφόσον γίνεται αποκλειστικά για τη διδασκαλία ή τις εξετάσεις σε εκπαιδευτικό ίδρυμα, στο μέτρο που δικαιολογείται από τον επιδιωκόμενο μη εμπορικό σκοπό, είναι σύμφωνη με τα χρηστά ήθη και δεν εμποδίζει την κανονική εκμετάλλευση του έργου. Η εξαίρεση επιφυλάσσεται αποκλειστικά υπέρ εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και δεν καταλαμβάνει τα μουσεία. Ωστόσο δεν μπορεί να αποκλειστεί η εφαρμογή της όσον αφορά έργα που ανήκουν σε συλλογές της ειδικής κατηγορίας των πανεπιστημιακών μουσείων, εφόσον τα τελευταία εντάσσονται στη δομή των πανεπιστημίων χωρίς να αποτελούν αυτοτελή νομικά πρόσωπα και ιδρύονται για την εξυπηρέτηση των εκπαιδευτικών αναγκών του οικείου πανεπιστημίου, στο πλαίσιο της οποίας συμπεριλαμβάνεται και η διδασκαλία.

1.8.2.8 Περιορισμός των δικαιωμάτων των μουσείων επί εικαστικών έργων των συλλογών τους που έχουν καταστεί κοινό κτήμα

Το άρθρο 31Α παρ. 2 του ν. 2121/1993 προβλέπει ότι όταν έχει λήξει η διάρκεια προστασίας ενός έργου των εικαστικών τεχνών, κάθε υλικό που προκύπτει από την αναπαραγωγή του έργου αυτού δεν προστατεύεται με δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας ή με συγγενικά δικαιώματα, εκτός εάν το υλικό που προκύπτει από την εν λόγω αναπαραγωγή είναι πρωτότυπο, με την έννοια ότι αποτελεί προσωπικό πνευματικό δημιούργημα του δημιουργού του. Η ρύθμιση καταλαμβάνει κάθε είδους μη πρωτότυπη αναπαραγωγή εικαστικού έργου (φωτογραφική, ψηφιακή, τρισδιάστατη κ.λπ.) και ενισχύει την πρόσβαση στην πολιτιστική κληρο-

νομιά. Επομένως, ένα μουσείο που έχει στη συλλογή του έργα που ανήκουν στον δημόσιο τομέα δεν δικαιούται να απαγορεύσει τη φωτογράφιση των έργων του επικαλούμενο λόγους πνευματικής ιδιοκτησίας. Είναι αυτονόητο ότι και το ίδιο το μουσείο δεν εμποδίζεται να αναπαράγει και να διανέμει με πώληση ή άλλους τρόπους αναπαραγωγές των έργων του που ανήκουν στον δημόσιο τομέα. Αντίθετα, οποιαδήποτε αναπαραγωγή εικαστικών έργων της συλλογής του που ανήκουν στον δημόσιο τομέα, στην οποία έχει προβεί το μουσείο και η οποία παρουσιάζει πρωτοτυπία (επί παραδείγματι, η φωτογραφική απεικόνιση πίνακα όταν η αποτύπωση γίνεται υπό ιδιαίτερη γωνία λήψης, φωτισμό, καθράρισμα, εστίαση κ.λπ.), αποτελεί αντικείμενο πνευματικής ιδιοκτησίας του μουσείου.

Η εξαίρεση από την προστασία των αναπαραγωγών εικαστικών έργων του δημοσίου τομέα κατά την πνευματική ιδιοκτησία εφαρμόζεται σύμφωνα με την παρ. 2 του άρθρου 31Α, με την επιφύλαξη του ν. 4858/2021 (Α' 220). Οι σχετικές ρυθμίσεις του άρθρου 46 του ν. 4858/2021 προβλέπουν την υποχρέωση λήψης προηγούμενης άδειας από το Υπουργείο Πολιτισμού για την παραγωγή απεικονίσεων και ακριβών αντιγράφων μνημείων, στα οποία συμπεριλαμβάνονται τα κινητά μνημεία που ανήκουν στο Ελληνικό Δημόσιο και βρίσκονται σε μουσεία ή συλλογές του Υπουργείου Πολιτισμού ή κατέχονται νομίμως από φυσικά ή νομικά πρόσωπα. Το δε δικαίωμα παραγωγής ακριβών αντιγράφων των μνημείων ανήκει αποκλειστικά στο Υπουργείο Πολιτισμού και στον Οργανισμό Διαχείρισης και Ανάπτυξης Πολιτιστικών Πόρων (ΟΔΑΠ).

1.8.3 Άλλα ζητήματα πνευματικής ιδιοκτησίας

Πέραν των εξαιρέσεων που εκτέθηκαν και ισχύουν εκ του νόμου, το μουσείο κατά τη λειτουργία του αναπτύσσει δραστηριότητες για την επίτευξη των σκοπών του οι οποίες πολύ συχνά άπτονται δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας ή συγγενικών δικαιωμάτων. Για παράδειγμα, η απόκτηση έργων και τα δικαιώματα που μεταβιβάζονται επ' αυτών, η δημιουργία ιστοτόπου, που μπορεί να προστατευτεί ως βάση δεδομένων, η ψηφιοποίηση των συλλογών του και η πρόσβαση σε αυτές, η δημιουργία ψηφιακών εκθέσεων, συνδέονται άμεσα με την εφαρμογή της νομοθεσίας περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Για τον λόγο αυτό, προς προστασία του μουσείου, θα πρέπει να περιλαμβάνονται στις σχετικές συμβάσεις για την υλοποίηση των παραπάνω δραστηριοτήτων σαφείς όροι για την παραχώρηση των απαιτούμενων αδειών από τους συντελεστές κατόχους πνευματικών και συγγενικών δικαιωμάτων, και να οριοθετείται κατά τρόπο συγκεκριμένο το εύρος των αδειών αυτών.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

Π.1.1 ΣΥΧΝΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1.	Ποια είναι η αποστολή του μουσείου;	@O.1.1.2
2.	Ποιες είναι οι βασικές κατηγορίες μουσείων;	@O.1.1.3
3.	Το μουσείο πρέπει να έχει ίδια νομική προσωπικότητα;	@O.1.1.1, @O.1.1.5.1.1
4.	Ποιες είναι οι επιτρεπόμενες νομικές μορφές με τις οποίες μπορεί να ιδρυθεί ένα μουσείο από ιδιωτικό φορέα, ώστε να μπορεί να τύχει αναγνώρισης κατά τον ν. 4858/2021;	@O.1.1.5.5
5.	Μουσείο που ιδρύεται από εμπορική εταιρεία μπορεί να τύχει αναγνώρισης κατά τον ν. 4858/2021;	@O.1.1.5.1.1
6.	Με ποια νομική μορφή μπορούν οι Δήμοι να ιδρύσουν μουσείο ως αυτοτελές νομικό πρόσωπο;	@O.1.1.5.3.1
7.	Είναι υποχρεωτικός ο Εσωτερικός Κανονισμός Λειτουργίας του μουσείου;	@O.1.2.2
8.	Ποιο είναι το ελάχιστο περιεχόμενο του Εσωτερικού Κανονισμού Λειτουργίας του μουσείου;	@O.1.2.2
9.	Μπορούν τα ελληνικά μουσεία να εισάγουν ελεύθερα πολιτιστικά αγαθά από τρίτες χώρες;	@O.4.2.2.4
10.	Μπορούν τα ελληνικά μουσεία να εξάγουν ελεύθερα πολιτιστικά αγαθά των συλλογών τους για εκθεσιακούς, εκπαιδευτικούς σκοπούς ή με σκοπό τη συντήρησή τους;	@O.1.4.2.2.3
11.	Τι περιλαμβάνει η πολιτική εμπλουτισμού/διαχείρισης των συλλογών ενός μουσείου και ποιον σκοπό εξυπηρετεί;	@O.1.4
12.	Τι σημαίνει «δέουσα επιμέλεια» για τα μουσεία;	@O.1.4.3
13.	Μπορούν τα μουσεία να εμπλουτίσουν τις συλλογές τους με αρχαία μνημεία;	@O.1.4.1.1
14.	Είναι νομικά δεσμευτικός για τα μουσεία ο Κώδικας Δεοντολογίας του ICOM;	@O.1.5.3
15.	Είναι υποχρεωτικός ο ορισμός Υπεύθυνου Προστασίας Δεδομένων (DPO) για τα μουσεία;	@O.1.6.8

Π.1.ii ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση

- Αθανασόπουλος, Γ. και Αλιφραγκής, Η. (2023) *Μ.Κ.Ο.: Τα μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα Νομικά Πρόσωπα, από άποψη νομοθεσίας-φορολογίας-λογιστικής*. Αθήνα: Βροτέας.
- Βλαστός, Σ. (2002) *Αστικά σωματεία, συνδικαλιστικές και εργοδοτικές οργανώσεις, συνεταιρισμοί*. Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα.
- Βουδούρη, Δ. (2003) *Κράτος και Μουσεία: Το θεσμικό πλαίσιο των αρχαιολογικών μουσείων*. Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα.
- ICOM (2009) *Κώδικας δεοντολογίας του ICOM για τα μουσεία*. Αθήνα: ICOM – Ελληνικό Τμήμα.
- Κανελλοπούλου-Μπόπη, Μ. (2023) *Μουσεία και Δίκαιο*. Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα.
- Καραναστάσης, Μ. (2001) *Νέα αρχιτεκτονική της αυτοδιοίκησης και της αποκεντρωμένης διοίκησης – Πρόγραμμα Καλλικράτης* (ολοκληρωμένη έκδοση). Αθήνα: Εκδόσεις Γ. Μ. Καραναστάσης.
- Κοτσίρης, Λ. και Σταματούδη, Ε. (επιμ.) (2009) *Νόμος για την Πνευματική Ιδιοκτησία – Κατ' άρθρο ερμηνεία*. Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα.
- Μαρίνος, Μ.Θ. (2020) «Η εξόρυξη κειμένων και δεδομένων (text and data mining) στη νέα Οδηγία 2019/790/ΕΕ μεταξύ δικαίου πνευματικής ιδιοκτησίας, μεγάλων δεδομένων (big data) και τεχνητής νοημοσύνης». *ΕΕμπΔ*, 4, σ. 787-817.
- Παπαπετρόπουλος, Δ. (2017) *Προστασία της αρχαιολογικής και νεώτερης πολιτιστικής κληρονομιάς*. Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα.
- Πελένη-Παπαγεωργίου, Α. (2007) *Το ίδρυμα Ιδιωτικού Δικαίου*. Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα.
- Σπηλιωτόπουλος, Ε. και Κονδύλης, Β. (2002) *Εγχειρίδιο Διοικητικού Δικαίου*. Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα.
- Σπυριδάκης, Ι. (2022) *Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου*. Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα.
- Σπυριδάκης, Μ. (2007) *Το σωματείο*. Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα.

Ξενόγλωσση

- Association of Art Museum Directors (AAMD) (2022) *Membership of AAMD Approves Change to Deaccessioning Rule, Bringing Policy in Line with American Alliance of Museums (AAM) and Financial Accounting Standards Board (FASB)*. Διαθέσιμο στο: <https://aamd.org/for-the-media/press-release/membership-of-aamd-approves-change-to-deaccessioning-rule-bringing> (τελευταία επίσκεψη 18 Μαΐου 2025).
- Bounia, A. (2014) «Codes of Ethics and Museum Research». *Journal of Conservation and Museum Studies*, 12 (1), σ. 1-7.

- European Commission (2019) *EU rules for the protection of cultural heritage import and export of cultural goods*. Διαθέσιμο στο: https://taxation-customs.ec.europa.eu/customs-4/prohibitions-and-restrictions/cultural-goods_en (τελευταία επίσκεψη 18 Μαΐου 2025).
- ICOM (2019) *Guidelines on Deaccessioning of the International Council of Museums*. Διαθέσιμο στο: <https://icom.museum/wp-content/uploads/2019/10/Guidelines-on-Deaccessioning-of-the-International-Council-of-Museums.pdf> (τελευταία επίσκεψη 18 Μαΐου 2025).
- Kaye, L. M. (2009) «Provenance research: Litigation and the responsibility of museums». Στο: J. A. R. Nafziger και A. M. Nicgorski (επιμ.), *Cultural heritage issues: The legacy of conquest, colonization, and commerce*. Λάιντεν: Martinus Nijhoff Publishers, σ. 405-420.
- Kyriakou, T. (2015) «The protection of National Treasures in the EU single market». Στο: E. Psychogiopoulou (επιμ.), *Cultural Governance and the European Union*. Λονδίνο: Palgrave, σ. 63-74.
- Peters, R. (2015) «The Protection of Cultural Property in EU Law: Status Quo and Future Perspectives». Στο: F. Desmarais (επιμ.), *Countering Illicit Traffic in Cultural Goods: The global challenge of protecting the world's heritage*. Παρίσι: ICOM, σ. 141-149.
- Prott, L. V. (2009) «UNESCO International Framework for the Protection of the Cultural Heritage». Στο: J. Nafziger και A. Nicgorski (επιμ.), *Cultural Heritage Issues: The Legacy of Conquest, Colonization, and Commerce*. Λάιντεν: Martinus Nijhoff Publishers, σ. 257-285.
- UNESCO (1972) *Convention on the Means of Prohibiting and Preventing the Illicit Import, Export and Transfer of Ownership of Cultural Property*. Παρίσι: UNESCO. Διαθέσιμο στο: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000133378> (τελευταία επίσκεψη 18 Μαΐου 2025).
- UNESCO (2021) *Report on the activities of the Subsidiary Committee of the Meeting of States Parties to the Convention on the Means of Prohibiting and Preventing the Illicit Import, Export and Transfer of Ownership of Cultural Property (1970)*. Παρίσι: UNESCO. Διαθέσιμο στο: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000368565> (τελευταία επίσκεψη 18 Μαΐου 2025).
- UNIDROIT Convention (1995) *Convention on Stolen or Illegally Exported Cultural Objects (Rome, June 24)*. Διαθέσιμο στο: <https://www.unidroit.org/instruments/cultural-property/1995-convention/> (τελευταία επίσκεψη 18 Μαΐου 2025).
- Voudouri, D. (2010) «Law and the Politics of the Past: Legal Protection of Cultural Heritage in Greece». *International Journal of Cultural Property*, 17 (3), σ. 547-568.

Π.1.iii ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ

Όρος	Σελίδα/ες
Άδεια εισαγωγής	66, 67
Άδεια εξαγωγής	65, 66, 70, 71
Ακεραιότητα συλλογής	24
Αναγνώριση μουσείου	46, 49
Αντίγραφο έργου	98
Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα	30
Αστική μη Κερδοσκοπική Εταιρεία	37, 38
Δέουσα επιμέλεια	16, 61, 62, 64, 71-73
Δημοτικό ίδρυμα	24, 28
Διευθυντής/διευθύντρια	32
Διαχείριση συλλογών	49
Δωρεά	55, 57, 69, 76
Δωρεά αιτία θανάτου	51
Εκκλησία της Ελλάδος	19, 21
Έλεγχος νομιμότητας μουσειακών αντικειμένων	71
Εμπλουτισμός συλλογών	53-55
Εξόρυξη κειμένων	97-98
Επαναπατριsmός	64
Εύλογη αποζημίωση	61, 62
Θέσεις ευθύνης	49
Ιδρυτική πράξη	16, 22, 24, 33-35, 40, 75
Καταστατικό	16, 24, 36-38, 40, 42, 47, 75
Κανονισμός λειτουργίας	16, 30, 31, 41
Κληρονομική διαδοχή	51
Κληρονομικό καταπίστευμα	51
Κοινοφελές ίδρυμα	33, 34
Κύρωση διεθνούς σύμβασης	61, 62
Κώδικας Δεοντολογίας	74-78

Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου	18, 21, 25, 27, 28, 52, 54, 79, 92
Νομικά Πρόσωπα Ιδιωτικού Δικαίου	19, 25-27, 52, 79
Νόμιμος εκπρόσωπος	30
Οργανόγραμμα	15, 42, 43, 49
Παρακαταθήκη	40, 51, 54, 71, 79
Παράνομη διακίνηση πολιτιστικών αγαθών	63
Πιστοποίηση μουσείου	15
Πνευματική ιδιοκτησία	94
Πολιτική διαχείρισης συλλογών	16, 51, 54, 55
Πόροι	23, 29, 31, 42, 75
Προσβασιμότητα συλλογής	18
Προσωπικά Δεδομένα	47, 84, 86-88
Public domain	94, 100
Προϋπολογισμός (Διαχείριση – Έργα – Προμήθειες)	47
Συντήρηση συλλογής	18
Σωματείο	35-39
Χρησιδάνειο	51
Ψηφιακή πολιτική	47

Αθήνα, 2025

Σχεδιασμός-Συντονισμός Γνωσιακής Βάσης: Σταυρούλα-Βίλλυ Φωτοπούλου, Μαρία-Ξένη Γαρέζου

Επιστημονική Επιμέλεια:
Έλια Βλάχου

ΟΔΗΓΟΣ 1

ΜΟΥΣΕΙΑΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ: ΤΑΝΙΑ ΚΥΡΙΑΚΟΥ,
ΙΩΑΝΝΑ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ

ΟΔΗΓΟΣ 2

ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΠΟΡΩΝ, ΕΚΠΟΝΗΣΗ ΜΕΛΕΤΩΝ ΣΚΟΠΙΜΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΣΧΕΔΙΩΝ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑΣ ΓΙΑ ΤΑ ΜΟΥΣΕΙΑ

ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ: ΜΑΡΙΑ ΦΑΣΟΥΛΑ

ΟΔΗΓΟΣ 3

ΕΚΠΟΝΗΣΗ ΜΟΥΣΕΙΟΛΟΓΙΚΩΝ - ΜΟΥΣΕΙΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΣΥΛΛΟΓΩΝ

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ: ΑΝΝΑ ΚΑΛΛΙΝΙΚΙΔΟΥ,
ΣΠΥΡΟΣ ΝΑΣΑΙΝΑΣ

ΟΔΗΓΟΣ 4

ΨΗΦΙΑΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΩΝ ΜΟΥΣΕΙΩΝ

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ: ΜΑΝΩΛΗΣ ΒΟΥΒΑΚΗΣ,
ΜΑΡΙΑ ΦΑΣΟΥΛΑ

ΟΔΗΓΟΣ 5

ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ ΜΟΥΣΕΙΑΚΩΝ ΣΥΛΛΟΓΩΝ

ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ: ΝΙΚΟΣ ΑΝΔΡΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΣ

ΟΔΗΓΟΣ 6

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΝΤΑΞΗ, ΕΞΩΣΤΡΕΦΕΙΑ, ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΑ ΜΟΥΣΕΙΑ

ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ: ΜΑΡΙΑ ΦΛΩΡΟΥ

ΟΔΗΓΟΣ 7

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΜΑΡΚΕΤΙΝΓΚ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ ΣΤΑ ΜΟΥΣΕΙΑ

ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ: ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΜΑΡΚΑΚΗ

ΟΔΗΓΟΣ 8

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΕΘΕΛΟΝΤΙΣΜΟΥ ΣΤΑ ΜΟΥΣΕΙΑ

ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ: ΜΑΡΙΑ ΦΛΩΡΟΥ

ΟΔΗΓΟΣ 9

ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ ΣΤΑ ΜΟΥΣΕΙΑ

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ: ΑΝΝΑ ΚΑΛΛΙΝΙΚΙΔΟΥ,
ΣΠΥΡΟΣ ΝΑΣΑΙΝΑΣ

ΟΔΗΓΟΣ 10

ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΕΚΤΑΚΤΩΝ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΝ ΣΤΑ ΜΟΥΣΕΙΑ

ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ: ΣΠΥΡΟΣ ΝΑΣΑΙΝΑΣ

ΟΔΗΓΟΣ 11

ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΣΤΟ «ΠΡΑΣΙΝΟ ΜΟΥΣΕΙΟ»

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ: ΣΠΥΡΟΣ ΝΑΣΑΙΝΑΣ,
ΜΑΡΙΑ ΦΑΣΟΥΛΑ

Ο Οδηγός «Μουσειακή Διοίκηση και Λειτουργία» επιδιώκει να αποτελέσει ένα εύχρηστο βοήθημα για τους επαγγελματίες των μουσείων σε θέματα σύστασης, διοίκησης και λειτουργίας του μουσείου. Ενημερώνει για ζητήματα που σχετίζονται με το θεσμικό πλαίσιο για την ίδρυση, την εσωτερική οργάνωση και τη λειτουργία του. Περιλαμβάνει γενικές πληροφορίες σχετικά με τις διαφορετικές νομικές μορφές που μπορεί να λάβει ένας μουσειακός οργανισμός, σύμφωνα με την ελληνική νομοθεσία, τα βασικά χαρακτηριστικά των διαφόρων τύπων νομικών προσώπων και τη διαδικασία σύστασης καθενός από αυτά. Παρέχει, επίσης, κατευθυντήριες οδηγίες σχετικά με τη σύνταξη του εσωτερικού κανονισμού λειτουργίας, το οργανόγραμμα και το περίγραμμα των οργανικών μονάδων ενός μουσείου.

Ειδικότερα, στον Οδηγό δίνεται έμφαση στην παροχή όλων των απαραίτητων πληροφοριών σχετικά με τις απαιτούμενες ενέργειες για την εκκίνηση της διαδικασίας ίδρυσης ενός μουσειακού οργανισμού. Οι ενδιαφερόμενοι κατατοπίζονται ως προς τον εντοπισμό της νομικής μορφής που εξυπηρετεί καλύτερα τα δεδομένα και τις ανάγκες τους, καθώς ένας ιδιωτικός φορέας έχει στη διάθεσή του πληθώρα επιλογών ως προς τη νομική μορφή την οποία θα επιλέξει για την ίδρυση μουσείου. Κατά το πρώτο στάδιο του σχεδιασμού του μουσείου είναι κρίσιμη η επιλογή της κατάλληλης νομικής μορφής, καθώς και η σύνταξη των απαιτούμενων εγγράφων και η τήρηση της απαιτούμενης διαδικασίας για τη νόμιμη σύσταση του ιδρύματος.

Δίνονται, επίσης, οι κατευθύνσεις για τη σύνταξη εσωτερικού κανονισμού λειτουργίας. Αν και το ακριβές περιεχόμενό του δεν καθορίζεται στον νόμο, οφείλει να περιλαμβάνει κατ' ελάχιστον τις βασικές ρυθμίσεις που διέπουν τη λειτουργία του μουσείου και επιτρέπουν τη σύμφωνη με τη νομοθεσία και εύρυθμη λειτουργία του. Παράλληλα, οι μουσειακοί φορείς, οι οποίοι είτε βρίσκονται στο στάδιο του σχεδιασμού είτε λειτουργούν ήδη, μπορούν να εντοπίσουν τυχόν κενά στον τρόπο διοίκησης και λειτουργίας τους και σημεία τα οποία χρειάζονται βελτίωση, και ενημερώνονται διεξοδικά για το βασικό πλαίσιο συγκρότησης και εμπλουτισμού των συλλογών τους. Τέλος, αφού εξοικειωθούν με το πλαίσιο του Κώδικα Δεοντολογίας του ICOM, δηλαδή την αποτύπωση των γενικών αρχών και των κανόνων ορθής πρακτικής που αναμένεται να ακολουθούν τα μουσεία, καθώς και τον ορισμό των ελάχιστων επαγγελματικών προτύπων που μοιράζεται η μουσειακή κοινότητα, αντιλαμβάνονται γιατί είναι σημαντικό να ενσωματώσουν στη λειτουργία τους τις αρχές του.

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ
ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗΣ
ΚΑΙ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗΣ
ΜΟΥΣΕΙΩΝ

ISBN 9789603867579

9 789603 867579